

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

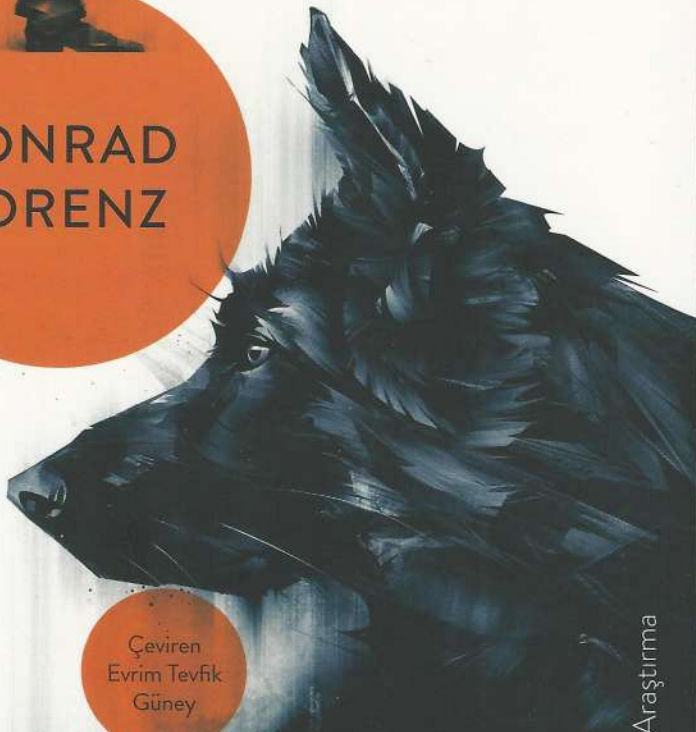
Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

VE İNSAN KÖPEKLE TANIŞTI

KONRAD
LORENZ

Çeviren
Evrım Tevfık
Güney

ALFA

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Araştırma

*VE İNSAN KÖPEKLE TANIşTI***KONRAD LORENZ**

7 Kasım 1903'te Viyana'da doğdu. Aynı şehirde tıp ve biyoloji öğrenimi gördü. 1949'da Altenberg Karşılaştırmalı Davranışbilim Araştırmaları Enstitüsü'nü kurdu ve 1951'de Max Planck Enstitüsüne üye oldu. 1961-1973 yılları arasında, Max Planck Enstitüsünde, davranış fizyolojisi bölümü müdürlüğünü yaptı. Lorenz, karşılaştırmalı davranışbilimin kurucularındandır. 1973 yılında Karl von Frisch ve Nikolaas Tinbergen'le birlikte, tıp ve fizyoloji dalında Nobel Ödülü aldı. Aynı yıl emekli oldu. Max Planck Topluluğu emekliliğinden sonra Lorenz için Avusturya'da bir araştırma merkezi kurdu ve Lorenz burada Avusturya Bilimler Akademisi Karşılaştırmalı Davranışbilimleri Enstitüsü çatısı altında araştırmalarını sürdürdü.

EVİRİM TEVFİK GÜNEY (1981)

Çamlıhemşin'de doğdu. İlkokulu Türkiye'de bitirdikten sonra ortaöğrenimine Almanya'da devam etti, 1999 yılında Türkiye'ye dönerek Üsküdar Anadolu Lisesini bitirdikten sonra İstanbul Üniversitesi Almanca Mütercim Tercümanlık Bölümünde lisans öğrenimi gördü. Ardından bir süre çevirmen olarak çalıştıktan sonra 2009 yılında Çamlıhemşin'e yerleşen Güney, çiftçilik ve eko-turizmin yanında çevirmenlik mesleğini sürdürüyor.

Ve İnsan Köpekle Tanıştı

© 2018, ALFA Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

So kam der Mensch auf den Hund

© 1949, Verlag Dr. Borothea Schoeler, Vienna

© 1983, Dtv Verlagsgesellschaft mbH & Co. KG, München/Germany

Kitabın Türkçe yayın hakları Kalem Ajans aracılığıyla Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.'ne aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni M. Faruk Bayrak

Genel Müdür Vedat Bayrak

Yayın Yönetmeni Mustafa Küpüşoğlu

Çeviren Evrim Tevfik Güney

Kitap Editörü Damla Yıldırım

Kapak Tasarımı Adnan Elmasoğlu

Sayfa Tasarımı Ali Rıza Yati

ISBN 978-625-449-801-5

1. Basım: Temmuz 2023

Baskı ve Cilt

Melisa Matbaacılık

Çiftelhavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 Bayrampaşa-İstanbul

Tel: 0(212) 674 97 23 Faks: 0(212) 674 97 29

Sertifika no: 45099

Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Alemdar Mahallesi Ticarethane Sokak No: 15 34110 Cağaloğlu-İstanbul

Tel: 0(212) 511 53 03 (pbx) Faks: 0(212) 519 33 00

www.alfakitap.com - info@alfakitap.com

Sertifika no: 43949

VE İNSAN KÖPEKLE TANIŞTI

KONRAD
LORENZ

Çeviren
Evrin Tevfik Güney

ALFA

İÇİNDEKİLER

Türkçe Baskıya Önsöz.....	7
Nasıl Olmuş Olabileceği Üzerine.....	13
Efendiye Sadakatın Kökenleri	26
Eğitim	39
Köpek Töreleri.....	53
Efendi ve Köpek	73
Köpekler ve Çocuklar	79
Köpek Edinmek İsteyenlere Öneriler.....	87
Köpek Yetiştiricilerini İtham Ediyorum.....	99
Sinsi Kedi – Yalancı Köpek.....	108
Kedigillerin Oyunları	123
İnsan ve Kedi	132
Kale İçi Ateşkes	140
Çitler	161
Küçük Dingonun Yarattığı Tereddütler.....	169
Her Şeyi Anlıyor Ah Bir de Konuşabilseydi!.....	177
Sorumluluk.....	189
Köpek Günleri	195
Vicdanı Olan Hayvan	209
Sadakat ve Ölüm	222

TÜRKÇE BASKIYA ÖNSÖZ

Cumhuriyet Kitapları “popüler bilim” üstbaşlığı altında bir dizi kitabın yayımlanmasını öngördü. Popüler bilim bir bakıma “bilimin toplumsallaştırılması” demek. Bilim, “toplumsala” kapalı bir “ada.” Tuhaflık da burada: Sonuçları sadece toplumun çıkarları doğrultusunda değerlendirilmesi gereken bir alan, yöneldiği konularla, başvurduğu yöntemlerle, deneyleriyle ve “diliyle,” hiyerarşik bir uzmanlar alanının dünyasını oluşturuyor. Bu dünyayı kendi dışındaki insana açmak, orada olup bitenin insan hayatına etkilerini, anlam ve önemini “dışa tercüme etmek” kolay değil.

Sonuçta, kültür gibi bilimin de parasını ödeyen toplum... Dolayısıyla, daha iyi bir dünyanın özlemi içinde, bilimin de üstüne düşeni yapıp yapmadığını öğrenmeye hakkı var. İşte bu noktada “popüler bilim” etkinlikleri büyük bir önem taşıyor. Uzman bilim ile toplumsalın arasına giren bu “kültürel alan,” belki de kültürün bugün en önemli ayağını oluşturuyor. Çünkü bilim, sadece fiziksel, maddesel, bedensel sorunların çözümleriyle uğraşmıyor. Oradan gelebilecek ve ortalama bilgilerle donanmış herkesin kavrayabileceği sonuçlar, dünya görüşümüzü, öteki insanlarla ve canlılarla, giderek bütün canlı-cansız doğayla, kısacası hayatla ilişkimizi altüst edebilir, onarabilir, yeniden

kurabilir... Öyleyse hedef belirleyici soru şu: Nereden başlayalım?

Cumhuriyet Kitapları yayın/dizi yönetmeninin, ilk tercihini Hz. Süleyman'ın Yüzüğü'nden yana yapması bu sorunun cevaplarından birini içeriyor: Popüler bilim dizisinin Eylül 2006'da yayımlanmış bu ilk kitabı, hiç de öyle "bilimsellik" çağrışımı yapmıyor çünkü. "Yumuşak" bir giriş için biçilmiş kaftan. Dünyaca ünlü birkaç davranışbilimciden biri olan Konrad Lorenz'in güldürüp düşündürerek anlattığı hayvan davranış gözlemleriyle dolup taşan kitabı bir solukta okuyup bitiriyorsunuz.

Ancak Lorenz bir yandan da, hayvana bakışımızın nasıl "kurmaca" olduğunu gösteriyor bize. O davranışların kodları, hayvanın genetik mirasının ambarında depolanmış bekliyor. Bunların hepsi, türün (cinsin) doğal hayatta ayakta kalabilmesi için, milyonlarca yıllık deneyimden damıtılmış "programlar" olarak anlaşılacak durumda.

İnsanın sadece hayvanı değil, doğayı ve doğal bir varlık olan "kendisini" anlamasının en büyük engeli, insanmerkezci (antroposentrik) saplantı. Hayvanın doğal dünyayla ve türdeşleriyle ya da başka türlerle ilişkisini düzenleyen, bir anlamda "otomatik davranış ve iletişim" kalıpları, biz insanların kültürel dünyasında "gülmelere," "şaşırmalara," "hor görmelere" ve elbette "hüzünlere," "acımalara" yol açıyor.

Ama bu bizim sorunumuz, onların değil!

Üstelik bu insanmerkezci vehim ya da saplantı, bugün doğal dünyanın -başta canlılar olmak üzere- hakkından gelmek üzere oluşumuzun felsefi ifadesi sadece.

Evet, Lorenz “yumuşak geçişlerle” bilim yapıyor. Davranışbilim üzerinden dürtüler, içgüdüler, orta beyin programları dünyasına çoğu yerde fark ettirmeden köprüler kurup bir bakıma bir soruyu bilincimize yerleştiriyor: *Peki ya biz insanlar, doğal olandan ne kadar uzağınız davranışlarımızda?* Ya bizim beynimizde de o milyonlarca yıllık geçmişin, türü ayakta tutmaya yönelik davranış kalıpları (programları) hâlâ bir şekilde etkinse? Bizler “kimiz?”

İnsanoğlu doğayı mecburen değiştirirken kendini de hem fiziksel hem de sosyokültürel yönden değiştirdi. Türün doğal hayatta ayakta durmasına yönelik koruma mekanizmaları, sosyokültürel süreçte bilinçli kötülüğün içinde harmanlanıp, ortaya büyük bir tartışma sorunu da çıkardı: Şiddetin, kötülüğün, saldırganlığın, vahşetin kaynağı ne? Lorenz bu soruların cevabını ise (üçüncü kitap olarak yayına hazırlanan) *İşte İnsan* kitabında arıyor.

Elinizdeki kitap ise, bu iki kitap arasında rahatlıkla yer bulabilecek sevimli bir çalışma. Aslında örtük biçimde de olsa, yukarıda değindiğimiz temel sorunlar üzerine kurulu. Başka türlü de olamaz zaten. Köpeği ya da kediyi “anlatmak,” Lorenz’de ve öteki benzer metinlerde hep gördüğümüz gibi “insanı anlatmak” ya da anlamak yönünde alçakgönüllü, ama önemli ipuçları veriyor. Kitabın İngilizce başkısının önsözünde, insanın sosyokültürel varoluşu ile bu varoluşun hayvanlara yansıması arasındaki tuhaflığın altını çizen Lorenz, ikiyüzlülüğümüzü ve ahlaki sorumluluğumuzu yüzümüze vurmaktan kaçınmıyor. “Bu sabah kahvaltıda yediğim sandviç içindeki sosis,” diyor, “bebekliğini tanıdığım bir domuz yavrusunun etinden. Ekmeği de,

onun yağında kızartıldı.” Bir çiftçinin (köylünün) ahırında, kümesinde beslediği ve kendisinin elinden yem yemeye alışmış bir hayvanı, günün birinde yakalayıp boynuna bıçağı vurmasını içine ve ahlak anlayışına sığdıramıyor. Çünkü bu ikiyüzlülük, kaynağını tarımsal sürecin gelenekselliğinde bulup vicdanen ve ahlaken meşrulaştırıyor (Bu gelenekselliğin bugün sanayileşmiş hayvan üretimiyle nasıl bir dönüşüm yaşadığını tartışmak ayrı bir sorun). Sonuçta ömrünü evcil ya da yabani (genelde küçük) hayvanlar arasında geçirmiş bir bilim insanı, aslında sosyalkültürel evrimimizin bizimle birlikte doğayı da içine sürüklediği açmazlara işaret etmek için, öyle çok büyük, iddialı metinler yazmaya gerek olmadığını da göstermiş oluyor.

Sosyokültürel bir varlığa dönüşmüş insan, kuşkusuz doğduğu andan itibaren, tıpkı doğal davranış programlarının tutsağı olan hayvan gibi, sosyal, kültürel, ahlaki ve dinsel kalıpların “tutsağı” olarak hayata adımını atıyor. Bütün kaliteli kültürel eserler gibi, “popüler bilimin” ürünleri de, aslında girişte belirttiğimiz gibi, bu tutsaklığı sorgulamamızı mümkün kılacak bilgi destekleri sunuyor. Bu yönleriyle “özgürleştirici” metinler gözüyle bakmamız gerekiyor bunlara.

Lorenz’ın bu kitapta gene gelip dayandığı yer, bizim insanmerkezci saplantımızla gerçekleştirdiğimiz “kurmaca” hayvan dünyasının “asıl durumu.” Sadakat örneğinin, sosyokültürel hayatımızda hep ahlaki bir nitelik kriteri bütün toplumlarda. Ne yazık ki, bu anlayış doğal dünyadaki “hiyerarşik zorlamanın” bir zamanlarki ödünsüz mekanizmalarını insana unutturuyor. Lorenz bize bu mekanizmanın gerisinde gizli “hiyerarşik” düzene uygun bağ ilişkilerini, köpek ve kedi

“tahlilleri” üzerinden gösteriyor. Sadakat, sorumluluk, koruyuculuk, nankörlük, sinsilik, sevgisizlik vb özelliklerin, insanmerkezci yanılığımızın ürünleri olduğunu hatırlatıyor...

Kediyi ve köpeği asıl şimdi gerçekten sevmeye hazır olun diyor: Onları iyice tanıdıktan sonra. Bakalım bu durumda bizim onlara sadakatimiz sürecektir mi?*

Veysel Atayman
İstanbul, Şubat 2007

* Kediyi ilgili bölümler (ayrıca ayılarla ve maymunların “hileciliğiyle” ilgili paragraflar) kitabın İngilizce basımından alınarak genişletildi. Almanca basıma, kedi için “nedense” biraz daha az bilgi konmuş -çn.

1

NASIL OLMUŞ OLABİLECEĞİ ÜZERİNE

Çıplak ve vahşi görünüşlü insanlardan oluşan küçük bir grup, diz boyuna ulaşan bozkır çayırlarında ilerlemektedir. Ellerinde sivri kemiklerden yapılmış mızraklar, hatta bazılarında ok ve yay vardır. Bedenen günümüz insanına benzemektedirler gerçi, ama davranışlarında hayvansı bir yan bulunmaktadır; karanlık bakışları, her an tetikte bulunmak zorunda olan ürkek vahşi hayvanlar gibi, korku ve tedirginlikle etrafı kolaçan etmektedir sürekli. Onlar, bizim bildiğimiz özgür insanlar değildirler, dünyanın efendisi olmamışlardır daha; onlar, her çalının arkasından ansızın çıkabilecek tehlikeyi kollamak zorunda olan birer avdır henüz...

Ağır baskı altındadırlar. Kendilerinden daha güçlü bir grup tarafından eski av bölgelerini terk etmeye ve bir zamanlarki vatanlarından çok daha fazla yırtıcı hayvanın yaşadığı yabancı topraklara, batıdaki bozkırlara doğru çekilmeye zorlanalı çok zaman geçmiştir. Üstüne üstlük daha birkaç hafta önce, grubun

lideri olan yaşlı ve deneyimli avcı, bir kılıç dişli kaplanı kurban gitmiştir. Saldırganın daha sonra bir mızrak darbesiyle can vermesi, bu facia karşısında pek de teselli edici bir şey olmamıştır.

Sürü en çok da uykusuzluktan mustarıptır. Eski vatanlarında hep birlikte, çevresi altınçakallarla¹ (*Canis aureus*) sarılı bir ateşin başında uyurlardı; bu sayede nöbet tutmalarına gerek kalmazdı. Çünkü çakallar, yırtıcı hayvanın yaklaştığını, o daha çok uzaklardayken haber verirdi. Kuşkusuz bu ilkel insanlar, çakalların sağladığı yararın bilincinde değildirler. Onları kovalamak için oklarını harcamasalar da, ateşe yaklaşma cesareti gösteren “beleşçi”yi taşılayarak kovalamaktan geri durmazlar.

İşte böyle yorgun ve sessiz, yollarına devam etmektedirler. Karanlık çökmek üzeredir, fakat sürü henüz, bir kılıç dişli kaplanın kendine çektiği ziyafetten paylarına düşen cılız ganimeti, o bir parça yabandomuzunu pişirmek için ateş yakmaya elverişli yeri hâlâ bulamamıştır.

Bir anda hepsi pürdikkat kesilip, havada tehlikeyi koklayan karacalar gibi, başlarını belli bir noktaya çevirir: Bir ses duymuşlardır... Bu, ancak bir yırtıcı hayvanın sesi olabilir... Çıt çıkarmazlar, çünkü birer “av” olan bu canlılar, sessizce hareket etmeleri gerektiğini gayet iyi öğrenmişlerdir. Bir kez daha aynı ses... Evet, tabii, uzaklarda uluyan bir çakalın sesidir bu... Sürü tuhaf bir şekilde etkilenir, daha iyi ve daha az tehlikeli günlerin

¹ Bugün kesin olarak bildiğimiz üzere, bu aslında altınçakal değil, kurda daha yakın olan bir tür yabancı köpek, büyük olasılıkla da hintkurdu *Canis lupus pallipes* olmalıydı. Bunun dışında hikâye aynen böyle olmuş olmalıdır.

yaklaştığını müjdeleyen sese kulak kabartır. Ardından, sürünün dik kafalı genç lideri, ötekilerin pek anlam veremediği bir şey yapar: Ganimetleri olan yabandomuzundan bir parça koparıp onu yere atar. Muhtemelen diğerleri onun bu yaptığına kızmıştır; ellerindeki azıcık eti bozkırda sağa sola saçacak durumda değildirler çünkü. Belki genç lider de davranışının nedenini bilmiyordu, herhalde içinden gelmişti böyle yapmak, belki de çakalları yakınlarına çekmek istiyordu; böylece, yabandomuzu eti parçalarını geçtikleri yerlere atmaya devam etti. Diğerleri bunun kötü bir şaka olduğunu düşünmüş olmalıydı ve sürü lideri de, aç kalanlar arasında çıkan kargaşayı bastırmakta güçlük çekmişti herhalde.

Nihayet hep birlikte ateşin başında toplanırlar ve karınlarının doymasıyla birlikte, hiddetli sürüye tekrar huzur ve barış hâkim olur.

Birden çakalların uluma sesleri duyulur; atılan et parçalarını bulmuşlardır ve insanların kamp yerine adım adım yaklaşmaktadırlar. Bu arada gruptan biri, meraklı gözlerle sürü liderine bakar, ayağa kalkar, yanan ateşin hafifçe aydınlattığı bir yere gider ve avdan artakalan kemikleri oraya bırakır. Önemli bir an: “Yararlı” bir hayvanın insan eliyle ilk beslenişi...

Sürü bugün rahat bir uyku çekebilecektir, çünkü güvenilir birer nöbetçi olan çakallar, insanların kamp yerinin çevresinde kol gezmektedir. Ve ertesi sabah güneş doğduğunda, insan sürüsü iyice dinlenip kuvvetlenmiş olarak keyifle uyanır. Bugünden itibaren tek bir taş bile atılmayacaktır çakallara...

Pek çok yıl, pek çok nesil gelir geçer. Çakallar artık daha da uysal ve korkusuzdur. Yabanatı ve geyik de avlayabilen insanların yerleşim alanlarını kalabalık sürüler halinde çepeçevre sarmaktadırlar. Çakallar da yaşam biçimlerini değiştirmişlerdir: Eskiden sadece geceleri yol alıp gündüzleri çalılıkların arasında dinlenirken, şimdileri aralarından en güçlü ve zeki olanlar gündüz hayvanı olmuş, avlanan insanın yanında yürümeye başlamıştır.

Şimdi diyelim ki, günün birinde insan sürüsü, kaçarken mızraklarıyla yaraladıkları gebe bir yabani kısırağın izini sürüyor olsun. Uzun zamandır böyle bir av yapmamış olan avcılar çok heyecanlanmışlardır. İnsanların sofrasından elleri boş dönen aç çakallar ise, her zamankinden daha da aç ve hırslı bir şekilde onları takip etmektedir.

Hem gebe hem de kan kaybediyor olduğu için iyice zayıf düşen yabani kısırak, çok eski, türüne doğuştan verili bir “çareye” başvurur: Kaçarken geldiği yoldan

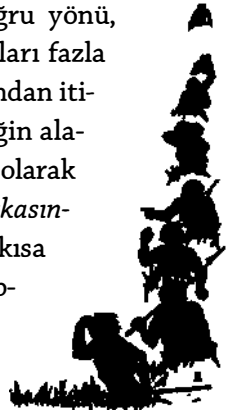
bir anda geriye dönerek, aynı iz üzerinde kilometrelerce gittikten sonra çalılık bir yerde aniden sağa ya da sola sapar. Bu içgüdüsel “taktik,” hayvanı avcının elinden kurtarmada çoğunlukla işe yaramıştır. Ve avcılar, bozkırın sert toprağında, izlerin bittiği yerde çaresizlik içinde kalakalırlar.

Çakallar ise, henüz bu gürültülü, heyecanlı avcılara yaklaşmayı göze alamadıkları için mesafeyi korumayı ihmal etmeden in-

sanları uzaktan izlemeyi sürdürmektedir. Ve yabanatının değil insanın izlerini sürmektedirler. Anlaşılacağı üzere, yabanatının kendi avı olmadığını bilen çakal, onun izini sürmekle ilgilenmemektedir. Bu çakallar insanlardan defalarca koca koca av eti parçaları almış, böylelikle insan kokusu onlar için yeni bir anlam kazanmıştır; dolayısıyla, keskin bir kan kokusu ile yaklaşmakta olan ziyafet arasında sağlam bir düşünce bağı kurmuşlardır.

Bugün çakallar iyice aç ve heyecanlıdır; kan izleri henüz tazedir ve böylelikle, insan ile eşlikçisi arasındaki ilişkide yeni bir şey daha gerçekleşir. Çakal sürüsünün zeki lideri, boz burunlu ihtiyar dişi köpek, insanların fark edemediği bir ayrıntıyı, kan izlerinin saptığını fark eder. Çakal sürüsü bu ayrım noktasından sapıp ter kokusunun izini sürerek, kendi başına yol almaya başlar. Bu arada insanlar da yabanatının bir “geri dönüş” taktiğine başvurduğunu kavrayıp geri dönmüştür. Ayrım noktasına vardıklarında, yan taraftan yükselen çakal ulumalarını duyarlar. Böylece insanların da hayvanların izlerini bıraktıkları bozkır otlarına bakarak, önce doğru yönü, çok geçmeden de avın izini bulmaları fazla zaman almamış olsa gerek. İşte o andan itibaren, iz sürerken insanın ve köpeğin alacakları konum ve sıralama nihai olarak belirlenmiştir: Köpek *önde*, avcı *arkasında*. Çakal insana kıyasla çok daha kısa sürede yabanatına yetişerek onu ablukaya alabilmektedir. Anlaşılan köpeklerin büyükçe bir yaban hayvanını ablukaya alma süre-

cinde, şu psikolojik mekanizmanın oldukça önemli bir rolü bulunmaktadır: Takip edilen geyik, ayı ya da erkek domuz gibi, insandan kaçan ancak köpeklerle karşı karşıya gelmekten asla çekinmeyen hayvanlar, yaklaşmakta olan küçük arsız düşmanlarına duydukları öfkeden olsa gerek, ondan çok daha tehlikeli takipçisini tamamen unutmaktadır belli ki. Çakalı sadece sağa sola havlayan bir şamatacı olarak bilen yabanatı, rakibine karşı kendini öfkeyle savunmaya ve sürü içinden fazla yaklaşanlara çifteler savurmaya başlar. Çevresi sarılmış halde, nefes nefese etrafa çifteler savurup durur, ama kaçıp kurtulmaya çalışmaz nedense. Bu esnada insanlar çakallardan gelen sesleri duyup bu seslerin tek bir yerden geldiğini anlayınca, aralarındaki lider işaret verir ve avcılar etrafa dağılıp sessizce avın çevresini sararlar. Çakallar o anda dağılmak istiyor gibi görünmektedirler; fakat sonra tekrar sakinleşirler, çünkü ortada henüz onları gözleyen kimse yoktur. Sürünün gözü pek küçük dişi lideri öfkeyle yabanatına havlamaktadır; sonunda dişi çakal, nihayet yardıma yetişen insanların fırlattıkları mızrak darbeleriyle yere yığılan kurbanın gırtlığına hırsla dişlerini geçirir. Bu dişi çakal, insan sürüsünün lideri gelip ölü hayvanın üzerine eğilene kadar, bir adım bile gerilememiş olsa gerek. Belki de ilk kez avdan bir parça et koparıp çakallara veren insanın torununun torunu olan şu anki sürü lideri, tamamen içgüdüsel bir duyarlılıkla, hâlâ kıpırdanmakta olan avın karnını yarıp, bir bağırsak

parçası çekip kopardıktan sonra, bu parçayı, çakala doğrudan bakmadan ve gene aynı duyarlılıkla, hayvanın üzerine doğru değil, şöyle yana doğ-

ru atar. Boz renkli dişi lider bir an ürküp geri kaçar, ancak insan tehditkâr hareketlerde bulunmayıp, daha önce çakallar ateşin başındayken sık sık duydukları sakin, dostça sesleri çıkarınca, hızla bağırsak parçasının üzerine atılır. Ağzında telaşla çiğnediği et parçasıyla geri kaçmaya çalışırken, tekrar dönüp ürkekçe insana baktığında ise, kuyruğu kısa ve hızlı hareketlerle bir sağa, bir sola sallanmaktadır. Bir çakal ilk kez insana kuyruk sallamaktadır; bu, ev köpeğine doğru giden süreçte atılan yeni bir adımdır.

Köpek benzeri yırtıcılar da dahil, en zeki hayvanlar bile, tamamen yeni bir davranış biçimini birdenbire, durup dururken değişil, aynı durumun birçok kez yinelenmesiyle ortaya çıkan, çağrışımsal düşünce bağları üzerinden geliştirirler. Sözü ettiğimiz dişi çakal-köpeğin, gene böyle yaralanmış ve “geri dönüş” taktiğine başvurmuş bir yabanatının takibi sırasında bir kez daha avcının izinden gitmesi aylar almış olabilir. Belki de düzenli ve bilinçli olarak avcılarını yönlendirip yaban hayvanını ablukaya alan, onun türünün çok sonraki bir üyesiydi.

Elimizdeki verilere göre, erken taş devrinin bitip geç taş devrinin başladığı zaman diliminde insan artık yerleşik düzene geçmiştir. Bildiğimiz en eski evler, güvenlik açısından daha elverişli olduğu için göl ve akarsu kenarlarında, hatta Baltık Denizi kıyılarında, kazıklar üzerine kurulan evlerdir. Köpeğin bu tarihlerde çoktandır evcilleşmiş olduğunu biliyo-

ruz. *Canis familiaris palustris* (Pomeranya köpeği) adıyla bilinen, küçük Spitz türleriyle benzerlik gösteren ve Baltık Denizi yakınlarındaki kazık evlerde kafatası kalıntıları bulunan bu köpek cinsi, hem çakallarla akraba olduğuna, hem de gerçek bir evcilleştirilme sürecinden geçtiğine ilişkin belirgin izler taşımaktadır. Burada tayı edici olan ise, eski buzul çağında, muhakkak bugünkünden çok daha geniş bir alana yayılmış bulunan yabani çakalların, o zamanlar Baltık Denizi kıyılarında artık görülmemesidir. Demek ki batıya ve kuzeye doğru ilerleyen insan, kurduğu kampları izleyen muhtemelen yarı evcilleşmiş çakal sürülerini, hatta daha ileri düzeyde evcilleştirilmiş köpekleri Baltık Denizi kıyılarına kadar beraberinde getirmişti.

İnsan, evini suyun içinde kazıklar üzerine kurmaya ve piroglara* yapmaya başladıktan sonra, dört ayaklı yardımcısı ile arasındaki ilişkinin bir değişim geçirmesi de gerekli hale gelmişti kuşkusuz. Çünkü artık bu hayvanlar, insanların yaşadığı evlerin çevresine yerleşmemekteydi. Herhalde insanların, tam kazık evler dönemine geçiş sırasında, özellikle artık iyice insana alışmış, av yetenekleriyle kendilerini kanıtlamış, dolaşısıyla daha işlevsel ve değerli hale gelmiş birkaç çakalı yanlarına alıp, bunları gerçek anlamda “ev hayvanı” haline getirdiklerini varsaymak yanlış olmayacaktır.

Bugün bile, çeşitli insan toplulukları arasında, çeşitli köpek edinme, onu alıştırıp yanında tutma yöntemleri tespit etmek mümkündür. Yanında köpek tutmanın en eski biçimi, insanla daha sınırlı bir bağ kuran kalabalık köpek sürülerinin, yerleşim merkezini

* Ağaçtan oyma, basit tekne -çn.

kuşatırcasına (insanoğluyla) yaşadığı ilişki biçimidir. Yanında köpek tutmanın bir başka biçimini, her Avrupa köyünde görebiliyoruz: Bu örnekte, köpekler belirli bir eve aittir ve tek bir efendiye sadakatle bağlanır. Bu ilişki biçiminin kazık evlerin yaygınlaşmasıyla birlikte ortaya çıktığını varsaymak mümkündür. Bir kazık evin barındırabileceği köpek sayısının sınırlı olması da, aynı soydan köpekler arasında çiftleştirme yöntemi zorunlu kılmış, dolayısıyla da asıl evcil köpeğin ortaya çıkma yönündeki değişimine elverişli bir zemin hazırlamıştır. Bu varsayımları destekleyen iki olgu vardır: Birincisi *Canis familiaris palustris*'in daha kavisli kafatası ve daha kısa burnuyla, kuşkusuz çakalın evcilleşmiş bir biçimi olması, İkincisi ise bu hayvanların kemiklerinin sadece, insanların kurduğu kazık evlerin kalıntılarıyla birlikte bulunmasıdır. Bu kazık evlerde yaşayan insanların köpekleri, ya piroglara bindirilebilecek ya da evi karadan ayıran suyu yüzerek geçip iskeleye tırmanarak eve ulaşacak kadar evcilleşmiş olmalıydılar. Kamp yeri çevresinde dolanan yarı evcil bir sahipsiz köpek asla böyle bir şey yapmaya cesaret edemez; kendi yetiştirdiğim genç av köpeğimin bile kanoya binmesi ya da tren merdivenine adımını atması, ancak uzun uzun, sabırla konuşarak onu buna ikna etmem sonucunda mümkün olabilmisti.

Köpeğin evcilleştirilmesi insanlar kazık evleri kurduklarında çoktan gerçekleşmişti muhtemelen ya da belki de en geç bu yeni aşamayla birlikte başlamıştı. Bir zamanlar bir kadının ya da “evcilik oynayan” bir kız çocuğunun öksüz kal-

mış bir eniği, insan aileleri arasında büyüttmüş olabileceğini varsayarsak hata etmiş olmayız herhalde. Belki de bu, kılıç dişli kaplana kurban giden yavrular arasında tek başına hayatta kalabilmeyi başarabilmiş olan yavruydu. Enik ağlayıp sızlamaktadır, fakat o zamanların insanları daha sağlam “sinirlere” sahip olduklarından, kimse onunla ilgilenmemektedir. Yetişkin erkekler ormanda av peşinde ve kadınlar da balık tutmakla meşgulken, kazık ev sakinlerinin küçük kız çocuklarından biri, ağlama seslerini takip eder ve ininde hoplayıp zıplayarak kendisini karşılayan ve uzatılan eli yalayıp emmeye başlayan bu küçük yavruyu bulur...

Yumağı andıran bu tombul, pufidik hayvan, tıpkı günümüzün kızlarında olduğu gibi erken taş devri kız çocuğunda da, yavruyu kucağına almaya, onu gönlünde ve gittiği her yere peşinde taşımaya yönelik şiddetli bir arzuyu tetiklemişti belki de. Çünkü bu tür davranışların kaynaklandığı annelik içgüdüsü, çok eskilere uzanır. Ve erken taş devri kız çocuğu da, belki önce sadece kendisinden büyük kadınların yaptıklarını oyunsu bir şekilde taklit ederek ona yemek vermişti ve kendisine sunulan yemeğin üzerine iştahla atılan

köpek görüntüsü karşısında bu kız çocuğunun sevinci de, annelerimizin ve eşlerimizin yemeklerden memnun kalan misafirlerin hoş tepkileri karşısında gösterdikleri sevinçten daha az olmamıştı herhalde.

Kısaca, duyulan sevinç son derece büyüktür ve ana babalar eve geri döndüklerinde, şaşkınlıkla ama kesinlikle heyecana kapılmaksızın, tıka

basa doyurulmuş çakal köpeğini fark ederler. Sert savaşçı baba, eniği ensesinden tuttuğu gibi suya atmak isteyecektir elbette. Ne var ki kız çocuğu gözyaşlarına ve hıçkırıklara boğulmuş halde babasının dizlerine sarılınca, adam sendeleyerek eniği elinden düşürür. Onu tekrar yakalamak istediğinde, yavrunun, odanın en uzak köşesinde titreyerek gözyaşlarına boğulmuş olan kızının kucağına kaçmış olduğunu fark eder. Taş devri babaları bile küçük kızlarına karşı taş kalpli olamadığı için, eniğe evde kalma izni çıkar.

Bu koşullarda yiyecek sıkıntısı çekmeyen yavru, çok geçmeden ortalamanın üstünde bir büyüklüğe ulaşır ve güçlü kuvvetli bir hayvan olur. Başlangıçta çocuksu bir düşkünlükle kız çocuğunu gittiği her yerde takip ettiyse de, bedensel ve ruhsal erginliğe ulaştığından beri, davranışlarında önemli bir dönüşüm fark edilebilmektedir: Baba bu köpekle neredeyse hiç ilgilenmemiş olmasına rağmen, erginleşen yavru köpek gün geçtikçe kız çocuğundan çok adamın peşine takılır olmuştur. Hayvanın –eğer doğal ortamında olsaydı– annesinden ayrılma zamanı gelmiştir artık. Şimdiye kadar köpeğin hayatında kız çocuğu nasıl anne rolünü üstlendiyse, bundan böyle köpeğin gözünde, erişkin yabani köpeğin sadece sürü liderine gösterdiği takip etmeye yönelik sadakati hak eden sürü lideri rolü de, bu babaya düşecektir şimdi. Önceleri onun bu sadakati adama ayak bağı gibi gel-diye de, çok geçmeden adam, bu artık tamamen evcilleşmiş köpeğin, av sırasında kıyıda dolanıp du-

ran, avcılara karşı hâlâ belirli ölçüde korku duyan ve çoğu kez de, tam avı kıştıracağı yerde kaçıp giden yarı vahşi çakallardan çok daha işe yarar olduğunu kavrar. Ama ayrıca bizimkinin, evcilleşmemiş kalabalık köpek sürüsündeki arkadaşları karşısında da üstünlükleri vardır, çünkü kazık evlerdeki korunaklı yaşamında, büyük yırtıcılarla kötü deneyimler yaşamamıştır bu köpek. Böylelikle oyun arkadaşını artık sadece babası eve döndüğünde –ki taş devri babaları çoğunlukla evden uzun süre uzak kalırdı– görebilen küçük kız çok üzülse de, köpek kısa zamanda kabile şefinin gözbebeği haline gelir.

Fakat ilkbaharda, çakalların yavrulama dönemi gelip çattınca, bir akşam baba kıpırdayan ve sesler çıkaran, deriden bir çuvalla çıkagelir. Baba çuvalı açtığında, küçük kız heyecanla havaya sıçrar, çünkü ayaklarının dibinde dört sevimli tüy yumağı dolanmaktadır. Sadece annenin bakışlarında ciddiyet vardır; ona göre iki yavru yeterlidir çünkü...

Gerçekten her şey böyle mi olmuştu acaba? Bunu tam olarak bilemeyiz, çünkü bizden biri yoktu orada... Ama elimizdeki verilere bakacak olursak, evet, böyle olmuş olabilir. Ne var ki, çok az şey biliyoruz, bu göz ardı edilmemeli; ayrıca insana, anlatılan şekilde yaklaşan köpeğin çakal olup olmadığını da kesin olarak bilemeyiz. Hatta dünyanın çeşitli bölgelerinden, farklı bü-

yüklüklerdeki, değişik türler dahil çakal cinslerinin, tıpkı diğer birçok evcil hayvan türünün birden fazla yabani atadan türemiş olması gibi, bu ya da buna benzer biçimlerde evcilleşip daha sonraları birbirleriyle karışmış olması

ihtimali de var elbette. Kesin olarak bildiğimiz ise, bugünkü dostumuz evcil köpeklerin, eskiden sanılanın aksine Kuzey kurdundan türemiş olmadıklarıdır: Ancak, safkan ya da belirli bir oranda kurt kanı taşıyan cinsler, sayıca az olmakla birlikte gerçekten de mevcuttur. Bunlar da, tam da sahip oldukları özelliklerle, günümüz köpeklerinin Kuzey kurdundan türemediğine ilişkin, elle tutulur deliller sunmaktadır. Çünkü bu sadece dış görünüş itibarıyla değil, gerçekten de kurda yakın olan köpek cinsleri –Eskimo ve Kızılderili köpekleri, Samoyed cinsi köpekler, Rus çoban köpeği, çov-çovlar ve bazı başka türler– yüksek rakıma sahip Kuzey coğrafyasından gelmektedir. Bunlardan hiçbiri saf kurt kanı taşımaz, yani kurttan türememişlerdir: Kuzeye doğru ilerleyen insanlar, daha önceden evcilleştirilmiş, çakaldan türemiş köpeklerini beraberlerinde getirmişlerdir ve bunların, kurt kanıyla devamlı olarak melezleştirilmesi sonucunda kurt kanı taşıyan ve “kurt köpekleri” dediğimiz alttürler türemiştir. Kurt kanı taşıyan bu köpeklerin “ruhsal” özellikleriyle ilgili söyleyecek çok şeyim olacak daha!

2

EFENDİYE SADAKATİN KÖKENLERİ

Köpeğin insana duyduğu bağlılığının, birbirinden temelde farklı, iki ayrı içgüdüsel kaynağı vardır. Bu bağlılık ağırlıklı olarak –özellikle de Avrupa kökenli ırklarda– yabani köpek yavrusunu anne babaya sıkı sıkıya bağlayan, ama evcil hayvanda, hayvanın yaşamının tamamına yayılmış genel bir çocuksuluğun ikincil bir ortaya çıkış biçimi olarak beliren düşkünlüğün uzantısıdır. Bu bağlılığın ikinci kaynağı ise, yabani hayvanı sürü liderine, ama aynı zamanda kişisel bir sevgiyle bütün sürü üyelerini birbirine bağlayan sadakat duygusudur.

Bağlılığın bu ikinci kaynağı, kurt kanı taşıyan bütün köpeklerde, çakal kökenli köpeklere kıyasla daha güçlüdür; çünkü sürü birliğinin bozulmaması, sürü üyeleri arasındaki bağlılık, kurdun yaşamında çok önemli bir rol oynar.

Evcileştirilmemiş bir köpek türüne ait yavruyu yanınıza alıp onu evcil bir köpek gibi aile içinde büyütürseniz, ondaki vahşi hayvanın gençlik dönemine özgü bağlılığın, çoğu ev köpeğini yaşamı boyunca efendisine bağlayan sosyal bağlarla aynı olduğunu görebilirsiniz. Ama bu hayvan genç bir kurt olsaydı, çekingen davranışlar sergileyecek, sürekli karanlık köşelere çekilecek, boş bir alana adım atmaktan hep korkacak, kendisini okşamak isteyen yabancıyı da her seferinde ısırma meylli olacaktır – bu doğuştan gelen bir “korkudan ısırma” tepkisidir, efendisine karşı bağlılığı ise tam genç bir ev köpeğinin bağlılığına benzeyecektir. Örneğimizdeki hayvanın, özgür yaşadığı doğal ortamında erkek lider kurdu “öncelikli hizmet edilecek merci” olarak kabul eden bir dişi olması durumunda, yetenekli bir terbiyecinin bu role soyunarak, hayvanın bütün bağlılığını, bir daha kaybetmemek üzere elde etmesi işten bile değildir. Hayvanın erkek olması halinde ise, efendi epey hayal kırıklığı yaşayacaktır: Erkek tam erişkinliğe ulaştığının günü, insana itaatine birden son verip bağımsızlığını ilan eder. Gerçi efendisine karşı kötücül davranmayacaktır gene de, onu hâlâ arkadaş! olarak kabul etmektedir, fakat onu artık ürkütücü bir hükümdar olarak görmemektedir; dahası, gerekirse güç kullanarak efendisi üzerinde üstünlük sağlamaya ve böylelikle lider kurt pozisyonuna yükselmeye çalışması da olasıdır. Kurt dişlerinin ne kadar tehlikeli olduğu düşünülürse, böyle bir mücadelenin pek de kansız olmayacağı anlaşılır.

Benim dingom* ile bu çeşit deneyimleri oldukça sık yaşadım. Dingom inatçı bir köpek değildi. Beni ısırma-

* Köpekgiller familyasından (*Canidae*) Avustralya’da yaşayan yabani köpek türü. *Canis lupus dingo* –çn.

ya filan da kalkmadı hiç; fakat tam erişkinliğe ulaştığında, bana itaatten istifa ettiğini çok ilginç bir biçimde bildirdi. Gençlik dönemini yaşadığı zamanlarda, davranışları bir ev köpeğinkiyile tıpatıp aynıydı. Örneğin bir yaramazlık yapıp da cezalandırıldığı zaman-

larda, hayvanın vicdan azabı çektiği açıkça görülebiliyordu. En sinirli insanları bile tavlama çalışıyor, onların sevgisini ve okşamasını hak etmek için başvurmadığı yol kalmıyordu. Gerçi 1,5 yaşına bastığında

hâlâ kendisine yönelik cezalara hırlamadan ve karşı koymadan katlanıyordu katlanmasına, ama mesele kapandıktan sonra silkelenip kuyruğunu sallamaya, oyun oynamaya yönelik davranışlar sergilemeye başlıyordu; kısacası daha demin cezalandırılmış olmasından geriye iz kalmıyordu ve verilen cezalar, onu, örneğin güzelim ördeklerimden birini daha kapmaktan asla alıkoyamıyordu.

O yaşlarda, bana yürüyüşlerimde eşlik etme eğilimini de tamamen kaybetti, çağrılarıma kulak bile asmadan basıp gidiyordu istediği gibi. Oysa bir kez daha vurgulamak gerek ki, hayvan bana karşı tamamen dost-

tane bir tavır içindeydi ve ne zaman karşılaştık beni bütün köpeklere özgü o sevinç gösterileriyle karşılıyordu. Yabani bir hayvandan, sıkı bir dostluk

içinde olduğu insana karşı bile, kendi türdeşlerine davrandığından farklı davranmasını asla bekleyemezsiniz. Bizim dingo da, bunun gibi erişkinliğe ulaşmış bir hayvanın gösterebileceği bütün candan duyguları gösteriyordu bana; sadece itaatkârlık ve boyun eğme yoktu bunların arasında, o kadar. Örneğimizdeki vahşi köpeklerden daha fazla evcilleşmiş ve ağırlıklı olarak Aureus kanı taşıyan köpekler, yaşamları boyunca efendilerine, sözünü ettiğimiz vahşi yavru köpeklerin, sürüdeki kendilerinden yaşlı türdeşlerine davrandıkları gibi davranırlar.

Diğer birçok karakter özelliği için de geçerli olduğu gibi, bitmek bilmeyen çocuksuluk da bir tür avantaj ya da (yerine göre) kusurdur. Bu özelliklerin eksikliği görülen hayvanlar, gözlemciye sundukları bağımsızlık halleriyle hayvan psikolojisi açısından son derece ilginç olabilirler; fakat bu durum efendileri açısından pek de memnuniyet verici olmayacaktır. Böyle köpekler, o tipik itaatkârlığa sahip olmadıklarından, ileri yaşlarda oldukça tehlikeli olabilmektedirler; kendi türdeşlerine yaptıkları gibi insanlara dalmanın, onları ısırmanın “nesi vardır ki!”

Daha önce de sözünü ettiğimiz gibi, çoğu köpeğin efendisine yönelik sadakatının asıl kaynağı, sürüp giden çocuksu düşkünlükleri olsa bile, bunun aşırı biçimlerde ortaya çıkması da, yukarıda anlatılanın tam aksi yönde sonuçlar getirecektir: Gerçi bu köpekler efendilerine çok sıkı bağlıdırlar; ama bu bağlılıkları sadece efendilerine yönelik değildir ve du-

ruma göre karşılıklarına çıkan herkese yönelebilir! Bu köpek tipini, *Hız. Süleyman'ın Yüzüğü* adlı kitabımda, her gördüğü sakallıyı “amcası” sanan ve hiçbir mesafe koymadan herkesle sevgi bağı kurarak yabancılara sırnaşan, şımarık çocuklara benzetmiştim. Bu durumda köpeğin efendisini tanımadığından bahsedilemez, hayır, hayvan onu birden karşısında görmekten büyük sevinç duyar, fakat hemen ardından, kendisiyle dostane bir sesle konuşan, hele hele onunla oynayan ilk kişinin peşine takılmaktan geri durmaz. Çocukken, sevgi dolu biri olan ama hayvanlardan pek anlamayan bir akrabam, bana bir sosis köpek (Dackel) hediye etmişti; bu hayvan, köpek müsveddesinin ta kendisiydi. İsmi Kroki'ydi; çünkü satın alınabilecek bütün canlılar arasında en çok, gene bir zamanlar bana alınan –ve gerekli ısıtıcı tesisatın eksikliğinden dolayı bakamadığım– krokodile, yani timsaha benziyordu. Kroki içinden taşıp bütün dünyayı kaplayan bir insan sevgisine sahipti; ne var ki, bu dünyayı kimin temsil ettiği onun için hiç fark etmezdi. Sadakat nedir bilmeyen bu hay-

vani, uzun süre boyunca gidip her türlü “taklayı” atarak içeri alınmayı başardığı çeşitli evlerden tek tek çıkardıktan sonra artık pes ettik ve Grinzig'de yaşayan köpek dostu bir kuzenimize verdik gitti. Kroki orada tuhaf, köpeklere yakışmayan bir yaşam sürdü: Bir o ailenin yanında, bir bu ailenin yanında kalıyor, arada bir çalınıp (bu insan sevgisiyle dolup taşan köpeğin iyi niyetli misyonunda ona yardımcı olan her seferinde aynı

hırsızdı anlaşılan) başka birine satıldığı anlaşılıyordu; kısacası tasmanın ucunu tutan herkes seviliyordu ve tasma kimdeyse efendi oydu...

Öbür uçta ise, damarlarında kurt kanı dolaşan köpek cinslerinin bağıllık ve sadakatleri vardır. Özellikle de bizim Aureus kanı taşıyan bildik ev köpeklerimizin tipik karakter özelliği olan, o bitmek bilmez çocuksu düşkünlük yerine, kişiye yönelik bağıllık bulunur bunlarda. Çakallar belirli bir bölgeyi koruyan vahşi hayvanlardır ve yaşamlarını leş yiyici olarak sürdürürler; oysa kurtlar yırtıcı/avcı hayvan sınıfına dahildir ve özellikle de büyük vahşi hayvanları avlarken sürü üyelerinin desteğine muhtaçtırlar. Kurt sürüsü, o büyük açlığını dindirmek için uzun mesafeler katetmek zorundadır. Sürü, büyük bir vahşi hayvanı alt edebilmek için, bu “gezilerinde” sıkı bir dayanışma içinde bulunmalıdır. Sağlam bir sosyal organizasyon, lideri sadakatle izleme ve tehlikeli avla mücadelede sıkı bir dayanışma, bu hayvanların zorlu varoluşunun ve başarısının önkoşuludur. Bu koşullar da, Aureus ve Lupus köpeklerinin karakterindeki temel farkları ortaya koyar: Biri efendisini, doğal ortamındaki ebeveyni olarak görürken, diğeri efendisinde sürü lideri kurdu görür; biri çocuksu bir düşkünlük gösterirken, diğeri sadakatini kişiye göre ayarlar ve korur.

Burada ilginç olan şey ise genç Lupus köpeğinin belirli bir insana yönelik bağının ortaya çıkış biçimidir. Ebeveyne yönelik çocuksu düşkünlüğün, erişkin köpeğin takip etmeye yönelik sadakatine dönüşmesi, köpeğin bir insan ailesi içinde, türdeşlerinden uzak yetişmesi ve “ebeveyn” ile “sürü lideri kurt” rolünün aynı kişi tarafından temsil edilmesi halinde bile, son

derece dikkate değerdir. Bu süreç tümüyle, bir insanın ergenlik döneminde aile bağlarını koparıp kendi yoluna, kendi ideallerine yönelmesine benzer. Yeni ideallerle bağlanma, insanda da eşsiz ve özel bir fenomendir: İnsanın yaşamına damgasını vuran bu süreçte, gönlünü yanlış tanrılara kaptıran gencin vay halinel!

Lupus köpeklerinde, hayvanın bir daha kopmamak üzere belli bir insana bağlanması, aşağı yukarı beşinci aya denk gelir. Bu bilginin eksikliği, bir keresinde bana epey pahalıya mal olmuştu. Evimizin ilk çov-çovu, eşime doğum günü hediyesi olarak verilmişti. Sürprizi bozmamak için dişi çov-çovu, eşimin doğum günü gelene kadar bakılsın diye bir akrabama teslim etmiştim. Talihsizliğe bakın ki, o bir haftalık süre, henüz altıncı ayına basmamış bu köpeğin kuzenime odaklanıp bağlanmasına, dolayısıyla da doğum günü hediyesinin ciddi ölçüde değer kaybetmesine yol açmaya yetmişti.

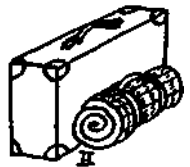
O hanım evimize çok nadir gelmesine rağmen, bu tutkulu küçük dişi köpek açıkça, eşimi değil de onu aslı sahibi olarak görüyordu. Aradan yıllar geçtikten sonra bile, bu köpek, bizi terk edip kuzenimin peşine takılıp gitme eğiliminden hiç vazgeçmedi.

Benim köpeğim -çov-çov ile çoban kırması- Stasi'nin davranışlarında, Aureus köpeklerine özgü çocuksu düşkünlük ile Lupus kanı taşıyan atalarına özgü takibe yönelik sadakat, harika bir şekilde birleşmişti.

1940 baharında doğan Stasi, ben onu alıp eğitmeye başladığımda yedi aylıktı. Dış görünüşünde ve karakterinde, Alman çoban köpeği ile çov-çovların en temel özelliklerini birleştirmişti: Kurtların tipik sivri ağız yapısı, çıkık elmacıkkemikleri, çekik gözler, kısa, kalın tüylü kulaklar... Kısa, dümdüz ve tüylü kuyruğu ama özellikle de çevik, esnek bedeninin hareketleriyle, tasmamam dişi bir genç kurda benziyordu Stasi. Ateş gibi parlayan altın kırmızısı postu ise, hayvanın Aureuslardan aldığı mirası belli ediyordu. Ama gerçekten altın olan bir şey varsa, o da Stasi'nin karakteriydi. Hayvan, tasmada yürütme, yanında yürütme ya da uzakta oturup bekleme gibi, köpek eğitiminin temelini oluşturan bazı komutları şaşırtıcı derecede hızlı öğrenmişti. Temizlik ve kanatlı hayvanlara düşkünlük gibi konularda ise, eğitim almasına hiç gerek kalmamıştı!

Stasi ile beraberliğimiz iki ay sonra, Königsberg Üniversitesi Psikoloji Bölümüne yaptığım ordinaryüslük başvurusunun kabul edilmesiyle kesintiye uğradı. Birkaç günlük Noel tatili için eve döndüğümde, Stasi beni sevinçten sarhoş olmuş halde karşıladı, bana olan sevgisinde herhangi bir değişiklik yoktu. Ona öğrettiğim her şeyi aynen yapabiliyordu; kısacası üç ay önce bıraktığım uslu köpek aynen karşımda duruyordu.

Gelgelelim tatilim bitip de ayrılık zamanı gelip çattınca, son derece trajik sahneler yaşadık. Daha ben eşyalarımı toparlamadan, hayvan stres belirtileri göstermeye başladı; yanımdan bir saniye bile ayrılmak istemiyordu. Odadan çıkmak üzere ayağa kalktığım an, hemen heyecanla fırlayıp gideceğim yere doğru

bana eşlik etmek istiyordu. Eşyalarımı toplayıp bavulları hazırladığımda ise Stasi'nin üzüntüsü nevroza dönüştü: Önce yemeden içmeden kesildi, ardından nefes alışverişi yavaşladı ve düzensizleşti ve derin iç çekişleriyle kesintiye uğramaya başladı. Gideceğim gün, zorla peşimden gelmeye kalkışmasın diye onu kapatmak istedik. Ama Stasi bahçede bir köşeye çekilmişti. Tanıdığım, bildiğim köpeklerin hepsinden itaatkâr olan bu hayvan, itaatini feshetmiş, çağrılarima cevap vermiyordu. Onu yakalamak için gösterdiğim bütün çabalar boşa çıktı.

Biz çoluk çocuk, portbagajlar ve bavullarla yola düştüğümüzde, tuhaf görünümlü, kuyruğu aşağıda, boyun tüyleri havaya dikilmiş ve deli deli bakan bir köpek, yaklaşık 20 metre öteden bizi izliyordu. Tren istasyonuna ulaştığımızda, son bir kez onu yakalamaya çalıştım... nafil! Ben trene binerken bile hâlâ vazgeçmemiş, güvenli bir mesafeden, isyankâr, tehditkâr köpek duruşuyla, hiç tanımadığı yabancı biriyim gibi bana bakıyordu. Tren kalktığında, Stasi kımıldamadan aynı yerde duruyordu hâlâ. Tren epeyce hızlandıktan sonra, bir anda şimşek hızıyla atıldı ve trenin yanında koşmaya başladı; tren kalkmadan önce, onun binmesini engellemek için durduğum basamaklara atladı. Hemen kapıya koştum, Stasi'yi ensesinden ve sırtından kavrayıp trenden aşağıya attım. Ayakları üzerine sağlamca düşmeyi başarmıştı.

Düştüğü yerde öylece kaldı, ama artık o tehditkâr duruşu yoktu ve tren gözden kaybolana kadar peşinden baktı.

Çok geçmeden Königsberg'e huzursuz edici haberler gelmeye başladı: Stasi komşunun bir düzine tavuğunu öldürmüş, çevrede serseri gibi dolanıp durmaya başlamıştı; her tarafı kirletiyor ve kimselere itaat etmiyordu, bu yüzden de kafese kapatılması gerekiyordu.

Terasta üzüntüden perişan, yapayalnız oturuyordu hayvancağız. Yalnızlık derken şunu kastediyorum: İnsanlardan oluşan bir çevreden mahrumdu sadece; yoksa kaldığı kafesi, daha önce sözünü ettiğim erkek dingoyla paylaşıyordu.

Haziran sonunda tekrar Altenberg'deki evime döndüm. İlk işim Stasi'nin yanına koşmak oldu. Terasa çıkan merdivenleri tırmanırken, iki köpek birden –sürekli kapalı tutulan ya da zincire bağlı bütün köpekler gibi– öfkeyle üzerime saldırdılar. En üst basamakta, hiç kıpırdamadan durdum. Hayvanlar, sürekli havlayıp hırlayarak üzerime hamle ediyorlardı. Beni dış görünümünden ne zaman tanıyacaklarını merak ediyordum, çünkü rüzgâr onların bulunduğu yönden estiği için kokumu alamazlardı. Köpekler beni tanımadı. Ama bir süre sonra Stasi ansızın kokumu alıp, saldırının orta yerinde birden taş kesildi. Yelesindeki tüyler hâlâ diken diken, kuyruğu aşağıda, kulakları geriye doğru yatıktı; bir tek burun delikleri sonuna kadar açık, rüzgârın getirdiği haberi almaya çalışıyordu merakla. Sonra yelesinin tüyleri yatıştı, hayvanı kısa süreli bir titreme aldı ve kulakları birden dikildi. Sevinçle bana doğru atılmasını bekliyordum; ancak böyle olmadı. Hayvanın kişiliğini bozan böylesine büyük bir gönül yarasının, onun gibi uslu ve terbiyeli bir köpeğin bütün alışkanlıklarını ve kurallarını tamamen unutmasına neden olup gerçek bir nevroza yol açan böyle bir acının, birkaç

saniye içinde yok olup gitmesi beklenemezdi. Köpek birden arka ayakları üzerinde oturdu, başını kaldırdı, burnunu gökyüzüne doğru dikti ve birden gırtlığının kopup gelen dokunaklı bir kurt ulumasıyla, hissettiği bütün o şiddetli, yakıcı kederi dışarı döktü.

Bir süre uludu, uludu; sonra şimşek gibi üzerime atıldı, o çılgınca köpek sevgisinin yarattığı fırtınayla sarılıp sarmalanmışım adeta. Stasi omuzlarıma kadar sıçrayıp, neredeyse bütün giysilerimi yırtmıştı; bu köpek, o mesafeli, kendini ağırdan satan ve selamlaşmasını birkaç kuyruk sallamakla, en fazla başını dizime dayamakla sınırlı tutan o eski köpek miydi? O sessiz sakın köpek şimdi heyecandan lokomotif gibi soluyor, eskisinden çok daha tiz sesler çıkarıyor, daha yüksek sesle havlayarak sevincini belli ediyordu. Sonra birden yanımdan ayrıldı, kafesin kapısına koştu, orada durdu; omzunun üzerinden dönüp dönüp bana bakıyor, kuyruğunu sallayarak, serbest bırakılmayı bekliyordu. Eve dönüşümle birlikte esaretinin biteceğini varsaydığı için, derhal eski günlük düzene geçiş yapmıştı. Sağlam bir sinir sistemine sahip, mutlu bir hayvan işte! Kaynağı ortadan kalkan ruhsal denge bozukluğu, içindeki acıyı dışa vurup attığı otuz saniyelik uluma ve bir dakikalık sevinç gösterisiyle ortadan kalkmış, üzerinden atamayacağı bir iz bırakmamıştı bu köpekte.

Eşim beni Stasi'yle gelirken görünce, dehşet içinde, "Aman Tanrım, tavuklar!" diye bağırdı. Ama Stasi tavuklara göz ucuyla bile bakmıyordu artık. Akşam onu odama alınca da öteden beri sahip olduğu temizlik alışkanlığının geri döndüğünü fark ettim. Stasi, ona zamanında öğrettiğim her şeyi hatırlıyordu; bir köpeğin başına gelebilecek en kötü şeylere rağmen, bunların hiçbirini unutmamıştı.

Sıra geri dönüşe gelince Stasi gene sessizleşti, sıkıntılı bir tavır sergilemeye ve peşimden ayrılmamaya başladı. Zavallı hayvan kötü günler yaşıyordu, ama bu sefer benimle gelmesine karar verdiğimi ona sözlerle anlatmanın bir yolu yoktu işte.

Yola çıkmadan biraz önce, ilk seferinde olduğu gibi gene bahçede bir köşeye çekilmişti Stasi; sözümü dinlemeyip beni izlemeye kararlı olduğu belliydi. Her şey hazır olup da yola çıkmamıza çok az bir zaman kalana değin ona dokunmadım. Sonra, trene doğru yola çıkmadan önce, başka zamanlar benimle gelmesi için çağrılmaya alışık olduğu ses tonuyla onu yanıma çağırdım. Durumu anında kavradı ve sevinçle hoplayıp zıplayarak etrafımda koşturmaya başladı.

Ancak birkaç ay sonra, efendisini izlemeye yönelik bütün girişimleri yasaklandı; çünkü 10 Ekim 1941'de askere alındım. Bir sene önce Altenberg'de yaşanan trajedi aynen bir kez daha yaşandı, tek bir farkla: Stasi bu kez tüyüp tam bağımsızlığını ilan etti ve iki aydan uzun bir süreyi Königsberg'de yabancı bir hayvan gibi oradan oraya dolaşarak geçirdi. Yaramazlık üstüne yaramazlık yapıyordu; hatta, değerli bir meslektaşımın Cäcilienallee'deki tavşan kümesini yağmalayan şu şüpheli "tilki" de oydu herhalde. Noel'den sonra bir gün,

bir deri bir kemik halde, gözleri ve burnu iltihap içinde, eşimin yanına, eve döndü Stasi.

İyileşince, başka çare kalmadığı için onu hayvanat bahçesine teslim ettik. Orada kocaman bir sibiryakurduyla “evlendirildi.” Maalesef bu evlilik çocuk getirmedi. Onu tekrar yanıma ancak aylar sonra alabildim; o dönemde sahra hastanesi Posen’da nörolog olarak çalışıyordum. 1944 Haziranında cepheye sevk edildiğimde de, Stasi’yi altı yavrusuyla birlikte Schönbrunn Hayvanat Bahçesine götürdük. Stasi orada, savaşın bitimine çok az bir zaman kala, bir bombardımana kurban gitti. Ama Altenberg’deki bir komşumuz, onun yavrularından birini almıştı. Bu erkek köpek, bizim daha sonraları yetiştirdiğimiz bütün köpeklerin atası oldu.

Stasi, altı senelik yaşamının sadece yarısını efendisi ile beraber geçirebilmişti, ama buna rağmen, tanıdığım köpekler arasında açık ara en sadık olanıydı.

3

EĞİTİM

Bu bölümde, ağır eşyaları oradan oraya taşıyan, kayıp şeyleri bulup çıkaran ya da benzeri “becerilere” sahip, “kişiye göre” eğitilmiş köpeklere değinilmeyecek. Ayrıca bu gibi becerilere sahip bir hayvanı olan mutlu köpek sahibine, köpeğinin bu becerilerini hayatın pratiğine ne şekilde dahil edebildiğini de bir sormak isterim. Şahsen, bir köpek tarafından hayatımın kurtarıldığı olmadı şimdiye kadar. Gerçi Stasi’nin kızı II. Pygi’nin beni burnuyla dürtüp, asil bir tavırla ağzındaki kayıp eldiveni uzattığı olmuştu bir keresinde. Belki de, sürekli kullandığım ve kokumu taşıyan iş eldiveni- nin bana ait olması gerektiği konusunda bir fikri vardı gerçekten, bilemiyorum. Çünkü daha sonraları düşürdüğüm hiçbir eldivene bir ilgi göstermemişti Pygi. Zaten “ara-bul” komutunu eksiksiz yerine getirmek üzere eğitilmiş olmayan, o yönde terbiye görmemiş köpeklerden kaç tanesi, şimdiye kadar kaybedilmiş bir eşyayı emredilmeden, kendiliğinden bulup efendisine getirmiştir ki?

Yani burada bu çeşit terbiyelerden ya da terbiyeli köpeklerden ziyade –ki bunlar hakkında birçok kapsamlı yazı bulmak mümkündür– köpek yetiştiren herkese, köpeklerle beraber yaşamayı kolaylaştıran eğitim araçlarından bazılarına değinmek istiyorum: Bunlar, “otur,” “yerine geç” ve “yanımda yürü” komutlarıdır.

Ama önce, ödül ve ceza hakkında birkaç şey söylemek istiyorum. Bunlardan birinin diğerinden daha etkili olduğu yönündeki yaygın kanı, bir yanılgıdan ibarettir. Birçok eğitim sürecinde, ama özellikle oda temizliği konusunda “cezalandırıcı” eylemden sakınmak her zaman çok daha iyi sonuç verecektir. Varsayalım üç aylık bir köpeği kafesten çıkarıp odanıza alıyorsunuz... Bu durumda, ilk saatlerinde gözünüzü “öğrenciden” ayırmamanız ve sıvı ya da katı *Corpus delicti*'sini yapmaya eğilim gösterdiği anda ona müdahale etmeniz tavsiye edilir. Bu gibi bir durumda onu mümkün olabildiği kadar hızlı bir şekilde dışarı, ama –burası çok önemli– her seferinde de aynı yere götürmeye çalışın. Orada ihtiyacını giderince de onu, kah-

ramanca bir şey yapmış gibi övgü ve sevgi yağmuruna tutmalısınız. Bu şekilde davranılan köpek yavrusu, şaşılacak kadar kısa zamanda meseleyi kav-

rayacaktır. Bunu belli bir süre tekrar ederseniz, kısa zamanda oda temizliği konusunu halledersiniz.

Ceza konusuna gelince... Bu konuda dikkat edilmesi gereken şeylerden en önemlisi şudur: Cezanın etkisi suçtan iti-

baren geçen süre ile ters orantılıdır; yani ceza geciktikçe etkisi azalır. Köpek suçu işledikten daha birkaç dakika sonra meseleyi unuttuğu için, ona vurmak anlamsızdır artık. Sadece suçun tekrarlandığı durumlarda, yani köpeğin cezayı neden aldığını kesin olarak bildiği zamanlarda gecikmeli cezanın bir anlamı olabilir. İstisnalar vardır elbette. Bir zamanlar, aralarına yeni katılan bir köpeği, onu tanımadığı için öldüren köpeğe, bu yaptığı şeyin yasak olduğunu, ona cinayete kurban gidenin ölüsüyle vurarak kavratmıştım. Burada mesele ona, yapılan belirli bir şeyin ne kadar günahkârca olduğunu göstermek değil, bu sayede belli bir *nesneden* tiksinsmesini sağlamaktır.

Örneğin gezi sırasında yabani hayvan kokusu alıp kaçan bir köpeğe ceza vermek ya da ona ceza tehdidiyle komut öğretmeye çalışmak da çok yanlıştır. Ceza dönüş zamanına daha yakın olduğundan, dolayısıyla da şaşmaz biçimde cezayı çağrıştıracak olduğundan, hayvanı kaçmamaya değil geri gelmemeye alıştıracaktır. Hayvanın bu yaptığından vazgeçmesini sağlamanın en etkili yolu, hayvan kaçmaya kalktığı anda arkasından bir şey fırlatmaktır. Atış köpeğin hiç beklemediği anda yapılmalıdır. Köpek bu hızlı atışın sahibi tarafından yapıldığını fark etmezse de, çok daha iyi sonuç alınır. Tam da bu ansızın gelen ve kaynağı açıklanamayan acı, cezanın etkisini artıracaktır. Köpeğin uzaktan müdahaleyle eğitilmesinin bir başka önemli yararı da, hayvanda insan eline karşı korku geliştirmeyecek bir yöntem oluşunda yatmaktadır.

Cezanın ölçüsünü belirlemek için, ileri düzeyde duyarlılık ve köpekler hakkında bilgili olmak gerekir. Cezayı algılama derecesi, köpekten köpeğe farklılık gösterir: Ruhsal bakımdan narin bir köpeğe atacağınız bir iki tokat, daha kaba, gürbüz bir kardeşine atacağınız dayaktan çok daha ağır bir ceza olabilmektedir. Bedensel açıdan baktığımızda köpek son derece sağlam bir hayvandır ve kalkıp burnuna vurmadığınız sürece, çıplak elle canını acıtmanız o kadar kolay bir şey değildir. Ama örneğin Spaniel, Seter ve benzeri bazı türlerde olduğu gibi ruhsal narinlik ve bedensel zayıflık bir araya geldiğinde, eğitim yöntemi olarak fiziksel güç kullanırken çok dikkatli olmak gerekir; aksi takdirde hayvanın iyice çekingen hale gelmesi, özgüvenini tamamen kaybetmesi ve yaşama sevincini yitirmesi işten bile değildir. Köpek yetiştiriciliğimin çov-çov/çoban köpeği kırmaları döneminde, ama özellikle de kırmaların ağırlıklı olarak çoban köpeği kanına sahip olduğu zamanlarda, eğitime karşı aşırı derecede hassas, aşırı “yumuşak” hayvanlarla, aşırı derecede duyar-sız, neredeyse “vurdumduymaz” denebilecek hayvanlar karmakarışık halde bir aradaydılar. Stasi örneğin, sert, dayanıklı bir köpekti; ama Pygi son derece yumuşak ve hassastı. İkiisi beraber bir halt karıştırdıklarında, anneyi döverken kızına sadece hafifçe vurup bağır-makla yetinmem, olaya tanık olanları kızdırıp beni adaletsizlikle suçlamalarına neden oluyordu çoğu kez. Oysa iki hayvan, aynı etkiyi sağlayacak şekilde terbiye alıyorlardı.

Köpeğin terbiyesine yönelik adımların amaca uygunlukları, hayvanda yarattıkları bedensel acıyla değil, daha çok efendinin hedeflediği kudretin etkisiyle

ölçülebilir. Her türden köpek terbiyesi, hayvanda bedensel acıyı çağrıştırmaya yoluyla etkili olmaktan ziyade, efendinin kudretini ona gösterdiği için etkili olur. Ancak bu iktidar uygulamasını hayvanın da anlaması gerekmektedir.

Köpekler –tıpkı maymunlar gibi– kendi aralarındaki hiyerarşi hesaplaşmalarında birbirlerine vurmazlar, birbirlerini ısırırlar, bu yüzden aslında dayak cezası, hayvan için anlaşılır ve uygun bir yöntem değildir. Meslektaşlarımdan biri, maymunların omuz ya da kol bölgesine aldıkları hafif, yaralayamayacak kadar etkisiz ısırıkların bile, maymunlar üzerinde en şiddetli dayaktan daha etkili olduğunu ortaya çıkarmıştı. Tutup maymun ısırma da öyle herkesin harcı değildir tabii. Buna karşılık, köpekler söz konusu olduğunda yapılabilecek başka bir şey daha vardır: Cezalandıran, lider köpek rolü oynayarak, hayvanı ensesinden tutup kaldırmak ve havadayken bir güzel silkelemek. Bir köpeğin cezalandırılması için bildiğim en etkili ve en sert yol budur; bu cezalandırma yöntemi, derin bir iz bırakan, etkisini hiç kaybetmeyen bir yöntemdir. Erişkin bir çoban köpeğini havaya kaldırıp silkeleyebilecek hakiki bir lider kurt, gerçekte devasa boyutlarda olurdu herhalde; burada köpek de, cezayı veren efendisini böyle dev bir lider kurt olarak görecektir. Böyle bir cezalandırma, biz insanlara sopayla atılacak bir dayak kadar şiddetli gelmeyebilir, ama ben yine de, bu yöntem nadiren başvur-

mak ve bunu yaparken son derece dikkatli olmak gerektiğini özellikle vurgulamak istiyorum.

Köpeğin aktif katılımını gerektiren her çeşit eğitim yöntemi için söylenebilecek bir şey de, en uslu köpeğin bile “görev bilinci” diye bir şeye sahip olmadığı, dolayısıyla da ancak ve ancak onun için eğlenceli olması halinde bu işe katılımının sağlanabileceğidir. Dolayısıyla eğitim esnasında

her tür ceza yersiz olduğu gibi, bir işe de yaramayacaktır. Bir köpeğin o an istekli olmamasına rağmen tavşanı yakalayıp getirmesi, bir izi takip etmesi veya bir engeli atlaması tamamen alışkanlıktan ileri gelir ne de olsa. Özellikle de eğitim sürecinin başlangıcında, yani emri yerine getirme yönünde gerçek bir alışkanlık henüz oluşmamışken, denemelerin birkaç dakikayla sınırlı tutulması ve köpek ilgisini, gayretini kaybettiği anda alıştırmanın kesilmesi daha yararlı olacaktır. Hayvanda, söz konusu alıştırmayı yapmak *zorunda* olduğu değil de, bunu yapmaya *izinli* olduğu yönündeki izlenimin korunması şarttır.

Bu birkaç temel kurala değindikten sonra, her köpek sahibine tavsiye edilen şu üç özel eğitim konusuna dönelim. Bunların en önemlisinin “otur” (veya “çök”) komutu olduğu kanısındayım: Köpek, emir üzerine oturmayı ve ancak emir iptal edildiği anda ayağa kalkmayı öğrenmek zorundadır. Bu eğitimin,

köpek için olduğu kadar, sahibi için de çeşitli yararları vardır: Örneğin köpeği herhangi bir yerde bırakabilir ve bu sırada kendi işlerinizi halledebilirsiniz; öte yandan, “otur” komutuna kusursuzca uymayı öğrenmiş olan köpek de, sahibi tarafından eve hapsedilmekten kurtulacağı için, daha mutlu bir yaşam sürecektir ve üstelik bu eğitim ondan beklentilerinizi ya da uyarılarınızı da olumlu etkileyecektir, ne de olsa hiçbir köpek efendisini takip etmeye yönelik dürtüsünü bastırmak zorunda kalmaktan hoşlanmaz. Hayvan kalkıp gelmesi için verilen emri aldığı anda, haliyle bunu bir çeşit kurtuluş, büyük bir mutluluk olarak yaşar. Tam da “otur” komutundan ötürü, “gel” komutunun çok farklı bir duygusal anlamı vardır: Köpek o anda gelmek *zorunda değildir*, gelmesi için ona *izin verilmiştir*.

Doğasında itaat olmayan köpeklerin otoriteye itaat etmesini, emir üzerine efendinin yanına gelmesini sağlamanın tek yolu, ona otur emrini öğretmektir. Tanıdığım en iyi eğitimcilerden biri olan Egon von Boyneburg’un oturma eğitimine her komuttan fazla önem vermesinin nedeni de buydu. Köpeklerine her durumda –koşar haldeyken bile– emir üzerine oturmayı ve oturduğu yerde hareketsiz kalmayı öğretmişti. Köpeklerinden biri yabani bir hayvanın peşinden koşturmaya kalktığında, Baron Boyneburg onu direkt geri çağırıyordu; bunun yerine sadece “down” (otur/çök) diye bağıırıyordu ve hayvanın yaptığı ani fren sonucu havaya kalkan toz duman kaybolduğunda, uslu uslu “oturan” köpeği görüyordunuz.

“Otur” komutunu öğretmek o kadar kolaydır ki, bu konuda çok yetenekli olmayan kimselerin bile işi kıvrılması zor değildir. Bu eğitime, köpek yedi ila on bir aylıkken (erişkinliğe daha erken ulaşan ırklar için daha önce, geç ulaşanlar için daha geç) başlanabilir. Çok erken başlamak gaddarlık olur, çünkü cıva gibi, yerinde duramayan, oyuncu bir yavrudan emir üzerine oturduğu yerde kalmasını beklemek biraz fazla kaçacaktır. Eğitime, köpeği alıp kuru bir çayıra, yani oturmaktan rahatsız olmayacağı bir yere götürmekle başlanır; ardından hayvan ensesinden kavranıp bir yandan komut söylenerek yere doğru nazikçe bastırılır. İlk seferinde birazcık güç kullanmakta sakınca yoktur. Kimi köpek kendilerinden ne istendiğini daha çabuk, kimileri daha geç kavrar; bazıları ise keçi gibi direnir; önce arka ayaklarını, ardından önayaklarını hafifçe kıvrmadığınız sürece meseleyi kavrayamaz. Ama genelde zeki bir köpeğin bunu sadece birkaç komut tekrarından sonra öğrenmesi, gerçekten insanı hayrete düşürür. Bu ilk denemeler sırasında, köpeğe kalk emri gelene kadar yerinden kıpırdamaması gerektiğini de öğretmek şarttır.

Ona oturmayı ve kalkmamayı birbirinden kopuk iki ayrı iş olarak öğretmeye kalkmak, yanlış bir davranış olacaktır.

İlk zamanlar köpeğin yanında durup, ayağa kalkmaya niyetlenmesin diye burnunun dibinde elinizle yere vurmanız da faydalı olacaktır. Sonra ansızın yüksek sesle “gel!” diye bağırp, koşarak birkaç adım uzaklaşın ve köpek yanınıza geldiğinde onu sevip birazcık oynayın; böylece katlandığı sıkıntıyı telafi etmiş olursunuz.

Baktınız ki genç köpek yoruldu, yeni alıştırmalardan kurtulabilmek için ufak ufak kaytarma eğilimleri gösteriyor, o günkü denemeleri hemen kesip devamını ertesi güne bırakın. Köpekten beklenen hareketsiz kalması gereken süre birdenbire değil, kademe kademe artırılmalıdır. Ona karşı davranışlarınızda sertlik ile yumuşaklık arasındaki dengeyi bulmak biraz sağduyu gerektirecektir. Eğitimin asla bir oyuna dönüşmemesi gerekir; oyun sadece, *gösterilen çabaya* verilen bir *ödül* olmalıdır. Demek ki, köpeğin “otur” komutu üzerine, kendini sırtüstü yerlere atmamasına da dikkat etmelidir.

Köpeğin yerde kalabilme süresi birkaç dakikayı geçtikten sonra, yavaş yavaş ondan uzaklaşmaya başlayın; ancak ilk etapta hayvanın görüş alanı içinde kalmaya dikkat etmelisiniz. Köpek oturduğu yerde “kalk” emrini bekleyerek dakikalarca kalmayı öğrendikten sonra ise yanından ayrılmaya başlayabilirsiniz. Ona bu görevinde biraz destek olmak isterseniz, yanında tanıdığı, efendisine ait olduğunu bildiği birkaç eşya bırakın. Bu eşyalar sayıca ne kadar fazla olursa, oturduğu yerde kalıp beklemek onun için o kadar kolaylaşacaktır. Örneğin kamp kurmaya filan gittiyseniz ve köpeğe oradaki çadır, bot, şişme yatak, battaniye vs gibi malzemelerin başında oturması komutunu verirsiniz, efendisi gelene kadar, herkese örnek olacak bir şekilde eşyaların başında bekleyecektir. Yabancı biri gelip de malzemelerden birini almaya kalkışırsa köpeğiniz öfkeden deliye dönecektir: Bu öfke, bunlar efendisinin malı olduğu için değildir ya da hayvan mülkiyet kavramını

veya malı korumayı bildiğinden de değildir... Bu eşyalar efendisinin kokusunu taşıdığından ve kendisi için “ev” anlamına geldiğinden, bir bakıma bunlar efendisini temsil ettiğinden öfkelenmiştir. Otur komutuna kusursuzca itaat etmeyi öğrenmiş, mesela efendisinin çantasını bekleyen bir köpeğin psikolojisi şöyledir: Söz konusu nesne köpek için, yuvasını temsil eden çok güçlü bir simgedir ve efendi çantayı köpek onu korusun diye değil, köpek orada, çantanın yanında kalsın diye bırakmıştır! Köpeğin yabancı bir bölgede beklemesini isteyeceğiniz zaman, yer seçiminde dikkatli olmakta fayda vardır: Hassas bir hayvanı çok işlek, kalabalık bir caddede bırakıp orada oturmasını istemek gaddarlıktır. Böyle bir durumda yapılabilecek en iyi şey, civarda sakin bir köşe ya da korunaklı bir yer bulup köpeği orada oturtmak olacaktır. Uzun süreli bir oturma, köpeği ruhsal açıdan ciddi şekilde yıpratacağından, bu konuda dikkatli davranılmalıdır. Ama iyi eğitilmiş bir köpek için bu tür talepler zorluk yaratmaz; efendisiyle her yere gidebilmek uslu bir köpeğin en büyük mutluluğu olacağından, bunlar köpeğin seyerek yapacağı şeylerdir.

Çok zeki köpeklerde, eğitimin başlangıcında ister istemez başvurulmuş sıkı yasaları zamanla yumuşatmak mümkündür. Oturma emri konusunda tam bir şampiyon olan Stasi örneğin, ondan beklediğim şeyin bisikletimin yanında bir sfenks gibi kımıldamadan durması olmadığını, bisikletin birkaç metre etrafında serbestçe hareket edebileceğini çok iyi biliyordu. Köpek asıl meselenin ne olduğunu kavramıştı kısacası. Ayrıca onunla şu konuda da uzlaşmıştık (elbette ki bilinçli bir şekilde değil): Onu yanında bisikletim ya

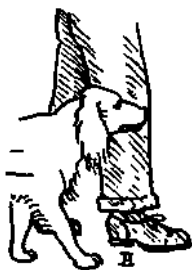
da çantam olmadan oturttuğumda, yaklaşık on dakika kadar bekledikten sonra tek başına eve dönüyordu. Yanında bunlardan birini bıraktığımda ise orada öylece günler boyunca bekleyebilirdi!

Stasi bu konudaki becerisini öyle bir noktaya taşımıştı ki, hayvan adeta kendi kendini “oturtuyordu!” Posen’da kaldığım zamanlarda Stasi’nin yavruları olmuştu bir keresinde; bunların babası da Königsberg Hayvanat Bahçesinden bir dingoydu. Tanıdık bir doktor bize yavruların terbiye edilmesi için kullanılabilecek bir kafes vermişti. Ne var ki Stasi orada topu topu üç gün kaldı. Dördüncü günün öğle vaktinde, sahra hastanesinden ayrılmak üzereyken onu her zamanki duruşuyla bisikletimin başında bekler halde bulmuştum. Onu yavrularının yanına geri götürmeye yönelik bütün çabalarımızı boşa çıkardı, Stasi öteden beri alıştığı “hizmeti” tekrar sunmaya başlamakta ısrarcıydı. Ama bu sırada annelik görev bilincinden de ödün vermiyordu hani: Günde iki kere, öğleden önce ve akşama doğru, iki sokak aşağıdaki çocuklarının yanına gidip onları emziriyordu. Ama yarım saat geçmeden tekrar bisikletin başında bitiveriyordu.

Oturma emrine oldukça yakın akraba olan bir başka emir de “yerine” komutudur. Biri, diyelim ki dış mekânda kullanılırken, diğeri iç mekânda, yani evdeyken köpeği bir süre yanınızda istemediğinizde kullanılır. “Git buradan” komutunu en zeki köpek bile anlayamaz, köpek için “git buradan” sözcükleri biraz fazla soyut kaçır. Yani ona nereye gitmesini istediğinizi de söylemeniz gerekmektedir. Bu belirsizliği somutlaştırmada da “yer” kavramının yardımına başvurabilirsiniz. Burada “yer” dediğimiz sözcüğün belirli bir mekâ-

na tekabül etmesine de ihtiyaç yoktur; köpeğin daha önceden dinlenmek için seçtiğini gözlemlediğiniz herhangi bir yer, bir köşe de olabilir bu. “Yerine!” emri verildiğinde köpek söz konusu yere gidip, kalkması için yeni bir emir gelene kadar orayı terk etmemelidir.

Üçüncü terbiye komutu ise şimdiye kadar değindiklerimiz kadar kolay değildir. Bu emir, oldukça zorlu geçen eğitim sürecinin başarıya ulaşması halinde tasmayı tamamen gereksiz kılar. Sık sık tekrarlanması gereken bu eğitimde köpek, tasmaya bağlı olarak sağda ya da solda –ama her seferinde aynı tarafta– yedekte yürütülür. Bu sırada efendisinin yürüyüş temposundaki değişikliklere kolayca ayak uydurabilmesine olanak sağlayacak biçimde köpeğin başı her seferinde efendinin bacaklarıyla aynı yöne bakmalıdır. Bu eğitim sırasında çok az köpek geride kalma eğilimi gösterir, köpeklerin çoğu hemen ileri atılmak ister; bu gibi durumlarda köpeğin, ya tasmanın uyarı olarak sert biçimde çekilmesi ya da bir ucuyla burnuna hafifçe vurmak suretiyle cezalandırılması gerekmektedir. Dönüşlerde ise köpeğin efendisiyle “beden teması” halinde olması gerekir. Bunu sağlamanın en kolay yolu, eğitimin başlangıç aşamalarında efendinin, köpeğinin yanında bacaklarını biraz kırarak yürürken bir yandan

da köpeği kendine doğru çekmesinden geçer. Köpeğin “yanımda yürü” emrini tatmin edici ölçüde öğrenmesi oldukça sabır isteyen, uzun bir süreç olacaktır. Burada da iki farklı emir gerekmektedir: Bunlardan biri köpeğin “yedekte yürümesine,” diğeri de onu bun-

dan azat etmeye yönelik olmalıdır. İkincisi, hayvan için kavraması en zor olan şeydir. Bu eğitimde başlangıç için yapılabilecek en uygun şey, yedekte yürüyen köpekle birlikte durup ona “koş” emrini vererek uzaklaşmasını beklemektir. Köpek komutu kavramadan bunu yaparsa, kararın kendisine kaldığını zannedecektir. Ama bu gibi kesintilerin her biri, elde edilmiş eğitim seviyesinde bir gerilemeye yol açar.

Köpek o an için tasmaya bağlı olup olmadığını hissedebildiği için ilk etapta emre itaat etmesini sağlamak zor olmayacaktır; ancak özellikle de zeki köpekler tasmaya bağlı olmamaları halinde gelen emirlere hiç kulak asmazlar. Hiç de hoşlanmadığım, can yakıcı terbiye araçlarına başvurmak istemiyorsanız, geriye tek bir şey kalıyor: Köpeği ayırımına varamayacağı ince ve hafif bir tasmaya bağlamak. Bu durumda köpek herhangi bir nedensellik ilişkisi kuramaz ve tasma da olduğunu kavrayamaz: Örneğin Stasi bu emre başlangıçta sadece boynunda bir tasma varken ve tasmanın kayışının bir ucu yerde sürünürken itaat ederdi. Bu sırada kayışın ne kadar uzun olduğunun, onu elimde tutup tutmadığının ya da aramızdaki mesafenin herhangi bir önemi yoktu. Peşinde sürüklenen böyle bir tasma olmadığı zamanlarda kendini özgür hissediyor ve emre itaat etmeyi aklının ucundan bile geçirmiyordu. Stasi bir süre sonra, ama özellikle de dış uyarımların onu yasak şeyler yapmaya sevk ettiği zamanlarda, adeta kendisi için gerekli gördüğünde, bir bakıma kendiliğinden yedekte yürümeye başladı ve ar-

tık tasmaya da gerek duymuyordu. Diyelim ki bir kızıl-kurdun gelmesinin ev hayvanları arasında paniğe yol açtığı yabancı bir avludan geçerken, ben herhangi bir emir vermemiş olmama rağmen, oradaki tavukların kanat çırpmalarının ya da meleyen keçilerin tahrik edici etkisine yenilmemek için bedenini sımsıkı dizi-me yapıştırıyordu; böyle zamanlarda heyecandan tit-

rer halde, burun delikleri sonuna kadar açık ve kulakları dik vaziyette yanımda

yürürdü. Görünmez tasmanın ne kadar sağlam olduğu açıkça belli oluyordu. Gençliğinde yedekte yürümeyi kurallarıyla birlikte iyice öğrenmemiş olsaydı, bu davranışı göstermesi mümkün olmazdı. Ama burada bana göre daha güzel olan ise, köpeğin eğitimle edindiği bir davranışı köle gibi tekrarlayıp durmaması ve onu anlamlı -hatta "yaratıcı" diyesi geliyor insanın- bir biçimde kullanmasıydı.

4

KÖPEK TÖRELERİ

Toplumsal bir yaşam süren belirli bir hayvan türünün bireyleri arasındaki anlaşma süreçleri; yani, onları kapsayan sürünün içerisinde bu varlıkların tek tek her birinin bir diğeriyle anlamlı biçimde etkileşim ve işbölümü halinde olmalarına imkân veren mekanizmanın doğası, biz insanlar arasında aynı işleve sahip olan, hayati önem taşıyan sözcük dilinden tamamen farklı karaktere sahiptir. Bunlara bir diğerk kitabımda (*Hz. Süleyman'ın Yüzüğü*) daha kapsamlı şekilde değindim. Hayvanlarda tek tek sinyallerin, kendini ifade etmeye yönelik çeşitli hareket ve seslerin anlamını belirleyen şey –insanın kullandığı dilin sözleri için geçerli olduğu gibi– bireysel olarak sonradan edinilmiş bir (dil) uzlaşımı değil, doğuştan gelen, “içgüdüsel” etki ve tepki normlarıdır. Belirli bir hayvan türünün kendine has

“dili” biz insanların diliyle kıyaslanamayacak kadar muhafazakâr yapıdadır ve aynı zamanda hayvanların “töre ve görenekleri” de çok daha sabit ve bağlayıcı özelliktedir. Köpeklerin törensel davranışlarına hâkim olan ve güçlü ile daha zayıf olanın, dişi ile erkeğin davranışlarını belirleyen karşı konulmaz yasalar hakkında koca bir kitap yazmak mümkündür. Köpeğin kuşaktan kuşağa devrettiği ve mirasla devralınmış yasaların yapısı ile insanın kuşaktan kuşağa aktardığı örf ve âdetlerin etkilerine bakıldığında, bunlar arasında benzerlikler görmek mümkündür. Bunlar hayati önem taşıyan işlevleri, toplumsal yaşantıdaki etkileriyle de büyük ölçüde benzerlik göstermektedirler. Bölümün başlığı da, bu karşılaştırma üzerinden anlaşılmalıdır.

Ne kadar ilginç olursa olsun, hiçbir şey bu yasaların soyut bir anlatımı kadar sıkıcı olamaz. Bu yüzden, köpek yaşamında hüküm süren toplumsal yasaları tamamen olgulara bağlı kalarak, bazı örnekler üzerinden, okurun buradaki yasaları kendiliğinden çıkarabilmesini sağlayacak şekilde anlatmaya çalışacağım. Bunun için öncelikle, sadece toplumsal ast-üst ilişkilerini biçimlendirmekle kalmayıp, aynı zamanda bunları önemli ölçüde belirleyen *hiyerarşik sıralamanın* davranış biçimlerini, çok çok eski töre ve görenekleri anlatmaya başvuracağım. Şimdi, her okurun da muhtemelen defalarca tanık olduğu köpek karşılaşmalarına bir göz atalım.

* * *

II. Wolf’le beraber köyden aşağıya doğru yürüyorum. Köy çeşmesinin bulunduğu yerden toprak yola doğru dönerken, ileride, aşağı yukarı 200 metre mesafede

Wolf'ün ezeli düşmanı ve rakibi Rolf'ü yolun kenarında oturmuş görüyoruz. İster istemez onun yanından geçecegiz, karşılaşma kaçınılmaz. Bu ikisi bölgenin en güçlü ve en korkulan hayvanları, yani civardaki köpekler arasında en yaşlı olanları. İkisi de hem

birbirinden ölümüne nefret ediyor hem de şimdiye değin –en azından bildiğim kadarıyla– tek bir kere bile kapışmayacak kadar birbirlerinden korkuyorlar. İnsan daha ilk andan itibaren bu karşılaşmanın her ikisi için de son derece rahatsızlık verici olduğu izlenimini ediniyor. Evlerinin önünde, bahçeyi dışarıdan ayıran tellerin ve kapalı kapının ardında olsaydılar, ikisi de kendini rakibinin gırtlığına yapışmaktan alıkoyanın sadece bu engeller olduğuna sonuna kadar inanmış bir tavırla, öfkeyle havlayıp karşısındakini tehdit edecekti. Oysa şimdi, dışarıda serbest haldelerken –olayı iyice insan bakışına uyarlayarak söylersek– içinde bulundukları durum aşağı yukarı şöyledir: İki erkek köpek de bir zamanlar birbirlerine yönelttikleri tehditlerin arkasında durmaları gerektiğini, “prestijlerini korumak” zorunda olduklarını ve bunu yapmazlarsa “karizmayı çizdireceklerini” hissetmektedirler.

İki düşman da elbette çok uzaklardan birbirini fark etmiştir. Hemen “etkileme duruşuna” geçerek, ayakları üzerinde gerilip kuyruklarını dimdik havaya kaldırıyorlar. Bu duruşu koruyarak birbirlerine gitgide yaklaşıyorlar. Kaçınılmaz karşılaşmaya 10-15 metre kala Rolf birden pusuya yatan kaplan duruşuna geçerek olduğu yere çöküyor. Köpeklerin suratında özgüvensizliğe dair

en ufak bir belirti yok hâlâ, ancak bir tehdit belirtisi de görülmüyor. Alınları ve burunları kırışmış değil ikisinin de; kulakları dimdik ve öne dönük, gözleri iyice açık. Wolf, insana ne kadar tehditkâr görünse de Rolf'ün bu pusuya yatma duruşuna hiçbir tepki vermiyor ve duruşunu hiç bozmadan rakibine doğru ilerliyor. Onun yanına vardığında ise Rolf bir anda ayağa kalkıp nihayet boyunu gösteriyor; şimdi ikisi, birinin kafası diğerinin kuyruğuna denk gelecek şekilde yan yana duruyor ve birbirlerine sundukları arka bölgelerini kokluyorlar. Anal bölgelerini bu şekilde birbirlerine sunmaları tam da kendine güvenlerinin bir göstergesidir bu hayvanlarda. Bu güvenin azalmasına paralel olarak kuyruk aşağıya doğru düşer. Hatta bu kuyruk hareketi,

köpeğin o an hissettiği cesareti okumaya yarayan bir çeşit gösterge gibidir.

İki erkek köpeğin bu hareketsiz, gergin duruşu oldukça uzun süre devam ediyor. Ardından daha önce dümdüz hatlara sahip suratları ağır ağır buruşmaya başlıyor: Alınlarda dikey ve yatay çizgiler gözün üzerindeki bir nokta doğrultusunda uzanıyor; burun buruşuyor ve dişler meydana çıkıyor. Bu mimikler tehditten başka bir şey değil; korku hisseden ve sırf zora düştüğü için savunma amaçlı olarak tehdit eden köpeklerde de aynı mimikleri görmek mümkündür. Cesaretin derecesi ve duruma hâkimiyet, köpeğin kafasındaki iki bölgede belli olur: Bunlar kulaklar ve ağız hatlarıdır. Kulaklar hâlâ dik ve öne doğruysa köpek korkmuyor ve her an saldırıya geçebilir demektir. Korkunun her biçimi, kulak ve ağız bölgesinde söz konusu

korkuyu anlatan ifadeyi bulur; kulak ve ağızda beliren kaçma eğiliminin görünmez gücü, hayvanı gerilemeye zorlamaktadır adeta.

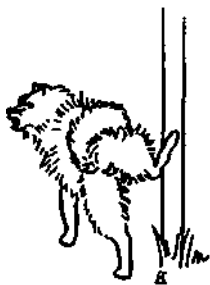

Aktif tehdit mimikleriyle beraber hırlamalar da başlar; bunlar ne kadar derinden geliyorsa, hayvan o derece kendinden emindir. Söz konusu bireyin kendine has ses aygıtının özellikleri de elbette belirleyici olacaktır burada. Örneğin arsız bir Fox-Terrier'in hırlaması, korkak bir Saint Bernardinkinden tabii ki de daha derin çıkacaktır.

Yan yana duruşlarını koruyan Wolf ile Rolf şimdi birbirlerinin etrafında dönmeye başlıyorlar. İnsan böyle bir anda, savaşın her an patlak verebileceği korkusunu yaşıyor. Gelgelelim süper güçler arasındaki kumsuz denge, savaş ilanını sürekli geciktiriyor. Gerçi sürekli birbirlerine hırılıyorlar ama hâlâ bir icraat yok ortada. İçimdeki şüphe, önce Wolf'ün, ardından da Rolf'ün kaçamak bakışlarını üzerimde hissetmemle iyiden iyiye güçleniyor: Bu ikisi benim onları ayırmamı ve mücadelelerindeki, kendilerine düşen ahlaki sorumluluğun ortadan kalkmasını sadece istemekle kalmıyor, hayır, bütün beklentileri ve umutları bu yönde bunların. Prestiji, "karizmayı" koruma zorunluluğu, hiç de sandığımız gibi sadece insana özgü bir şey olmayıp, yüksek düzeyde gelişmiş hayvanların da bu yönde benzer özelliklere sahip olması, tam da ruhsal yaşantının içgüdüsel derinliklerindeki katmanlara demir atmış bir davranış biçimidir.

Dolayısıyla ben de müdahaleden kaçınıyorum ve onurlu bir geri çekilme yolunu bulmayı bizzat köpeklerin kendisine bırakıyorum. Ağır ağır, çok yavaş adımlarla aralarındaki mesafeyi açarak yolun iki yanına doğru çekiliyorlar. Gözleri seğirerek, tek gözle birbirlerini kollayarak, belli bir mesafeye kadar uzaklaştıktan sonra, ikisi de aynı anda ve adeta komut verilmiş gibi arka bacaklarından birini kaldırıyor. Wolf telgraf direğine, Rolf de yol boyu uzanan çite... Ardından her ikisi de etkileme duruşlarını koruyarak, yani kendine göre hükmen galip ve diğerinin gözünü korkutmuş olduğu varsayımıyla yollarına devam ediyorlar.

Eşit güce sahip ve hiyerarşik sıralamada birbirine denk konumda bulunan iki erkek köpeğin karşılaşmasına tanık olan dişi köpeklerin davranışları da bazen son derece ilginç oluyor. Örneğin Wolf'ün eşi Susi, bu gibi karşılaşmalarda dövüşün patlak vermesinden yana oluyordu hep. Gerçi ona kayda değer şekilde yardım da etmiyordu, ama eşinin rakibini alt edişini görmek istiyordu. Böyle bir karşılaşma esnasında iki defa kurnazca bir yöntemle başvurduğunu görmüştüm: Her iki seferinde de Wolf, bölgeye yabancı, "yazlık köpeklerden" biriyle yan yana duruştaiken, Susi bunların etrafında dönüp, onun dişiliğiyle ilgilen-

meyen erkeklere yönelik, ilgi ve dikkat ifade eden davranışlar sergiledi. Ardından eşinin aslında rakibi-ne sunduğu arka bölgesine, sessiz ama şiddetli bir ısırık aştı. Anlaşılan Wolf'ün, karşısındaki erkek rakip tarafından terbiyesizce ve köpek geleneklerinin bütün yasalarını bir anda çiğneyen bir davranışla, koklama seansının orta yerinde ısırıldığını düşünmesini istiyordu. Tabii bunun üzerine Wolf hemen saldırıya geçti. Wolf'ün bir anda saldırıya geçmesi de yabancı erkek için öyle kabul edilebilir bir yanı olmayan, yasalara uymayan ve en az arka bölgesinden ısırılan Wolf için olduğu kadar kınanacak bir davranış sayıldığından, alışılmadık şiddette, tarafların son derece öfkeli olduğu bir kavga patlak verdi.

Bir zamanlar Wolf, köyün yukarı mahallelerinden, oldukça ihtiyarlamış, cinsi belirsiz bir köpekle karşılaşmıştı. Wolf henüz genç bir köpekken ondan çok korkardı.

Şimdi ona karşı aynı korkuyu duymuyordu gerçi; artık korkunun yerini başka bir şey almıştı: Köydeki bütün köpekler arasında en çok bu ihtiyardan nefret ediyordu ve her fırsatta onu canından bezdirmek için elinden geleni yapıyordu Wolf. Karşılaşmanın daha ilk sahnesinde ihtiyar köpek olduğu yerde donakalıyor, bizimkisi ise koşa koşa yanına gidip önce ona bir omuz atıp bedeninin arka bölümünü savurarak onu kuvvetlice ittikten sonra yanda duruyordu. İhtiyar köpek onun bu gelişine, ciddi ni-

yetler ifade eden bir ısırıkla cevap vermişti pekâlâ, gelgelelim Wolf'ün attığı omuz onu savurduğu için, dişleri Wolf'ün bedeninde değil havada kapanmıştı. Gerçi şimdi ayakları üzerinde dimdik duruyordu ihtiyar, ancak kuyruğu aşağıdaydı; hayvan arka bölgesini rakibine sunacak bir kendine güven sergileyemiyordu kısacası. Burun ve alın bölgesi buruş buruş, kulaklar alabildiğine geriye yatırılmış, ağız köşeleri alabildiğine geri çekilmiş vaziyette, başını alçakta tutarak öne doğru uzatmıştı hayvan. Tehditkâr mimikler ve heyecanlı hırlamalarla birleştiğinde, bu kambur duruş tehlikenin yakın olduğunu gösterir. Bizimkisi tekrar ona yaklaşmaya kalktığında ise ihtiyar köpek çaresizlik içinde bir adım öne atarak Wolf'ü ısırmağa çalışıyor, bunun üzerine Wolf bir parça geri çekiliyor. Ardından bacakları gerili, etkileme duruşunun had safhasında, ihtiyarla arasındaki mesafeyi de kollayarak etrafında dönmeye başlıyor; sonra oradaki müsait bir yerde durarak bir bacağını kaldırıp işini gördükten sonra, bölgeden uzaklaşıyor. Gittikçe yaşlanan bu erkek köpeğin içinde bulunduğu durumu sözlere aktarmak istersek: "Ben senin rakibin değilim, hiyerarşik sıralamada senden üstün veya senin konumuna denk olmaya filan çalışmıyorum, senin bölgene geldiğim de yok, sadece rahat bırak beni. Ama çok istiyorsan, seninle kanımın son damlasına kadar, dişe diş ve hatta adice de savaşmaya hazırım, bunu bilesin!"

Wolf köy çeşmesinin başında ufak tefek sarı bir köpek-
le karşılaşılıyor: Hayvan panik halinde birden koşmaya
başlayıp oradaki dükkânlardan birinin kapısının arka-
sına saklanıp kurtulmaya çalışıyor. Wolf da peşinden gi-
dip üstüne atılarak onu yandan, daha önce söz ettiğim
savurma hareketiyle öyle bir itiyor ki, çelimsiz hayvan
kapıdan dışarı, sokağa kadar fırlıyor. Ardından Wolf
onu defalarca itekliyor. Ufaklık her seferinde adeta bü-
yük acılar çekiyormuş gibi ciyak ciyak sesler çıkarıyor.
Sonra çaresizlik içinde kendisine saldıranı ısıırıyor. Wolf
hırlamıyor bile, suratında tehdit olarak yorumlanabile-
cek en ufak bir belirti yok. Hatta hiç etkilenmeden itip
kakmalarına devam ederek ısırılmakta olmanın tadını
çıkartıyor gibi görünüyor. Wolf rakibini öylesine aşağı
görüyor ki, ağzını açmaya bile tenezzül etmiyor. Bir za-
manlar, Susi kızışma dönemindeyken birkaç kere bizim
bahçeye girmeye cesaret ettiği için, bu ufak sarı köpek-
ten nefret ettiği açıkça görülebiliyor ama gene de. Bu
öfkesini de işte anlattığım şekilde, hani pek de örnek
alınacak bir yanı bulunmayan bir biçimde dışa vuruyor.
Köpeklerin gerçekte acı duyulacak herhangi bir darbe
almamış olmalarına rağmen, koyverdikleri acı çığlıkla-
rında duyulan korku, ağız hatlarının özel bir biçim alı-
şıyla kendini gösterir. Bu gibi durumlarda ağız köşeleri
geriye doğru çekilir ve ağzın içindeki mukoza dokusu
dışarı doğru kıvrılarak çepeçevre koyu rengiyle görünür
hale gelir. Ağzın aldığı bu biçim, köpeğin suratını gören
insan gözüyle ve hisleriyle de ağla-
maklı bir ifadeyi hatırlatır; burada
çıkarılan sesler de doğrudan kavra-
nabilecek kadar içinde bulundukları
duruma uygun düşer.

I. Wolf, verandada bulunan eşi Senta ile erişkin çocuklarının yanına geliyor. Wolf, Senta'yı selamlıyor, ikisi de kuyruk sallıyor, eşi nazikçe I. Wolf'ün ağzını yalayıp onu burnuyla hafifçe dürtüyor. Ardından I. Wolf oradaki oğullarından birine dönüyor. Genç erkek de babasına doğru yaklaşıyor, burnuyla onu itiyor, ancak babasının onun arka bölgesini koklamaya yönelik girişimlerini, önce devamlı kuyruğunu sallayarak daha sonra da kuyruğunu bacaklarının arasına alarak engelliyor. Genç köpeğin sırtı kambur, boyun eğmekte olduğu duruşundan belli oluyor. Ancak gene de babasından korkmadığı apaçık görülebiliyor, hatta onu burnun darbeleriyle itip ağız bölgesinden yalamaya çalışarak rahatsız etmeye bile kalkışıyor. İhtiyar köpek etkileme davranışlarına geçmese de öyle kasılmış ve gururlu duruyor ki, bu duruşuyla neredeyse çaresiz bir hal sergiliyor: Hayvan başını önce onu yalayan yavru köpeğe yan çeviriyor, daha sonra da oğlunun bu davranışından kendini kurtarmak için burnunu iyice havaya kaldırıyor. Geri çekilmesinden cesaret bulan yavru köpek babasının üstüne gitgide daha fazla varınca, babasının ağız hatlarında istemezlik belirtisi,

sessiz bir buruşukluk bile ortaya çıkıyor. Yavru köpeğin alnı ise sadece pürüzsüz değil, göz hatları geriye doğru çekik ve aşağıya doğru inik görünecek biçimde adeta birbirinden çekilerek ayrılmış gibi duruyor. Senta'nın yukarıda betimlediğim selamlaşmasındaki gibi, bu yavrunun

selamlaşma biçiminde sergilediği ifadeye yönelik hareketler de, boyun eğen bir köpeğin efendisi karşısında gösterdiği yumuşak tavırla tıpatıp aynı karakterde. İnsan diliyle söyleyecek olursak, yavru köpekte belli oranda bulunan bir korku ve sevgi dengesi, onu efendisine yaklaşmaya itmektedir.

Susi köyde büyükçe, aşağı yukarı bir yaşında bir Collie-Alman çoban köpeği kırmasıyla karşılaşılıyor; bu daha önceden sözünü ettiğim Rolf'ün oğullarından biri. Diğeri, karşıdan gelen dişi köpeği ilk bakışta çok korktuğu Wolf'e benzettiği için önce bir ürküyor. Köpekler görme duyularının az gelişmiş olmasından dolayı uzaktan sadece kaba hatları ayırt edebilmektedirler. Wolf de bu civardaki köpeklerin gördüğü tek çov-çov olduğu için bizim arsız, iriyarı Susi'nin, o korkulan akrabalarıyla karıştırılması sıkça rastlanan bir durumdu. Genç hanımefendinin kısa zamanda geliştirdiği bu had safhadaki arsızlık da, kesinlikle büyük ölçüde bu gibi yanlış anlaşılma durumlarından ileri gelen ve sonuçta diğer köpekler arasında genel bir saygınlık edinmesini sağlayan korkutuculuğun nedenini kendisiyle ilişkilendirmesi ve bu şekilde kendini abartmasıyla açıklanabilir olsa gerekti. Wolf kızıl-sarı renkte, Susi ise mavimsi-gri renkte olmasına rağmen bu yanlışlığın ortaya çıkması, evcil köpeklerin görme duyusunun ne kadar zayıf olduğuna ilişkin ilginç çıkarsamalar yapmamıza olanak veriyor. Velhasıl genç erkek

kaçmaya başlıyor, ancak Susi hemen yetişip onu köşeye sıkıştırıyor. Erkek köpek, kısık kulakları ve gerilmiş alnıyla pes etmiş halde önünde durunca, henüz sekiz aylık dişi, alçakgönüllülükle kuyruğunu sallamaya başlıyor. Erkeğin arka bölgesini koklamaya kalkıyor, ancak o, utangaç bir tavırla kuyruğunu bacaklarının arasına sıkıştırarak hemen başka yöne dönüyor; öyle ki ona sadece bedeninin yan tarafını değil, başını ve ön cephesini de çeviriyor. Erkek karşısındakinin çetin ceviz Wolf değil, sevimli bir dişi olduğunu daha yeni fark etmişe benziyor. Ensesini dimdik kabartıp kuyruğunu kaldırdıktan sonra önayaklarıyla dans eder gibi pıtırdayarak dişiye biraz yaklaşıyor. Bu gibi etkileme davranışları sergilemesine rağmen hayvanın suratındaki mimikler ve kulakları hâlâ köpeklerin kendilerine has, sosyal anlamda boyun eğdiğini gösteren beden diline işaret ediyor. Ama daha sonra bu da yitip gidiyor ve yerini yavaş yavaş, *nezaket suratı* olarak adlandıracağım bir ifadeye bırakıyor. Bu ifade, boyun eğme ifadesinden yalnızca kulakların duruşu ve ağız çizgilerindeki bazı ufak değişikliklerle ayrılır: Kulaklar hâlâ arkaya doğru, hatta bazı durumlarda kulak uçları birbirine değecek kadar geriye yatırılmıştır; ağız köşeleri de gene iyice arkaya doğru gerilmiştir, ancak bu durumda hatlar, ağlamaklı dudaklara benzeyecek şekilde aşağı doğru değil, kolayca ayırt edilebilecek biçimde yukarı doğru uzanır. Öyle ki bu görüntü, gözlemci insan tarafından

fından betimlenecek olursa, ortaya gülümseme benzeri bir ifade çıkar denebilir. Bu ifadenin belirgin biçimde görüldüğü durumlarda sık sık söz konusu olduğu gibi,

bunu *oyun oynamaya* yönelik bir davet izlerse, ağız köpeğin dili görülebilecek kadar açılır ve ağız köşelerinin neredeyse hayvanın kulaklarına kadar uzanmasıyla, hayvan adeta güler gibi görünür. Bu “gülüşü” en sık gözlemleyebileceğimiz zamanlar, köpeğin sevgili efendisiyle oyun oynarken içinde bulunduğu çaba ve heyecandan nefes nefese kaldığı durumlardır. Belki de köpekte oyun oynama havasına girince ortaya çıkan bu mimiğin, ardından gelecek olan hızla nefes almanın bir ön aşaması olarak anlaşılması gerek. Bu varsayımı destekleyen başka bir olgu da, bilindiği gibi çok küçük hareketlerde bile bedenleri ısınıp nefes nefese kalan köpeklerin hafif erotik içerikli oyunlarında “gülme”nin sıklıkla gözlenmesidir.

Küçük Susimin karşısında duran erkeğin gülümsemesi gittikçe belirginleşiyor, önayaklarıyla dans eder gibi pıtırdaması da sürekli artıyor. Birdenbire, ani bir hareketle dişiye doğru atılıp hemen geri çekiliyor, önayaklarıyla onun göğsüne çarpıyor ve kendini yerlere atıp ardından son derece kendine özgü, tuhaf bir tavırla deli gibi koşmaya başlıyor: Sırtı hâlâ boyun eğdiğini gösteren kambur biçimini koruyor, bedeninin arka bölümü aşağıya doğru kıvrılmış, kuyruğu da bacaklarının arasında. Ancak genç erkek bu korkak duruşuyla sağa sola sıçrayarak dostça oyununa devam ediyor; kuyruk da bacakların arasında yer bulabildiği ölçüde sağa sola sallanmaya devam ediyor. Bu kaçış birkaç metre ötede sona eriyor; erkek köpek bir kez daha kendini yerlere atıp

ayağa kalkarak suratında koca bir gülümsemeyle dişi köpeğin karşısında duruyor, kuyruğunu rahatça daha geniş bir yay çizmesine olanak verecek şekilde iyice havaya kaldırıyor. Sağa sola salladığı sadece kuyruğu değil, hayvan bedeninin arka yarısını komple kıvrarak sallayıp duruyor. Ve bir kez daha ani bir hareketle dişi köpeğe doğru atılıyor. Ancak bu sefer, dişi köpek henüz çiftleşmeye hazır olmadığı için sembolik çerçevede kalan oyuna davetin taşıdığı biraz erotik karakter kuşku duyulamayacak kadar açık.

Lord isminde kocaman ve kapkara Newfoundland cinsi bir hayvanın evin köpeği olduğu Altenberg Şatosunun küçük kızına, doğum günü için şirin mi şirin, henüz iki aylık olmamış bir minyatür Pinscher hediye edildi. Ben de bu iki hayvanın birbirlerini ilk defa gördükleri ana tanıklık edecektim. Quick isimdeki Pinscher son derece arsız, hatta küstah bir yavru olmasına rağmen, kapkara bir posttan oluşan dev gibi köpeğin karşıdan geldiğini fark edince korkudan neredeyse ölecekti. Böyle bir durumda her eniğin yapacağı gibi o da sırtının üstüne devrildi ve Lord gelip de onun karnını koklayınca yavru oracığa ufak bir gölcük bıraktı. Koca köpek bu duygusal boşalmanın kokusunu kontrol ettikten sonra, korku içindeki yavrunun yanından yavaş ve gururlu adımlarla uzaklaştı. Bir an sonra ise Quick olduğu yerden fırlayıp şu “koşma nöbetine” kapılarak, ufak dairelerden oluşan sekizler

çize çize, büyük köpeğin bacakları çevresinde dört dönmeye, onu kendisini takip etmeye davet eder hareketlerle heyecan içinde onun üstüne

zıplamaya başladı. O ana kadar gözyaşları içinde bu iki köpeğin karşılaşmasını izleyen ve sadece acımasız erkek kardeşleri tarafından müdahale etmesine engel olunan küçük sahip, derin bir nefes alabilmişti, böylece biz de çok büyük bir köpekle çok küçük bir köpeğin sahnelediği etkileyici oyunu izleme fırsatı bulduk.

Bu altı köpek karşılaşması örneğini seçmemin nedeni, çok belirgin karakteristik özellikler yansıtmalarıydı. Elbette ki kendine güven ve korkuyu, etkileme davranışlarını ve boyun eğmeyi, saldırma ve savunmayı yansıtan duygular ile bunlara denk düşen ifade biçimleri arasında sayısız geçiş ve karışım vardır. Davranış biçimlerinin analizinin güç oluşunun nedeni tam da burada yatar zaten. Birazcık bile olsa farklı ifadelerle karışmış biçimleriyle ortaya çıktıklarında, bunların anlamının köpeğin suratından okunabilmesi için, sözünü ettiğimiz tipik ifadeye yönelik hareketleri –ve başka birçok şeyi– çok iyi tanımak gerekir.

Köpek törelerinin henüz yazılmamış –ancak bu hayvanların merkezi sinir sisteminin derinliklerinde atalarının zamanından beri belirlenmiş olan– yasalarının, özellikle eğlenceli ve sempatik bir yanı da kadınlara ve çocuklara, yani dişi köpeklere ve yavrulara karşı sergiledikleri, şövalyelere yakışır davranışlardır. Normal bir köpek asla türdeşi bir dişiyi ısırmaz, dişi sorgusuz sualsiz dokunulmazlığa sahip tabudur ve erkekten istediğini alır; isterse onu dişleyebilir, isterse hırpalayıp çekiştirir, hatta ciddi anlamda ısırabilir bile: Erkeğin, kötü niyetli dişinin saldırısı karşısında boyun eğdiğini gösteren bir beden diline ya da yukarıda söz ettiğim “nezaket suratına” başvurarak işi oyuna dökmeye çalışmaktan başka çaresi yoktur. Bunların

dışında diğer bir çözüm olan pes edip tüymek ise gururunun izin vermediği bir şeydir, çünkü özellikle de dışının karşısında “kişiliğini koruması” erkek köpek için son derece önemlidir.

Ağırlıklı olarak kurt kanı taşıyan Grönland Eskimo köpekleri ve kurtlarda bu şövalyelere yakışır vakur tavır sadece kendi sürüsüne dahil olan dişiler için geçerliyken, ağırlıklı olarak Aureus kanından gelen köpeklerde aynı şey bütün dişiler için, yani kendisine tamamen yabancı dişiler için de geçerlidir. Çov-çovlar bu ikisinin ortasında bir tavır sergiler; bunlarda erkek köpek, türdeş bir köpekle sürekli beraber yaşıyorsa, karşısına çıkan yabancı dişilere karşı son derece kaba olması, onlara hırlayıp üstüne yürümesi olağandır. Ancak kalkıp ciddi anlamda birini ısırdıklarına tanık olmadım şimdiye kadar.

Önemli oranda Lupus kanı taşıyan çov-çovlar ile bizim Avrupalı bildik ev köpekleri arasında bulunan zoolojik farklılığı, bunların temelden bambaşkalığı hakkında ikna edici bir kanıta daha ihtiyaç duysaydım, ataları iki farklı vahşi hayvan türü olan bu köpekler arasında her zaman gözlenebilen düşmanlığı ele alırdım. Bir çov-çovun, ona benzeyen bir köpekle hiç karşılaşmamış olan köy köpeklerinde yol açtığı aniden ortaya çıkan nefret ve özellikle, bütün sokak köpeklerinin çov-çova benzeyen bir çakala ya da dingoya gösterdikleri o olağan tepki (davranış), gerçek akrabalık ilişkilerini ortaya koyma bakımından, o karşı görüşün değerlendirip kendine istatistik dayanak olarak temel aldığı kafatası ve iskelet oranlarına ilişkin ölçü ve hesaplamalardan çok daha ikna edici bir “tepki dışavurumu”dur bana göre. Bu iki köpek türünün erkekler,

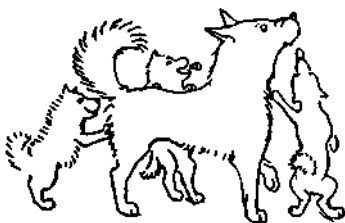
hatta dişi ve yavrular karşısında uymaları gereken “köpek hakları” yasasını ihlal edecek ya da buna yeteri kadar uymayacak derecede birbirini “tanımaması” bile, sıkça rastlanan bir olgudur. Sistematik ve filogenetik bağlantılar konusunda biraz sağduyusu olan her davranışbilimci, her zoolog Lupus köpeklerinin Aureus köpeklerinden farklı bir türden geldiğini net bir şekilde görür. Ayrıca, bilimsel fikir ayrılıklarından etkilenmeyecekleri kesin olan köpeklerin kendileri de, aynı şeyi hiçbir kuşkuyla yer bırakmayacak şekilde görüyorsa, ben buna istatistiklere inandığımdan daha fazla inanırım.

Demek ki aşağı yukarı altı aydan küçük bir yavru, türdeşleri ve belirli bir cemaate dahil olan hayvanlar arasında tam bir dokunulmazlığa sahiptir. Boyun eğmeyi ifade eden beden dili –sırtüstü yatıp “altına kaçırma”– karşılaşmanın sadece ilk anı için gereklidir ve anlaşılan işlevi öncelikle, büyük olana, karşısındakinin bir yavru olduğunu anlatmaktır. Böyle bir durumda, erişkin köpeğin korunmaya muhtaç çocuksuluğu sadece bu davranıştan mı anladığı, yoksa bunun dışında yavrunun kokusundan onun yaşını mı algıladığı hakkında –ki bu bana daha olası geliyor– daha kesin çıkarımlar yapmamı sağlayacak gözlem ve deneyler yapmadım. Yaşlı olanla genç olan arasındaki boy farkının burada bir rol oynamadığı kesin. Örneğin ısırmaya eğilimli küçük bir Fox-Terrier, kendisinden önemli ölçüde büyük olsa bile, Saint Bernard yavrusuna gene korunmaya muhtaç bir yavru gibi davranmaktadır ya da boyca büyük türden köpeklerin erkekleri, insan gözüyle bakılınca şövalyeliğe hiç de sığmayan bir davranış gibi görünse de, küçük boydaki erkek köpekleri

dövüş rakibi olarak görmekten geri durmaz çoğunlukla. Saint Bernardlar, Newfoundlandlar ve Danualar hakkındaki övgü dolu şövalyelik efsanelerini yıkmak istemem, ancak gene de şunu söyleyebilirim: Bir insanın hayatı boyunca görüp görebileceği köpek sayısından çok daha fazla köpek gördüm, ama böyle asil bir hayvana hiç rastlamadım.

Oldukça gururlu ve etkileme davranışları sergilemeye eğilimli bir erkek köpeği alıp küçük yavrularla dolu bir sürünün ortasına “oynasınlar diye” atarak, son derece eğlenceli, hatta duygulandırıcı sahneler yaratmak mümkündür. Bizim ihtiyar I. Wolf bu deney için biçilmiş kaftandı adeta; kendisi pek ciddi ve oyundan pek hazzetmeyen bir köpek olduğundan, onu o zamanlar, yanlarına bir de dingo yavrusu koyduğumuz iki aylık yavrularını terasta ziyaret etmeye zorlamak Wolf için ciddi anlamda utanç verici bir şey oluyordu. 4-5 aylık yavrularda, yaşlı köpeklerin profesörlere yaraşır gururuna karşı bir nebze saygı söz konusuysen, bu iki aylık yavrularda bu saygıdan henüz eser yoktur. Keskin dişleriyle sakar sakar babanın üzerine atlar, onu ayaklarından ısırırlar; öyle ki hayvancağыз, yakıcı derecede sıcak bir şeyin üstüne basmış gibi, bir o ayağını bir bu ayağını kaldırıp durur. Bu esnada zavallı ihtiyar, bırakın onları cezalandırmayı, ufaklıklara hır-

layamaz bile. İlginçtir ki bizim somurtkan Wolf bir süre sonra hakikaten çocuklarıyla oynamaya başladı; yavrular onu bir bakıma ikna etmiş olsa

gerekti. Ama gene de yavruların bebeklik döneminde terasa kendi isteğiyle çıktığı hiç olmadı.

Erkek köpeğin bir dişinin saldırısına uğradığı zamanlarda içinde bulunduğu durum da bazı açılardan az önce verdiğim örnekle benzerlikler gösterir. Hayvanın ısırmasını, hatta hırlamasını bile engelleyen sosyal engeller burada da mevcuttur; ne var ki erkeğin saldırgan dişiye yaklaşma dürtüsü, diğeriyle kıyaslanamayacak kadar baskındır ve hayvanın erkeklik gururu, rakibesinin dişleri karşısında duyulan korku ile erotik güdülerin kudretinin içsel çatışması altında, insanda bir hiciv etkisi yaratan davranışlar sergilemesine neden olur. Özellikle de sözünü ettiğimiz nezaket davranışları çerçevesinde erkeğin oyuncu hareketleri, yaşlı ve ciddi bir köpekte pek komik görünür. Artık yaşını başını almış, çocuksu oyunlar oynama dönemini çoktan geride bırakmış ihtiyar bir şövalyenin kendine eş bulma adına önyaklarıyla tıprıdayıp tatlı tatlı ileri-geri adımlar atmasına tanık olan ve olayı insanmerkezci açıdan görmeyen bir gözlemci mutlaka bazı karşılaştırmalar yapacaktır. Bunlar da, erkek köpek kendisine yapılan her şeyi sineye çekmek zorunda olduğu için, şımarıkça istediğini yapan dişinin davranışlarıyla iyice pekişip kesinleşir.

Bir keresinde Stasi'yle birlikte bir kurdu kafesinde ziyaret ettiğimde yaşadıklarımız, bu durumu anlatmak için iyi bir örnek olacak. Kurt hemen beni, daha sonra ayrıntılarını anlatacağım bir oyuna davet etti, ben de onun bu güzel davetini kabul ettim. Gelgelelim bu durum Stasi'nin pek hoşuna gitmemiş, kurtla onunla ilgilendiğimden daha fazla ilgilenmeme alındığından, aniden oyun arkadaşımın üzerine atılmıştı. Çov-çovların

kulakları tırmalayan tiz tonda iğrenç bir havlama sesi ve erkek köpekleri “cezalandırmak” istediklerinde başvurdukları kendilerine özgü bir ısırma biçimleri vardır: Bunlar, dövüşen erkekler gibi dişlerini geçirecek kadar derin ve kuvvetli ısırmaz, anlaşılabilir bilinçli bir şekilde, erkeğin acı içinde ulumasına yetecek kadar, sadece derilerini çimdendirirler. Kurt da aynen öyle uludu; bir yandan da boyun eğme duruşu ve nezaket belirten beden diliyle, öfke içindeki Stasi’den kurtulmaya çalıştı. Anlayacağınız bu hayvanın şövalyeliğini çok da fazla zorlamaktan, ama özellikle de sonunda bunun cezasını bizzat çekeceğimden korktuğum için, “kötü kalpli” dişiye köşeye gidip orada oturmasını emrettim. Uysal kurdu rahat bıraksın diye Stasi’yi patakladım ve ortaya paradoksal bir durum çıktı. Oysa, sevgili köpeğim Stasi’yi bu korkunç yırtıcının elinden kurtarmam gerekebilir diye, kafesin hemen önüne demir bir çubuk ve iki kova su koyup hazır edişimin üzerinden daha on dakika bile geçmemişti. *Sic transit gloria – lupi!*

* İşte kurdun zaferi böyle geçici! Yazar, Latince bir deyim olan *Sic transit gloria mundi*’yi (İşte dünyanın zaferi/ihtişamı böyle geçici) kullanarak sözcük oyunu yapıyor. Geleneksel olarak, Papa’nın taç giyme törenleri sırasında, bir mızrağın ucunda yanan meşale taşıyan bir rahip töreni üç kez böler. Meşale yanıp bittikten sonra rahip “*Sic transit gloria mundi*,” der. Bu ritüelin amacı, Papa’ya yalnızca bir ölümlü olduğunu hatırlatmaktır –çn.

5

EFENDİ VE KÖPEK

İnsanları bir hayvan edinin ona bakmaya yönelten nedenler çok çeşitli olabilir: Ancak bunların hepsi aynı derecede “iyi” nedenler değildir. Özellikle de köpekseverler arasında, yaşadığı kötü deneyimlerden dolayı kurtuluşu hayvanda arayan çok sayıda insan vardır. Şu kötü ve aslı astarı olmayan cümleyi duyduğum zaman hem kızıyorum hem de üzülüyorum: “Hayvanlar insanlardan daha iyidir.” Aslında öyle oldukları filan yoktur! Kabul, bir köpeğin sadakatine denk düşebilecek bir vefaya insanın sosyal yaşantısında rastlamak pek güçtür. Ama ona bakarsanız köpek birbirine çoğu kez ters düşen, birbirini yalanlayan bağlayıcı bir ahlaki labirentten, eğilim ile zorunluluk arasındaki zıtlıktan da habersizdir ya da en azından çok çok az farkındadır bunun. Kısacası biz zavallı insanları suçlu kılan şeyleri tanımaz. Dünyanın en sadık köpeği bile, insani sorumluluk anlamında ahlakdışıdır.

Gelişmişlik düzeyi yüksek hayvanların sosyal davranış biçimlerine ilişkin tam ve kesin bilgi bile, birço-

ğumuzun inandığının aksine, insan ile hayvan arasındaki farklılıkları ortadan kaldırmaya ya da bunların hakkını vermemeye götüremez bizi; tam tersine, *ancak ve ancak hayvan davranışlarını iyi bilen kişi, insanın canlılar arasında edindiği benzersiz ve yüksek konumun hakkını teslim edebilir*. Bizim araştırma yöntemimizi tayin edici ölçüde belirleyen, hayvan ile insanın bilimsel olarak karşılaştırılması, ne insan onurunun küçümsemesi ne de kökenbilimin fazlaca önemsenmesi olarak anlaşılmalıdır. Ondan önceki canlıda bulunmayan özelliklerle, daha gelişmiş yepyeni bir canlıyı yaratmak, köken olan canlıdan bambaşka bir varlık oluşturmak, organik oluşumun yapısında olan bir şeydir. Bugün bile insan her türlü hayvani özelliği kendinde barındırmaktadır, oysa aynı şekilde hayvanların insani olan her şeyi içlerinde barındırdığından söz etmek olanaksızdır. Tarihsel kökene yönelik incelemesine zorunlu olarak hayvanın *alt basamaklarından* yola çıkarak başlayan araştırma yöntemimiz, insani olanın asıl belirleyici yanını, yani akıl, ahlak gibi hayvan dizisinde asla söz konusu olmamış ve yüksek performans gerektiren niteliklerini daha net bir biçimde görmemize olanak sağlamaktadır. Çünkü bunları bugün bile insanın hayvanla ortaklaşa sahip olduğu eski, tarihsel özellikler ve performanslar arka planından çıkarımlar yapmak suretiyle anlamaktayız. Hayvanların insanlardan daha iyi olduğunu söylemek, kutsal değerlere hakaretten başka bir şey değildir; bu cümle, Tanrı'nın ismini kolay kolay ağzına almayan eleştirel doğabilimcisi için de, organizmalar dünyasındaki *üst seviyelere* doğru gerçekleşen gelişmenin şeytanca yalanlanması anlamına gelir.

Ne var ki insanı dehşete düşürecek kadar çok sayıda hayvansever, hele özellikle de kendilerini hayvanları korumaya adanmış birçok kimse, ahlaki açıdan son derece tehlikeli bu düşünceyi ısrarla savunmaya çalışır. Oysa ancak ve ancak canlılar dünyasının tamamını sevmeye yönelik, daha genel ve ne olursa olsun merkezini insanın oluşturduğu bir hayvan sevgisi, gerçekten güzel ve asil bir sevgi olabilir. J. V. Widmann, *Der Heilige und die Tiere* [Aziz ve Hayvanlar] adlı çarpıcı eserinde, “Yaşayan her şeyi seviyorum ben,” dedirtir kurtarıcıya. Ahlaki bir hata yapmadan hayvanlara gönül verebilmenin yegâne koşulu da bu düşünceyi benimsemekten geçer. Fakat insani zaafılar yüzünden hayal kırıklıklarına uğrayıp, yaşamdan ümidini kesmiş olduğu için, insanlığı sevgisinden mahrum bırakıp onu kediye köpeğe yöneltenler, kuşkusuz çok ağır bir günah işlemektedirler. Bu bir bakıma cinsel sodomi* kadar aykırı, bir çeşit sosyal sodomidir denebilir. Kısacası, insan düşmanlığı ile hayvan sevgisi, son derece kötü bir birleşimdir.

Kimbilir hangi nedenle sosyal bağlardan mahrum kalmış yalnız insanların sevmeye ve sevmeye yönelik içsel ihtiyaçlarını karşılamak için bir köpek edinmesinde elbette bir zarar ya da sakınca yoktur. Gerçekten de eve dönüşüne sevinen hiç olmazsa tek bir canlının varlığı, insanın kendini dünyada yapayalnız hissetmesini engeller.

* Sapkınlık -çn.

Hayvan ve insan psikolojisi açısından önemli ölçüde öğretici ve heyecan verici olan bir başka şey de, efendi ile köpeği arasındaki uyumlu bağlılık ilişkisidir. Daha köpeğin seçilmesi aşamasında bile, ama ilişkinin sonraki aşamalarında da, son derece ilginç tespitler yapmak mümkündür. Burada insan hayatı için de geçerli olduğu gibi, taban tabana zıtlıkların ve büyük benzerliklerin ilişkiyi mutlu bir ortak yaşama götürmesi mümkündür. Nasıl yaşlı çiftler insanda âdeta kardeş oldukları hissini uyandırıyor, birlikte geçirilen uzun seneler içinde efendi ile köpeğinin davranışlarında da hem tuhaf hem de insanı duygulandıran benzerlikler tespit etmek mümkündür. Köpekleri tanıyan deneyimli kişi için, köpek seçiminde bu köpeğin dahil olduğu türe duyulan sempati de işin içine girdiğinden, benzerlikler daha da artacaktır. Belirli zaman aralıklarıyla eşimin kendine seçtiği çov-çovlar da, baştan beri duyulan bir sempatiye ve giderek artan karşılıklı bir benzeşmeye verilebilecek iyi örneklerdendir. Bu köpekler zamanla sahiplerinin, sahipleri de köpeklerin bir yansıması haline gelir. Aynı şey eşim kadar benim için de geçerlidir... Öyle ki, bizi ve evimizdeki köpekleri iyi tanıyan yakın dostlarımız için, bizim kişisel

özelliklerimizin yansımaları köpeklerimizde gözlemlemek güzel bir eğlence kaynağı oluyor. Eşimin köpekleri temizlik açısından dikkat çekici bir titizliğe ve belirli bir düzen anlayışına sahip: Bunlar görünüşe bakılırsa kendi kendilerine çamura basmamaya özen gösteriyor, çiçek ve sebze fidanlarına basmadan onların arasında incecik bir çizgi üzerinde

yürüyorlar. Benimkilerse tam tersine yolda ne kadar çamur varsa adeta içinde yüzüp eve tarifi imkânsız bir pislik taşıyorlar; kısacası bu hayvanlar, aynı eşimle ben gibi, birbirlerinden farklı. Bu durum kısmen eşimin, yetiştirdiğimiz köpekler arasından sadece çekingen, temizlik konusunda kedilere özgü titizlik gösteren ve en genel ifadeyle “soyluluk” mirasının daha ağır bastığı yavruları tercih etmesi ve benim, her seferinde daha canlı, yaşam dolu, ama özellikle de bir zamanlar sahip olduğum dişi çoban köpeği Tito’nun kuşkusuz daha çok sıradışı denebilecek mizacını bulabildiğim yavruları seçmemle açıklanabilir olsa gerekti. Benzerliklerin bir örneği de, benimkiler ile eşimin köpekleri arasında kan bakımından çok yakın derecede bir akrabalık bulunmasına rağmen eşimin köpeklerinin az ve ölçülü yemek yemeleri, benimkilerin ise bu konuda ölçü tanımayarak oburca yemeleridir. Böyle bir durumun nasıl ortaya çıkabileceğinin açıklamasına ilişkin ise en ufak bir fikrim yok.

Bence bir köpekseverin kendisinin “yansı” bir köpeğe sahip olması, her zaman onun ruhsal dengesine, hatta ve hatta onun kendinden hoşnutluğuna işaret eder. Böyle durumlarda efendi ile köpeği arasında oluşan ilişki, Wilhelm Busch’ın güzel sözleriyle “her ikisinin de birbirinden hoşnut olmasını” önkoşul olarak kabul eder. “Yansı” köpeğin tipik karşıtı olan ve “tamamlayıcı köpek” diye adlandıracağım hayvanda ise durum farklıdır. Ama bu farklılık, efendi

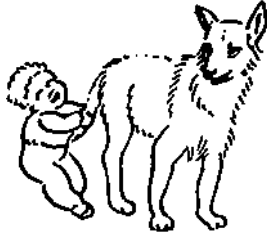
di ile köpeği arasındaki ilişkinin daha az sevinç kaynağı olacağı ya da ilişkinin daha az içten olduğu anlamına gelmez; aksine, tıpkı tarafların birbirini tamamladığı insan ilişkilerindeki dostluklarda da olduğu gibi, ilişki daha iyi bile olabilmektedir. Öte yandan tamamlayıcılık ilişkisinin üzücü sonuçlar getirdiği durumlar da söz konusu olabilmektedir. Daha geçenlerde, sokakta böyle

le durumlara örnek oluşturabilecek bir gözlemde bulunmuştum: Solgun yüzlü, ufak tefek bir adam, sıkıntılı ve kızgın bir yüz ifadesi var, beyefendi görünüşü, kolalı gömleği ve takım elbisesiyle tam bir büro insanı, kıdemsiz bir memur belli ki; dizinin dibinde de “yanımda yürü” komutuyla nere-

deyse sürünerek yürüyen, kocaman ama iyi beslenmediği belli olan bir Alman kurdu... Adamın elinde ağır bir köpek kırbacı vardı. Bir anda durup, köpeğin burnu eğitim kurallarıyla belirlenen sınırı birkaç santim aşınca, kırbacın sapıyla köpeğin burnuna sert bir darbe indirdi. O anda adamın yüzünde öyle bir nefret ve gerginlik ifadesi vardı ki, sokağın ortasında kavga etmemek için kendimi zor tuttum. Bu bahtsız köpeğin, kendisinden daha da mutsuz efendisi karşısında aldığı rolün, efendisinin işyerindeki şefi karşısında aldığı rolle aynı olduğuna, gözüm kapalı bahse girerim.

6

KÖPEKLER VE ÇOCUKLAR

Ne yazık ki ben, köpeksiz bir çocukluk geçirdim. Annem bakterilerin yeni keşfedildiği ve mikrop korkusundan sütün bütün vitaminleri ölene değin sterilize edildiği, bu yüzden de hali vakti yerinde ailelerin çocuklarının birçoğunun raşitizm hastalığına kapıldığı bir dönemde yetişmişti. Ta ki bir köpeğin beni yalamasına asla izin vermeyeceğime dair verdiğim erkek sözüne yeterince güvenilene kadar köpek edinmeme izin verilmemişti. O ilk köpek de aptalın teki çıkmıştı. Bu daha önce sözünü ettiğim ve ismi Kroki olan bir Dackel/sosis köpekti. Bu karaktersiz itin, hayatımda köpeklere duyduğum ilgiyi uzun bir süreliğine bastırmış olması pek de şaşılacak bir şey değil doğrusu.

Çocuklarım ise köpeklerle sıkı bir dostluk içinde büyüyüp yetiştiler. O minicik bebelerin, zavallı anneciğimin şaşkın bakışları altında, koca çoban köpeklerinin

—o zamanlar tam beş tane Alman çoban köpeğimiz vardı— karınlarının altında emekleyişini hâlâ dün gibi hatırlarım. Oğlum yürümeyi öğrendiği sıralarda, emeklerken ayağa kalkmak istediğinde Tito’nun upuzun kuyruğuna tutunmaya bayılırdı. Gerçi Tito bu gibi durumlarda sabırlı bir yüz ifadesiyle olduğu yerde kalmaya devam ederdi, ama oğlan ayağa kalkıp da onun kuyruğunu bırakınca rahatlayan hayvan kuyruğunu öyle şiddetli sallamaya başlardı ki, koca kuyruğu ciddi bir ivmeyle küçük adamın ya sırtına ya da göbeğine çarpar, ufaklık bir anda yıldırım çarpmış gibi tekrar popo üstü otururdu.

İnce ruhlu ve hassas köpekler, efendilerinin çocuklarını ne derece önemsediklerini bildikleri için, çocuklara son derece sevimli yaklaşırlar. Köpeğin kalkıp da çocuğa bir şey yapabileceğinden endişelenmek saçma bir şeydir; oysa köpeğin çocukların yaptıklarına gereğinden fazla katlanarak onları “saygısızlığa” alıştırmasından endişelenmek için yeterli neden vardır. Özellikle de şu kocaman ve “iyi kalpli” köpekler, örneğin Saint Bernard ve Newfoundland köpekleri söz konusu olduğunda, bu konuda dikkati elden bırakmamakta fayda vardır. Ama genel olarak köpekler, kendilerini çocukların boğucu ve ıstırap verici ilgisinden başarıyla sıyrmanın yolunu çok iyi bilirler. Köpeğin pedagojik anlamdaki yüksek değeri tam da burada yatmaktadır: Normal bir terbiye almış çocuklar, köpekle birlikte vakit geçirmekten her zaman çok hoşlandıklarından ve aynı şekilde köpeklerin kendilerinden kaçmaları halinde büyük üzüntü duyduklarından, bu küçük insan-

lara, köpeklerin tercih edeceği bir dost olmak için nasıl davranmaları gerektiği bir anlamda kendiliğinden öğretilmiş olur. Böylelikle, biraz olsun doğuştan sağduyu sahibi olan çocuk, daha genç yaşta saygı duymayı öğrenir; kuşkusuz çok değerli bir şeydir bu. Yabancıları olduğu bir evdeki köpeğin, evin 5-6 yaşlarındaki oğlundan kaçmadığını, hatta ona dostça, herhangi bir çekingenlik belirtisi göstermeden yaklaştığını görünce, o oğlana, dolayısıyla da bütün aileye verdiğim değer önemli bir ölçüde artar.

Ne yazık ki, benim yaşadığım yer civarındaki köy çocuklarının köpeğe nasıl davranılacağını bilmeyecek kadar barbar olduklarını belirtmem gerek. Bizde küçük oğlanlardan oluşan bir kalabalığın peşinde bir köpeğe rastlamak asla mümkün değildir. Gerçi kendi köpeklerine gayet iyi davranan tek tük köy çocuğu tanıyorum, ama görünüşe bakılırsa daha kalabalık gruplarda, her seferinde üstünlük sağlamayı başaran bazı kaba saba oğlanlar oluyor. Kısacası, herhangi bir Avusturyalı köy köpeği, herhangi bir Avusturyalı köy çocuğunun yaklaştığını görür görmez tabanları yağlar. Bunun böyle olması gerekmezdi, kaldı ki ilginç bir şekilde her yerde de böyle değildir zaten. Örneğin Beyaz Rusya'da oğlanlardan ve köpeklerden oluşan karışık bir "sürünün" köyde gezindiğini görebilirsiniz; küçük, beş ila yedi yaş arası oğlanlar ve herhangi bir türe ait olmayan sayısız köpek! Çocuklar bu köpeklerden en ufak bir korku duymazlar, aksine onlarla her zaman sonsuz bir güven içindedirler. Bu güvenlerinden yola çıkarak, o çocukların ruhsal özelliklerine ilişkin önemli ve kapsamlı çıkarımlar yapmak mümkündür. Rus köy çocuklarını köpeklere karşı bu derece nazik dav-

ranmaya iten neden, onların doğaya bağlılıklarının gelişmişliği olsa gerek.

Yaşamım boyunca bir köpek ile bir çocuk arasında gözlemlediğim en ilginç ilişki, kocaman, siyah bir Newfoundland köpeği ile sonradan eniştem olacak çocukluk arkadaşım Peter arasındaki ilişkiydi.

Köpek bir ev köpeği idi, evin oğlu Peter ise Altenberg Şatosundaki komşularımızdan bir ailenin çocuğuydu. Sözünü ettiğim köpeğin adı Lord'du... Lord son derece cesaretli ve kararlı, sadık, iyi niyetli ve sağlam karakterli bir hayvandı; Peter ise civardaki arsız oğlanların en tehlikelisiydi. Ve bu devasa erkek köpek, şatoya erişkinlik döneminde gelmiş olmasına rağmen, onca insa-

nın arasından gidip onu kendine efendi seçmişti. Onu buna iten nedenler benim için bugüne dek sır olarak kalmıştır; çünkü onun ki ne benzer karakter yapısına sahip köpekler normal koşullarda çoğunlukla yetişkin erkeklere, örneğin aile babasına bağlanırlardı. Onu böyle bir seçime iten nedenler belki de çok daha asil motiflerden alıyordu kaynağını; çünkü sadece dört kardeşi arasında değil, o zamanlar Altenberg ormanlarında, şakacıktan hakiki barut patlatarak son derece

gerçekçi Kızılderili oyunları ile etrafa tehlike saçan ve aralarında birkaç kızın da bulunduğu vahşi oğlan güruhunun en küçüğüydü Peter. Gerçi

yapılan kavga dövüşlerde hepimizin dayak yediği oluyordu, ama Peter –bence haklı olarak– herkesten daha sık dayak yiyordu. Ne var ki Lord günün birinde, olanları doğru bulmadığı için duruma müdahale etti.

Lord'un küçük efendisini korumak için aramızdan birine, ne en ufak bir çizik attığı ne de ciddi anlamda ısırıldığı olmuştu. Ama gelip ağır önayaklarını senin omzuna dayamış, kocaman bembeyaz dişlerini burunun dibine kadar sokmuş, aslan büyüklüğünde ve gece yarısı gibi kapkara bir köpek bir yandan bas tonlarda hırlarken, sıkıysa vur oğlana da görelim! Peter de kendisine yönelik bu korumaya, köpeğe büyük bir sevgi besleyerek karşılık veriyordu; ikisi adeta etle tırnak gibiydiler. Bu durum Peter'ın eğitim sürecini önemli ölçüde güçleştirmişti; çünkü son derece enerjik özel öğretmenlerimizden Bay Niedermaier bile, Peter'a karşı sesini dahi yükseltmeye hele bir kalksın, hemen köşeden bir yerden derin bir hırlama yükseliyor, ardından kara aslan, bir imparator edasıyla çıkageliyor, bunun üzerine Bay Niedermaier de omuz silkip başka bir konuya geçiyordu: Bu hayvan karşısında elden bir şey gelmiyordu ki!

Köpeklerden korkan insanlara, hatta küçük çocuklara karşı bile bir önyargım var. Bu, kuşkusuz haksız bir önyargı, çünkü küçük bir insanın böyle kocaman bir

köpeğin görüntüsü karşısında ilk anda dikkatli ve korkak davranmasını normal bir tepki olarak görmek gerek. Fakat bu konudaki diğer yaklaşımım –yani köpeklerden korkmayan ve onlarla becerikli bir yaklaşımla ilişki kurabilen çocukları sevmek– için haklı nedenlerim olduğuna şüphe yok. Çünkü hayvanlarla ilişki kurmak doğayla sıkı bir güven ilişkisi gerektirir. Benim çocuklarım daha bir yaşlarını bitirmeden köpeklerle öyle sıkı bir ilişki kurmuşlardı ki, herhalde aralarından hiçbirinin aklına, köpeklerden birinin onlara zarar verecek herhangi bir şey yapabileceği asla gelmemiştir. Kızım Agnes’in aşağı yukarı altı yaşlarındayken bana, yüreğimi ağzıma getiren bir korku yaşatması tam da bu durumun bir sonucudur.

Agnes kendisinden 1,5 yaş kadar büyük erkek kardeşiyle birlikte, kendilerinden istediğim balık yemlerini almak üzere çayırılığa gitmişti. Çocuklarım eve, peşlerine takılmış kocaman, olağanüstü güzellikte bir Alman çoban köpeğiyle beraber döndüler. Daha sonra doğrulandığı gibi, altı ya da yedi yaşında olduğunu tahmin ettiğim bu erkek köpek bende çekingen ve endişeli bir hayvan olduğu izlenimi bıraktı. Benim kendisini okşamamı epeyce gönülsüz karşıladı, ama çocuklara, neredeyse her şeyi göze almış bir teslimiyetle yapışmıştı. Köpeğin ruhsal dengesinin bozuk olduğunu düşündüğüm için, durum bana biraz ürkütücü gelmişti. Hem üstüne üstlük erkek bir köpek ne diye birden çocukların peşine takılıp onlarla gelsindi ki? Sonraları bu durumun mantıklı bir açıklamasını bulduk. Bu, nehrin 10 kilometre yukarısındaki bir köyde yaşayan Langenlebarın köpeği idi; bir kilise bayramı nedeniyle atılan torpillerden ürküp kaçmış ve tu-

haf bir şekilde tekrar evini bulamamıştı hayvan. Sahibinin yaşça ve görünüş olarak benimkilere benzeyen iki çocuğu vardı. Görünüşe bakılırsa bu erkek köpeğin çayırılıkta çocuklarla karşılaşır karşılaşmaz onların peşine takılmış olmasının nedeni buydu. Fakat ben bunları o zaman bilmiyordum. Çocuklarım yalvar yakar, sahibinin bulunamaması halinde köpeğin bizde kalmasını istediler.

Ortadaki sorunlardan biri de bizim o zamanlarki köpeğimiz I. Wolf'un de, erkek Lupus köpeklerinin daha sakin ve terbiyeli tarzıyla da olsa çocuklara pek düşkün olmasıydı. Şimdi bu yapışkan kölenin, bu mütecavizin, kalkıp küçük efendileri karşısında sahip olduğu bu avantajı elinden almaya çalışması, onu haklı olarak korkunç derecede kızdırıp öfkelenlendirmişti. Her iki köpeğe karşı ısrarlı ve etkili tehditlerim sayesinde bir dövüşün patlak vermesine engel olabildim önce; o sırada, yeni köpeğin saldırganlık göstermedeki isteksizliği de dikkatimi çekti. Ancak bu da benim için kesinlikle rahatlatıcı olmadı. Sonunda olay patlak verdi. Evin en küçük bölmesinde bir işle uğraşıyordum, dışarıdan gelen dövüş seslerini ve kızımın imdat çığlıklarını duyunca birden irkildim. Belimden aşağı sarkan bezlerle apar topar merdivenleri inip evin önüne geldiğimde iki köpeği amansız bir dövüşün ortasında birbirlerini ısırırken gördüm, onların

altında da kızımın küçük bacaklarını fark ettim. Agnes'i aralarından kurtarmak için iki köpeği ensesinden yakalayıp insan için olağanüstü bir kuvvet sarf ederek ayırdım. Sırtüstü yatan kızım da ellerini köpeklerin postuna geçirmişti. Bana daha sonra anlattığına göre ikisini barıştırmak için yerde oturmuş, aynı anda ikisini de okşuyormuş. Elbette ki bu işe yaramamış, iki erkek köpek kızımın üzerinden birbirinin boğazına atlamıştı. Agnes dövüşen köpekleri ayırmaya çalışmış ve onları, köpekler tarafından yere serilip onların ayakları altında çiğnenirken bile bırakmamıştı. Bu köpeklerden birinin ona zarar verebileceği bir an olsun aklına gelmemişti!

7

KÖPEK EDİNMEK İSTEYENLERE ÖNERİLER

Bir seçim yapmak, bilindiği gibi işkencedir. Acaba bunca köpek türü arasından hangisinde karar kılmalı? Öncelikle, söz konusu köpektен ne bekleneceği çok iyi bilinmelidir. Birisi çıkıp sizden tavsiye istediğinde de, bu ancak o insanın çok iyi tanınması halinde verilmelidir. Bu konuda uç bir örnek verelim: Sevmeye ve ilgilenmeye yönelik ihtiyacına bir obje (nesne) arayan oldukça duygusal, kimsesi kalmamış yaşlı bir hanım, efendisinin eve dönüşünü diğer köpekler gibi sevinç içinde onun üstüne atlayarak değil, asil, hatta kibirli kuyruk sallamalarıyla karşılayan, okşanma ve bedensel temasa pek meraklı olmayan çov-çovun çekingen doğasından fazla bir tat alamayacaktır kuşkusuz. Köpek doğasındaki duygusal, uyumlu yanı arayanların, başını efendisinin dizine dayayıp tapınırcasına saatlerce dalıp giden, kehribar renkli sadık gözlerini kaldı-

rıp bakabilen bir köpek isteyenlerin, tercihlerini Gordon setter cinsi ya da gene uzun tüylü ve sarkık kulaklı başka bir cinsten yana kullanmalarını tavsiye ederim. Bu duygusal köpekler şahsen bana biraz fazla melankolik geliyor. Bütün günlük dertlerimiz ve nükleer silahların üzerimizdeki tehdidiyle modern çağın insanları olarak üzüntü duymak için yeteri kadar nedenimiz var zaten. Bu nedenle birçoğumuz için, yapısal olarak böyle bir ruh haline yatkın ve hâlâ odada olduğunu yumuşak da olsa derin bir iç çekişle belli eden bir varlıkla devamlı bir yakınlık içinde olmak çok da arzulanacak bir şey değildir. İnsanın neşeli ya da hüzünlü, melankolik ruh hali, yanındaki diğer insanların ruh halini ciddi şekilde etkiler. Morali iyi ve capcanlı bir yaşam sevincine sahip kişi, çevresi için gerçek bir enerji ve cesaret kaynağıdır. İlginçtir ki bu etkiyi neşeli bir köpek de yaratabilir. Belirgin bir şekilde komik görünen köpek türlerinin bu kadar sevilmesinin, önemli ölçüde bu hayvanların insana yaşattıkları neşeden ileri geldiği kanısındayım. Bir Sealyham Terrier'in efendisine yönelik sadakatiyle birleşmiş zorlayıcı komikliği, melankolik ruh haline yatkın bir insan için manevi anlamda gerçek bir destek olabilmektedir. Yaşama sevinçiyile dopdolu böyle bir köpeğin kısacık, badi badi

bacaklarıyla –tanıdığım bir Sealyham Terrier sahibinin deyişiyle “yürüme çıkıntılılarıyla...” koşa koşa çıkagelip şapşal-zeki bir surat, yana yatırılmış bir baş, ağzında da terlikle, beklenti içinde kafasını kaldırıp efendisine

bakarak onu oyun oynamaya davet etmesi karşısında, kim gülümsemekten kendini alabilir ki?

Sadece kişisel bir arkadaş değil, aynı zamanda bir parça bozulmamış doğa arayanlara ise, tercihlerini tamamen farklı bir köpek türünden yana yapmalarını tavsiye ederim. Ben, tam da bu nedenden ötürü, türünün yabani biçimine fazla uzak olmayan cinsleri tercih ediyorum. Çov-çov/çoban köpeği kırması köpeklerim örneğin, gerek bedensel gerekse de ruhsal özellikleri itibarıyla yabani atalarına özellikle yakındırlar. Bir köpek evcilleştirmeye ne kadar az değişmiş, yabani hayvan yapısını ne kadar korumuşsa, dostluğu o oranda değerli ve muhteşem gelir bana. Aşağı yukarı aynı nedenlerden dolayı, terbiye ederek köpeğin doğal yapısını değiştirmek de hoşlanmadığım bir şeydir. Her seferinde rahatsız edici deneyimlerle sonuçlanmasına rağmen, köpeklerimin o kötücül avlanma dürtülerinin bile yitip gitmesini istemem. Bunlar bir karıncaya bile zarar veremeyecek kuzu gibi hayvanlar olsaydı, çocuklarımdan hayatını emanet edebileceğime dair onlara duyduğum güven, öylesine muhteşem olmazdı. Bunu, günün birinde yaşadığım ürkütücü bir deneyim sayesinde daha iyi anladım. Sert geçen bir kış mevsiminde bir geyik karın dibine gömülmüş çitlerden atlayarak bahçeye girmiş ve üç köpeğim tarafından parça parça edilmişti. Dehşete kapılmış halde parçalanmış cesedin önünde dururken, özellikle de çocuklarımdan o zamanlar, kanlı parçaları önümde bembeyaz karın üzerinde duran bu geyikten çok daha küçük ve korumasız olduğunu düşününce, kana susamış bu canavarların türe özgü sosyal “engellerine,” ne kadar mutlak bir güven beslediğimin bilincine vardım. Çocuklarımdan narin

bedenlerini her gün, kurt çenesinin o korkunç kırma aygıtlarına nasıl mutlak bir rahatlıkla teslim ettiğimi düşündükçe hayret ediyordum. Çocuklarım yaz günleri, yanlarında kimseler yokken ne sık oynamışlardı köpeklerle! Ama bir köpeğin, efendisinin çocuklarına en ufak bir zararı dokunduğu nerede görülmüş ki?

Zevkler tartışılır elbette ve benim sevdiğim gibi vahşi ve yırtıcı hayvanı andıran yanları olan bir köpeğin herkese göre olmadığını da kabul ederim. Ayrıca Lupus kanından gelen köpekler hassas, çekingen yapı- lı ve karakter sahibi dedirtecek derecede kendine dönük bir yaşam sürdüklerinden, eğitilmesi kolay olmayan hayvanlardır. Böyle bir hayvan ancak bu köpekleri iyi tanıyan ve onların inanılmaz zenginlikteki ruhla- rından sonuna kadar faydalanmayı becerebilen kişiler için bir mutluluk kaynağı olabilir. Bazıları kalın postlu, uslu bir Boxer ya da bir Airedale Terrier cinsiyle daha mutlu olacaktır; tıpkı fotoğrafçılığa yeni başlayan bir amatörün basit bir fotoğraf makinesiyle, daha karmaşık bir makineyle elde edeceğinden daha fazla başarı elde etmesi gibi.

Böyle diyerek “uslu” ve ruhsal yapıları itibarıyla daha az karmaşık köpekleri küçümsüyor değilim; aksi- ne, neşeli, cesaretleri ve fedakâr bağlılıklarıyla, sağdu- yuları gelişmemiş eğiticiler tarafından bile fazla bozu-

lamayan sağlam Boxerlar ile Terrier cinsi köpeklerin büyük çoğunluğuna da çok özel bir sevgim vardır. Bu- rada tek tek köpek türleri- nin genel karakter özellik- leriyle ilgili olarak ortaya

konulan düşüncelerin birer genelleme olduğunu ve elbette ki istisnaların söz konusu olabileceğini bir kez daha belirtmek istiyorum. Tıpkı bir Almanın, İngilizin ya da bir Fransızın karakterini betimlemeye çalışmanın da yanlış olacağı gibi, bu türden genellemeler yapmak doğru değildir. Örneğin aşırı derecede sağduyulu Boxerlar ve tamamen karaktersiz çov-çovlar, hatta son derece gelişmiş bir özel hayata ve önemli ölçüde bireyselliğe sahip bir Spaniel de tanıyorum. Ruhsal açıdan çoban köpeği mirası ağır basmakla beraber, benim kederli Susim de ailemizin iyi dostlarına çok sevimli bir nezaketle yaklaşıyordu ve diğer birçok çov-çov gibi soğuk ve itici değildi.

Belki de köpek bakıcılığının başlangıç aşamasındaki kişiye, olumlu tavsiyelerde bulunmaktansa hangi hayvanı edinmemesi gerektiğiyle ilgili, müstakbel ev arkadaşının hangi özelliklerinden kendini koruması gerektiğine ilişkin tavsiyede bulunmak daha işe yarar bir şey olacaktır. Bu uyarılarımı ayrıntılı bir şekilde açıklamaya başlamadan önce, bunlar yüzünden okuyucunun köpek almaktan ürkmemesini önlemek isterim. Edinilecek her köpek, köpeksizlikten daha iyidir ve köpeği satın alan kişi, buradaki bütün kuralları ihlal etmesi halinde bile, edindiği hayvanla sevinç, mutluluk yaşayacaktır! Öte yandan, bu kurallara uyulması halinde duyulacak mutluluk daha da artacaktır. Birinci kural şudur: Satın alınacak köpek mutlaka hem bedensel hem de ruhsal açıdan tamamen sağlıklı olmalıdır. Farklı bir tercih yapmak zorunda olmadığınız durumlarda, köpek yavruları arasından en güçlü, en şişko ve en canlısı tercih edilmelidir; bu üç özellik, ilginç bir şekilde tek yavru üzerinde toplanır. Dişi köpekler daha

yavruyken de erkek köpeklere kıyasla daha narin ve küçüktürler; bu da seçim sırasında hesaba katılması gereken bir şeydir. Yavruda veya ebeveynde dejenerasyona işaret eden en ufak bir belirtinin görülmesi halinde –ki çok sık yetiştirilen cinslerde bu durum pek de seyrek görülen bir şey değildir– almaktan hemen vazgeçilmelidir. Özellikle de vatanı yabancı ülkeler olan ve Orta Avrupa’da nadiren yetiştirilen, az sayıda damızlıktan yetiştirilen, dolayısıyla da çoğunlukla dejenerasyonun söz konusu olduğu cinslerde dikkatli olunmalıdır. Alınacak köpeğin şeceresi uzun olacağına –kaldı ki sertifika, eğer şahsen yetiştiricilik yapmıyorsanız çekmecenin gözünde durmaktan başka işe de yaramayacaktır– canlı ve daha sorunsuz bir köpek olması daha yeğlenecek bir şeydir! “Köpek Yetiştiricilerini İtham Ediyorum” adlı bölümde değineceğim gibi, bedensel güzelliği hep çok üstün tutup ruhsal özelliklere pek önem vermeyen profesyonel yetiştiricilere öyle kızgınım ki, neredeyse hain bir yaklaşımla şu tavsiyede bulunmak istiyorum: Köpeklerin ruhundan fazla anlamayan amatör bir bakıcı, asla uzun şecereli bir köpek satın almamalıdır. Kaba bir ifadeyle ve abartarak söyleyecek olursak: Edinilecek bir sokak köpeğinin sinirli, deli ve ruhsal dengesi bozuk bir köpek çıkma olasılığı, sekiz kez “en iyi soy” zaferi kazanmış bir soydan geldiği tescillenmiş bir köpeğe kıyasla çok daha düşük olacaktır. Şayet arzu edilen köpek Alman çoban köpeğiye mutlaka bu cinsin görev köpeği olarak yetiştirildiği bir yer tercih edilmelidir, çünkü burada durum daha farklıdır ve köpeğin zaferler kazanmış bir şampiyonun soyundan geldiğinin kanıtlanabilir olmasının bir anlamı vardır.

Köpek edinecek kişinin, sinirlerine ne kadar hâkim olabileceğini önceden iyi tartması gerekir. Yumuşak tüylü Fox Terrier gibi aşırı canlı köpekler, örneğin –bu durum çok sık yetiştirilen soylarda hiç de seyrek görülen bir şey değildir– gerçek ruhsal canlılıktan değil de, içinde bulundukları sürekli telaştan, dur durak bilmez oluşlarından dolayı, normal koşullarda gergin olmayan bir insanı bile zorlayabilirler. Alınacak hayvanın büyüklüğü, ona sunabileceğiniz ev veya bahçenin, köpeğin canlılığına ne oranda yetebileceği de göz önünde bulundurulması gereken etkenlerdir. Oturup efendisini izlemeyi kendine en büyük mutluluk kaynağı edinmiş yumuşak mizaçlı bir Setter, tez canlı, küçük bir Terrier’e kıyasla, kentteki apartman dairesinin boğucu sıkışıklığının vereceği ıstıraptan daha az etkilenecektir. Hayvana yeterince hareket etme olanağı sunacak zamana sahipseniz, en küçük apartman dairesinin kısıtlayıcılığı bile, büyük bir köpeğe sahip olmamak için neden oluşturamaz. Köpeğe hareket imkânı sağlama yükümlüğünün insana yaptırdığı şey, aslında onun kendi sağlığı için zaten yapması gereken bir şeyi yapmasına –günde iki kez temiz havada yarım saat boyunca gezmesine– bahane olmaktan başka bir şey sayılmaz.

Genel anlamıyla hayvanseverlerin çok sık düştüğü, köpekleri iyi tanıyan kimsele-rinse kolay kolay yapmadığı bir hata ise, daha ilk karşılaşmalarında “bile” kendilerine çok sevimli ve sokulgan yaklaşan köpeği satın almaktır. Satın al-

ması için birden fazla aynı değerde yarı erişkin köpek teklif edildiğinde, insan gerçekten de kendisini dostane yaklaşımıyla etkileyebilen yavruyu seçmeye eğilimlidir. Ancak bunu yaparken mevcut yavrular arasında kesinlikle en “yılışık” olanı seçtiğini ve ileride, köpek önüne gelene dostça kuyruk sallamaya başladığında, bu durumun onu hiç de mutlu etmeyeceğini unuttur insan. Aynı yaştaki dokuz çov-çov yavrusu arasından Susi’yi seçmemin en önemli nedenlerinden biri, öfkeyle havlayan dokuz komik tüy yumağı arasında, sesinde hırlama tonu en belirgin çıkan yavru olması ve kendisine dokunmaya kalktığımda bana, yani yabancı olana karşı, kendini diğerlerine kıyasla daha büyük bir öfkeyle savunmasıydı.

Johann Nestroy’un şu neşeli *Lumpazivagabundus* adlı oyununda bütün Pug-Mops cinsi köpeklerle atfettiği “carattere calfactoristico” [yılışık karakter] hakikaten de bir köpekte görülebilecek en berbat kusurdur. Ancak kendi deneyimlerimden yola çıkarak, Nestroy’un Mops türü köpeklerle haksızlık ettiğini söyleyebilirim. Benim bildiğim kadarıyla neredeyse tamamen yok olmuş bu köpek türü, sahibini saldırılara karşı öfkeyle koruyan son derece uslu ve sadık bir türdür. Daha önce de bahsettiğim gibi, burada kastedilen karakter eksikliği, çok genç köpeklerin bütün insanlar ve bütün erişkin köpekler karşısında sergilediği, ayırım yapmamaya dayanan dost canlılığı ve sokulganlığıyla ilintilidir. Dolayısıyla bu çocuksuluk, sadece yetişkin köpekte bir kusur olarak değerlendirebilir ve genç köpeklerde tamamen olağan olup kusur sayılacak bir yanı yoktur.

Buradan baktığımızda köpek alıcısı için hoş olmayan bir gerçek ortaya çıkmaktadır: Küçük oyunsever

eniğin “yılışığın teki” çıkıp çıkmayacağını ya da ilerleyen yaşıyla birlikte, gerekli olan yabancılardan kaçınma huyunu edinip edinmeyeceğini, ona bakarak anlamanız mümkün değildir. Bu nedenle, yabancılardan kaçınma özellikleri geç gelişen köpek türlerini 5-6 aylık olmadan önce satın almamanız tavsiye edilebilir. Bu, özellikle de Spanieller ve diğer sarkık kulaklı av köpekleri için geçerlidir; diğer yandan çov-çovlar bu bakımdan çok daha erken olgunlaşırlar ve karakter yapılarındaki farklılıkların ana çizgilerini daha 8-9 haftalıkken belli ederler. Ancak, gerek söz konusu cinsin bu yöne eğilimi olmamasına, gerekse yavrunun ebeveyninin iyi tanınmasına dayanarak “carattere calfacteristico” tehlikesinin olasılık dışı sayılabileceği durumlarda, herkese köpeğini mümkün olduğu kadar erkenden satın almasını tavsiye ederim. Mümkün olduğu kadar erken, yani yavrunun anneden ayrılmasının artık herhangi bir zararı olmayacağından emin olduğunuz zamandan itibaren... Küçük yapılı ve erken yaşta erişkinliğe ulaşan cinsler için bu yaş sınırının sekiz hafta, daha büyük ve erişkinliğe daha geç yaşta ulaşan cinsler için ise on iki hafta olduğu düşüncesindeyim. Yavru bir köpek son derece tatlı bir şey olduğundan, benim gibi doğası itibarıyla hayvanlara bakmaya yönelik güçlü bir güdüye sahip insanlar için, onu gereğinden erken yanına almak gibi, karşı koyması zor bir istek söz konusu olabilmektedir. Gerçi bu durumda “çocuk bakımının” verdiği mutluluk çok büyüktür; ancak bunun acısı, daha önce kendisi kadar güçlü olmayan ama güç kaynakları olan anne sütünden yeterince yararlanmış kardeşleriyle kıyaslandığında, alınan yavrunun büyüdüğünde belirgin şekilde sağlıklı ve gös-

terişsiz bir hayvan haline geldiğinin bilincine varılınca çıkar. Anne köpeğin ve hâlâ onun yanında kalan diğer yavruların iyiliği için yetiştiricinin, anlaşılır nedenlerle, yavruların bazılarını kurtulmak isteyeceği göz önünde tutulursa, bu uyarı daha da yerinde olacaktır. Bu düşüncelere rağmen kendini dayatan başka nedenlerden ötürü bir köpeğin gereğinden çok erken vakitte annenin yanından alınması halinde, gerçekten kaliteli besinler verilmeli, ama özellikle de süt ve et konusunda tasarruflu davranılmamalıdır; ayrıca hayvana yeteri kadar kalsiyum ve raşitizmi önleyici ilaçlar verilmesi de gerekir.

Aslında genç bir köpeğin beslenmesi konusunda, normalde gösterilenden daha fazla özen gösterilmelidir. Özellikle de büyük cins köpekler, büyüdüklerinde türlerinin iyi birer örneğini oluşturması isteniyorsa, çok miktarda ete muhtaçtır. Mutfak artıklarının her koşulda yeterli olacağı ve bir “çorbanın” besleyici bir köpek yemeği olduğu yönündeki düşünce, yanılgıdan başka bir şey değildir. Bu nedenledir ki, köpeklerden anlayan tecrübeli kimseler, köpekte gençlik yıllarından kalma, yetersiz beslenmeden kaynaklanan izleri erişkinliğe çok kolay taşıyan Daggeler (Danua), Saint Bernard ya da Newfoundland gibi özel türleri hiç edinmezler.

Ancak uyarılarımız kimseyi, kendi köpeğini bizzat kendi başına yetiştirmekten ve bu işe erkenden başlamaktan alıkoymamalı. Böylelikle sadece köpeğin efendisine daha sıkı bir bağ geliştirmesi sağlanmakla kalmayacak, efendi de güzel ve artık erişkinliğe ulaşmış köpeğine baktığında, onun için sarf ettiği çaba ve özveriye hatırlayıp daha büyük bir sevgi duyacaktır. Bu

türden hatıralar, birkaç çift çiğnenmiş terliğe ve parke döşemesi üzerindeki birkaç lekeye değer doğrusu.

Son olarak da kişisel zevkime dayanarak vereceğim ve kişinin kendi kanaatine göre, uyup uymamaya kendisinin karar vereceği bir öneri daha: Siz siz olun, mümkünse *dişi bir köpek* edinin! Elbette ki senede iki kere kızışması baş belası olacaktır; ayrıca evde tesadüfen aynı cinsten bir erkek köpek bulunmuyorsa eninde sonunda, şayet öldürülmeleri istenmiyorsa yeterli yer bulmanın çok zor olacağı melez, yani herhangi bir cins dahil olmayan yavrular da kaçınılmaz olacaktır. Her şeye rağmen köpekten anlayan, onun ruhsal özelliklerini ön planda tutan herkes, köpek seçerken dişi köpeği erkek köpeğe tercih etme konusunda bana katılacaktır. Bir zamanlar Altenberg'deki evimizde dört dişi köpek vardı: Çoban köpeğim Tito, eşimin çov-çovu, erkek kardeşimin minyatür Dackel'i Kathi ve yengeme ait bir Bulldog. Evde erkek köpeğe sahip bir tek babam vardı ve o zavallı köpeği de ikide bir bahçemize sızan damat adayı köpekleri evden uzak tutmak oldukça zorluyordu. Bir defasında, evdeki dişi köpeklerin ikisi, I. Pygi adındaki çov-çovumuz ve dişi Dackel kızışmıştı. Bu dişilerin istenmeyecek bir şekilde hamile kalmaları tehlikesi olmadığı için de (Pygi, Bubi'ye büyük bir sadakatle bağlıydı ve civarda minyatür Dackelimize uygun tek bir eş bile yoktu) bu ikisi, Tuna çayırları boyunca yaptığımız yürüyüşte bize eşlik ederken, içimiz rahat

olabiliyordu. Ancak, her ne kadar yabancı köpeklerin peşimize takılmasına alışık olsam da, kasabayı boylu boyunca geçen yolu geride bıraktığımızda, ardımızda biriken köpek sürüsü artık gözden kaçmayacak bir büyüklüğe ulaşmıştı ve saymaya başladım: Beş köpeğimiz dışında tamı tamına on altı erkek köpek bize eşlik ediyordu!

Ben gene de tavsiyemde ısrar edeceğim. Dişi köpek her zaman erkek köpekten daha sadıktır; onun ruhsal heyecanları daha karmaşık yapıda, içerik olarak zengin ve daha incedir. Dişi köpeklerin zekâ seviyeleri de kendilerine denk erkeklere kıyasla çoğunlukla daha yüksektir. Birçok hayvanı çok iyi tanımakla övünmekten kaçınmayacağım gibi, şunu da rahatlıkla söyleyebilirim: İnsan olmayan canlı varlıklar arasında, sosyal davranışları, duyumsallıktaki incelikleri ve insanla gerçek dostluk kurma yetisi açısından insana en yakın olan, yani insani açıdan bakıldığında hayvanlar arasında en asil ve değerli olan yaratık dişi köpektir. İngiliz dilinde isminin en berbat küfürlerden biri olarak kullanılması ne kadar da tuhaf!

8

KÖPEK YETİŞTİRİCİLERİNİ İTHAM EDİYORUM

Sirklerde, kapsamlı bir öğrenme yetisini gerektiren son derece karmaşık yapıdaki sanatsal gösterileri sergileyen köpekler arasında safkan köpeklere rastlamak pek mümkün değildir. Bunun nedeni, cins olmayan köpeklerin maddi anlamda ucuz olmasından ziyade –yetenekli sirk köpeklerine uçuk meblağlar ödenmektedir– gösteri köpeklerini belirleyen ruhsal niteliklerdir. Yüksek seviyedeki zekâlarının ve öğrenme yeteneklerinin yanı sıra özellikle de “gerginliklerini daha az göstermeleri” ve ruhsal anlamda dayanıklılıklarının daha fazla oluşu, safkan olmayan köpekleri terbiye bakımından daha yüksek performanslar için uygun kılmaktadır. Bu bilgi ışığında, köpek ruhuna dair mevcut en güzel betimleme olan, Thomas Mann’ın *Efendi ve Köpek* adlı romanına konu olan köpeğin serseri bir tavuk hırsız olması da tesadüf sayılmaz.

Benim köpeklerim arasında sadece bir tanesi, Bingo adındaki bir çoban köpeği, yarışmalara katılabilecek hakiki bir cins köpekti. Kuşkusuz ki asil, korkusuz ve kusursuz bir köpekti bu; gelgelelim cins olmayan çoban köpeğim Tito'yla kıyaslandığında, duyumsallık

bağlamında ince ruhluluğu ve ruhsal yaşantısının karmaşıklığı açısından ne kadar da arka sıralarda yer alıyordu. Gerçi benim Fransız Bulldogumun bir şeceresi vardı var olmasına, fakat o çapaçul bir şeydi. Bedeni olması gerektiğinden büyük, kafası ve bacakları fazla uzun, sırtı çok düzdü; ancak buna rağmen ırkının ödülleri kazanmış başka hiçbir üyesinin, benim Bully'min ruhsal özelliklerinin yanına yaklaşamayacağı kanısındayım.

Fiziksel özelliklere ağırlık veren bir yetiştirme usulünün, ruhsal özelliklere ağırlık veren yetiştirme usulüyle birlikte yürütülememesi üzücü olmakla birlikte, aynı zamanda yadsınamayacak bir gerçektir. Her iki yöndeki taleplere de cevap veren az sayıda köpek ise, yalnız başlarına yetiştiriciliğin devamını sağlayacak temeli oluşturmak açısından yetersizdirler. Nasıl ki tanıdığım insanlar arasında Apollon kadar güzel, gerçek bir

bilgin ya da tahammül sınırlarının hemen sınırında bir zekâyâ sahip ideal güzellikteki bir kadın tanımıyorsam, belirli bir ırka dahil şampiyonlar arasında, sahip olmak isteyebileceğim bir köpek de yoktur. Bunun nedeni, iki farklı uca yönelmiş ideal biçimlerin birbirleriyle temel bir uzlaşmazlık içinde olmaları değildir: Dahil olduğu ırk itibarıyla alışılmadık bir özelliğe sahip köpeğin aynı zamanda ruhsal bakımdan da iyi niteliklere sahip olmaması gerektiği kabul edilecek şey değil doğrusu; ancak bu iki idealin her biri tek başlarına bile enderdir, dolayısıyla bu ikisinin ırkın tek bir bireyinde toplanması da oldukça zayıf bir olasılıktır.

Köpek yetiştiricisinin her iki ideal açısından en katı sınırlar içinde hareket etmeyi kendine hedef edinmesi halinde bile, uygulama aşamasında uzlaşmaya gitmekten başka çaresi kalmayacaktır. Bu yüzden ki, tıpkı posta güvercinlerinde de yapıldığı gibi, yetiştiricilikte “gösteriye” ve “göreve” yönelik olarak ayırma yoluna gidilmeye çalışılmıştır. Hatta posta güvercinlerinde bu, gösteriye ve göreve yönelik posta güvercinlerinin iki ayrı tür haline gelmesine kadar varmıştır. Alman çoban köpeği de bu bakımdan benzer bir ayırma giden yolu tutmuş gibi geliyor bana.

Eskiden, köpek büyük ölçüde henüz göreve yönelik bir hayvanken ve moda bugüne kıyasla ikincil bir role sahipken, yetiştiricilikte kullanılacak hayvanların seçiminde ruhsal özelliklerin ihmal edilmesi tehlikesi söz konusu değildi. Salt görev bakımından verimliliğe dönük yetiştiricilikte ruhsal eksiklerin ortaya çıkması da pekâlâ mümkündür. Örneğin çok değer verdiğim ve köpekleri tanıyan birine göre, iş köpeklerinin efendiye yönelik sadakatindeki eksiklik tam da bundan kaynak-

lanmaktadır. Kuşkusuz bu ırka dahil köpekler özellikle de koku duyularının hassaslığı yönünde gelişmişlerdir; ayrıca efendiye yönelik sadakat eksikliğinin bu hayvanların yetiştiriciliğinde bilinçli bir tercih olması da olasılık dahilindedir: Avın bir bakıma “yöneticisi” konumundaki pek de atletik sayılmayacak soylu kişi ya da yüksek rütbeli ormancı tarafından vurulmuş yaban hayvanının aranıp bulunması işi çoğu kez herhangi bir yardımcıya bırakılmıştır; dolayısıyla “iyi nitelikteki” bir zağarın, asıl efendisiyle olduğu kadar herhangi başka kimselerle de aynı verimlilikte çalışabilmesi, onun kullanım bakımından uygunluğunu da belirleyen özellikleri arasındadır.

Ancak ne zaman ki bütün hatunların en aptalı, kudretli “dişi tiran” moda, zavallım köpeğe nasıl görünmesi gerektiğini dikte etme cüretini kendinde buldu, işte o zaman durum son derece berbat bir hale büründü. “Moda” haline gelir gelmez, bir zamanlar sahip oldukları kusursuz ruhsal özellikleri tamamen yok edilmemiş tek bir köpek ırkı bile yoktur dünyada. Bu yozlaşmanın önüne geçilebildiği durumlar, sadece ve sadece söz konusu köpek cinsinin, dünyanın herhangi bir köşesinde bir yandan süregiden modernleştirmenin zararına uğramadan, kullanıma yönelik hayvanlar olarak yetiştiriliyor olduğu durumlardı. Buna örnek oluşturacak biçimde bugün bir yandan hâlâ kendi memleketinde bulunan ve ruhlarında, türünün bir zamanki o muhteşem karakter özelliklerinin yaşamaya devam ettiği İskoç çoban köpeği soyları vardır; öte yandan bu yüzyılın başında Orta Avrupa’da moda köpekleri olarak yetiştirilen “asil” Collieler, inanılmaz bir aptallaşma ve karakter bozulması süreci

geçirmişlerdir. Kullanıma yönelik köpek yetiştiriciliği, modernleşen bir köpek ırkına ve onun ruhsal özelliklerine sahip çıkmazsa, söz konusu ırkın mukadderatı tayin edilmiş demektir. Hatta gayet saygıdeğer yetiştiriciler –uzuvlarının en ince ayrıntısına kadar safkan özellikleri göstermeyen bir hayvanı melezleştirmeye izin vermekten ya da bu eksiği gizlemektense ölmeyi yeğ tutacak yetiştiriciler– bile, bedensel olarak çok güzel, ancak ruhsal açıdan “kusurlu” bir köpek yetiştirmeyi hiç de ahlakdışı bulmaz.

Ey hayvansever okur, sen bana güven: Edindiğin köpeğin, dahil olduğu ırkın en ideal ölçülerine yakın olmasından alacağın tat, geçen yıllarla birlikte gelişen özel ilişkinizin yanında önemini zamanla kaybedecek; ne var ki aynı şey, hayvanın endişelilik, insan eli karşısındaki ürkeklik ve aşırı korkaklık gibi ruhsal kusurları için geçerli olmayacaktır. Çünkü insan, bunlar gibi, karşısında direnmeye imkân vermeyen, ezici nitelikteki özelliklere karşı bağışıklık geliştiremez, aksine onlara karşı aşırı hassasiyeti günbegün artar. Zeki, sadık, aşırı derecede hassas olmayan ve keskin bir cesareti olan melezin, uzun vadede, binlerce şiline mal olmuş bir şampiyondan daha fazla mutluluk ve sevinç kaynağı olacağına kuşku yok.

Daha önce de söz ettiğim gibi, yetiştirilmiş köpek seçiminde ruhsal ve bedensel özellikler arasında bir uzlaşmaya gitmek de mümkündür; çünkü moda denen şeyin zorla müdahale etmediği ölçüde melezleştirilerek yetiştirilen çeşitli köpek türleri güzel karakter özelliklerini korumuştur. Ancak daha

bir yarışmanın ve jürinin organizasyonu aşamasında bile belirli ölçüde bir tehlike söz konusudur: Köpek yarışmasındaki ırkına (cinsine) ilişkin belirleyici özelliklerin, ister istemez kendiliğinden abartılmasına, bunlara aşırı bir anlam yüklemeye götürecektir. İngiliz köpek ırklarında, ta ortaçağa kadar geriye doğru takip edilebilen tarihsel (eski) köpek resimleri incelendiğinde ve bu resimler ırklarının bugünkü temsilcileriyle kıyaslandığında, bu köpekler günümüze ulaşmış biçimleriyle eski görünüşlerinin ürkünç birer karikatürü gibi gelir insana. Henüz on yıl önce yeni yeni moda köpekler arasına dahil olan çov-çovlarda bu durum apaçık görülecek netlikte göze çarpar. Daha 1920'li yıllarda bile çov-çovlar, sivri burunları, çekik Moğol gözleri ve dimdik sivri kulaklarıyla, Grönland kızak köpeklerine, Samoyed köpeklerine ve Huskylere, kısacası ağırlıklı olarak kurt kanından gelen bütün köpeklerle, o kendilerine has, cezbedici yüz ifadesini veren yabani biçimlerine son derece yakın, doğal köpeklerdi. Bugünkü haliyle çov-çovlar, ayıyı andıran karakteris-

tik biçimsel özelliklerine aşırı yüklenilerek yetiştirilmiştir: Burun geniş ve kısa, neredeyse Doggelere (Danua) has bir biçim almış, gözler yüzün sıkıştırılması sonucu bir zamanlarki çekik biçimini kaybet-

miş, kulaklar da adeta fıskırıcısına gürleşmiş postun içinde kaybolup gitmiştir. Ruhsal açıdan bakıldığında da –benim yetiştiriciliğim haricinde– bir zamanların

hareketli ve heyecanlı, henüz vahşi olanın izlerini taşıyan yırtıcısı, durgun bir oyuncak ayı olup çıkmıştır burada. Ne var ki asıl çov-çovların, hâlâ 128/1 oranında çoban köpeği kanı taşıdıkları gerekçesiyle, mevcut köpek yetiştiriciliği vakıflarının bütün yasalarına göre küçümsenmesi gerekiyor.

Çok sevdiğim ve bu nedenle geçirdiği ruhsal yozlaşmanın üzüntüsünü özellikle yaşadığım bir başka köpek türü ise İskoç Terrierleridir. Aşağı yukarı 35 yıl önce ikinci köpeğim olan dişi, İskoç Terrier'iydi. Ali adını verdiğim bu köpek beni adım adım izlerken, bu ırka dahil köpekler hâlâ –neredeyse istisnasız olarak– cesaret ve sadakat konusunda örnek teşkil edecek köpeklerdi. Daha sonraları sahip olduğum hiçbir köpek beni Ali kadar öfkeyle korumamış, bunların arasında yine hiçbirinin, kendisinden kat kat üstün rakipleriyle girdiği sonu belli, ümitsiz dövüşlerden bu sıklıkta kurtarılması gerekmemişti. Ama gene hiçbir başka köpeğimin elinden bu kadar çok kedi kurtarmamışımdır ve Ali dışında hiçbirini, kedileri kovalarken ağaca tırmanmaya varacak kadar ileri gitmemişti! Günün birinde başıma şöyle bir şey geldi: Ali bir kedinin peşine düşmüştü. Kedi paçayı kurtarayım diye bulduğu ilk ağacın aşağı doğru sarkan dalına tırmandı; gelgelelim bir an sonra, 1,5 metre kadar yüksekteki diğer bir dala çekilmesi gerekti, çünkü Ali şimşek hızıyla küçük ağacın tepesine ulaşmış ve orada tutunmayı başarmıştı. Çok geçmeden o dalı da terk etmesi gerekti kedinin, çünkü Ali ona da ulaşmayı başarmıştı. Ama bu dal artık iyice ince olduğundan köpek tutunma mücadelesi veriyordu şimdi. Aşağıya düşmemesini de, dalı göbeği ile bacakları arasına, kasık bölgesine sıkıştırmayı başarmış

olmasına borçluydu. Bir an için baş aşağı sarktıysa da, hemen toparlayıp, öfkeyle 1 metre yukarıdaki, ince, kendisini zar zor taşıyan daldaki kediye havlamaya başladı. Tam o sırada inanılmaz bir şey oldu: Ali'nin çevik bedenindeki bütün kasların her biri atlamak üzere gerildi, aniden kediye doğru sıçrayıp onu dişlerinin arasına aldı; bir an için çaresizce kendini kurtarmaya çalışan kediyle birlikte havada asılı kaldıktan sonra ikisi birlikte, abartısız 3 metre yükseklikten paldır küldür aşağıya düştüler. Ali düşüşün ağır etkisine rağmen kedinin yakasını bırakmadığı için, ciddi bir tehlike içinde bulunan hayvana yardım etmem gerekti. Kediye bir şey olmamıştı; gelgelelim köpekler kedilerin aksine hiç de bile her düşüşte dört ayağı üzerine düşmez! Ali düşüşten dolayı kaslarının ezilmesi sonucunda haftalar boyunca topallamıştı.

İşte böyleydi "İskoç Terrierleri" bundan 35 yıl önce! Neredeyse hepsi böyleydi bu köpeklerin, Ali bir istisna değildi. Peki ya bugün? Bu konuda endişeliyim; köpek-sever ve köpek zengini Viyanamızın sokaklarında bu

ırkın bugünkü temsilcileri birbirleriyle karşılaştıklarında sergiledikleri davranışları gördükçe canım sıkılıyor. Kuşkusuz benim dar-madağın haldeki, bir kulağı aldığı bir yaradan dolayı aşağıya sarkan Alimin, köpek yarışmalarının bu bakımlı, taranmış güzellik abidelerinin yanında hiç şansı olmazdı. Ama bu köpekler de, Ali'den ciyak ciyak kaçan köpeklerin önünde bile acizlik duruşuna geçiyor.

Henüz her şey bitmiş değil. Henüz buralarda, Orta Avrupa'da, Saint Bernardlardan korkmayan ve efendisine yönelik en ufak bir tehdide cüret edilir edilmez, en güçlü adamı bile etkili bir biçimde bacağından ısırıp "haklayan" Scottieler var. Ancak bu İskoç Terrierleri son derece az bulunuyor; en azından bunları köpek yarışmalarının şampiyonları arasında aramak beyhude bir çaba olacaktır.

Şimdi köpeklerden anladıkları kuşkusuz olan yetiştiricilere sorarım: Puanlamada, beden oranlarından dolayı, ırka özgü sakal tıraşının en iyi biçimine sahip muzaffer köpeklere kıyasla daha arka sıralarda yer alacak olsalar bile, bu takdire değer, cesur ve sadık köpeği de bir yetiştirmek fena olmaz mı?

9

SİNSİ KEDİ – YALANCI KÖPEK

Bilimin beyhude çabalarla mücadele etmeye çalıştığı deyimleşmiş aptallıklar arasında, kedilerin nankör ve sinsi olduğu yönündeki düşünce de var. Bu düşüncenin nereden çıktığını hiç bilmiyorum. Bunda kedinin avına sessizce sürünerek yaklaşma şeklindeki avlanma biçimi de etken olmuş olabilir, çünkü aynı şeyi kaplan ve aslan da yapar. Ayrıca kedi, tıpkı bütün yırtıcılar gibi, avını ısırarak öldürmesine rağmen, kana susamışlıkla ilgili suçlamada klasman dışıdır.

Neredeyse köpeklerle iç içe yaşadığım kadar uzun bir süre kedilerle de yaşadığım halde, ne kedinin bir ikiyüzlülüğüne tanık oldum ne de kedilerin sinsi, nankör oldukları şeklindeki saçma sapan düşüncüyü destekleyebilecek tek bir kedi davranışına rastladım. Ayrıca kediden başka daha pek çok hayvan türünün, deneyimli bir gözlemcide planlı bir sinsilik izlenimi bırakan ama aslında kesinlikle öyle olmayan davranışlar sergilediklerini biliyorum.

Örneğin bazı köpekler o kadar utangaçtır ki, tanımadıkları insanların kendilerine dokunmalarına izin

vermezler, hatta “veremezler” bile diyebilirim. Böyle köpekler, genellikle hemen bir yere sinip sıkıntı içinde beklemeye koyulur; saygıyla kuy-

ruklarını sallarlar. Sadece bilgili bir gözlemci, köpeğin aslında karşısındaki insanın dokunuşundan kaçmaya çalıştığını ve bilmediği bir sebepten dolayı kendisine “vurmaya” (aslında dokunmaya) çalışan bu elin ulaşamayacağı bir yere doğru büzüldüğünü fark eder. Bu patavatsız insan ilgi gösterme konusunda çok ısrarcı davranıp köpeğe gerçekten dokunursa, hayvan korkudan ne yapacağını şaşırıp yıldırım gibi bu kabahatli ele atılabilir ve ona zarar verebilir. Köpek ısırmalarının büyük bir bölümünü bu tür korku ısırmaları oluşturur. Bu sürpriz saldırının kurbanı her şeyden önce köpeği kuyruğunu sallamakla suçlar.

Benzer bir biçimde, ayıların davranışları da yanlış anlaşılmış ve bu hayvanlara yok yere “sinsi” etiketi takılmış olabilir. Ayılar yalnız hayvanlardır, “ayılar arası” sosyal ilişkileri pek gelişmemiştir ve sosyal ilişki ihtiyacı duymadıkları için kendini ifadeye etmeye yönelik jest ve mimiklerden büyük ölçüde yoksundurlar. Kalın yüz derileri, yüze ifadesini veren kaslar açısından oldukça zayıftır. Kafalarındaki kalın tüylerin dibinde kaybolan küçük, dik kulakları kavga sırasında uyarıcı belirtiler, sinyaller veremez: Kızgın bir ayı aniden ısırmaz; karşısındakine yıldır-

rım gibi bir pençe indirir. Bu nedenle, öfkелendiğinde kulaklarını arkaya yatırmayan birkaç iri memeliden biri de ayıdır. Kendini ifade etmeye yönelik hareketleri son derece belirsiz olduğundan ve özellikle de (saldırı davranışlarına aşına olduğumuz) köpeğinkilere benzemediğinden, insanlar bir ayının sinirlendiğini genellikle iş işten geçtikten sonra anlarlar. Özellikle evcil ayılar –ani ve beklenmedik öfke patlamalarına eğilimli olduklarını düşünecek olursak– daha da tehlikelidirler. Sağlıklı bir ayının yuvarlak vücut hatları ve bize komik gelen neşeli tavırları görünüş olarak yumuşak başlı bir insanı andırır ve doğal olarak da böyle neşeli, şişman ve evcil bir yaratığın kendisini beklenmedik öfke patlamalarına kaptıracağını düşünemeyiz. Ayılar ve davranışları konusundaki en büyük otoritelerden biri olan, New York Zooloji Parkın başkanı Hornaday, evcil ayıları, tutsak edilen tüm hayvanların en tehlikelisi olarak nitelendirir. Hornaday, “Düşmanın sana karşı bir kabahat işlerse, ona evcil genç bir ayı hediye et,” demiştir. Hornaday, çarpıcı kitabı *The Mind and Manners of Wild Animals*’ta bazıları oldukça genç olan evcil ayıların yol açtıkları büyük talihsizliklerden bahseder. Bir ayı, kulaklarını havaya dikmiş, dişlerini çıkarmış, sahibinin elinden sakın sakın elmasını yiyor; ama aradan bir saniye geçmeden korkunç pençelerini adama indiriyor. Burada, ayının tutumu adama yanıltıcı ve sinsice görünüyor ve bu nedenle Hornaday de ayının her zaman bir maskenin arkasında yaşadığını anlamamız gerektiğini söylüyor. Gelgelelim, bu yargı ne doğrudur ne de haklı; çünkü ayı kasten gerçek yüzünü gizlemeye çalışmaz. Sosyal hayvanların, duygularını kendi türlerinin üyesi dostlarına göstermek

için başvurdukları kendini ifade etme davranışlarından yoksun olması, bu yalnız ve sosyal olmayan hayvanın kabahati değildir.

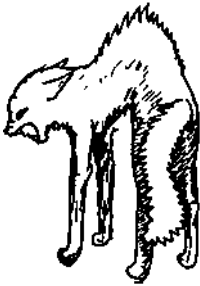
Gelelim kedinin “sinsiliğine...” Deneyimli kimseler bilirler ki, nasıl bir ruhsal hava içinde olduğunu yüzünden okumanın kedideki kadar kolay olduğu pek az hayvan vardır. Baktığında hayvanın “dostça ya da düşmanca” davranacağını anlarsın, bir an sonra hangi eylemin söz konusu olabileceği her zaman kestirilebilir. En ufak bir kırıksıklığı olmayan yüzünü kendisini izleyen kişiye çevirdiğinde, kulakları dik, gözleri açık olduğunda, hayvanın içinde bulunduğu güven dolu iyi niyet ifadesi ne kadar da belirgin ve yanlış anlaşılmayacak kadar açıktır. Ve gerilim durumlarında içinde uyanan korku ya da düşmanlık içerikli her bir heyecanı, yüzündeki mimik kaslarına ne kadar da dolaysız yansır. Yabankedisi renklerinde bir kedinin yüz hatlarındaki çizgiler bu sessiz hareketleri daha da belirgin biçimde ortaya koyar ve mimiğin ifade bakımından yoğunluğunu daha da artırır; yabani türe özgü renkleriyle tekir ev kedilerini diğer kedilere tercih etmemin bir nedeni de budur. Güvensizlikte en ufak bir artış –henüz korku bile değil– ve masum yuvarlak gözler hemen badem şeklini alır, kulaklar dik ve “yakınlık duyma” duruşunu terk eder; artık hayvanda değişen ruhsal

durumun adını koymak için, beden duruşunda ya da sağa sola hareket eden kuyruk ucu hareketlerinde bir değişikliğe bile gerek kalmamıştır.

Hele kedilerin “haddini aşan” bir dosta mı, yoksa çok korktuğu bir düşmana mı yönelik olduğuna göre değişkenlik gösteren tehditkâr duruşları, ifade bakımından ne kadar zengin ve birbirinden temelden farklıdır. Ayrıca bu tavır aynı tehdidin, sadece kendini korumaya mı, yoksa kedinin kendini üstün gördüğü bir rakibine savaş ilan etmesine mi yönelik olduğuna göre de ayrılır. Cins ve safkan hayvanlar elde etme uğruna yapılan köpek yetiştiriciliğinden elde edilen köpeklerde olduğu gibi, kediler arasında da varolan güvenilmez, zihnen noksan psikopatları hariç tutarsak, kedi, kendisini kızdıran kişiyi ciddi ve anlaşılır biçimde uyarmadan *asla* tırmalamaz ya da ısırmaz; hatta, saldırıdan hemen önce karşısındakine yönelik tehdidi açığa vurduğu ifadelerde, bir bakıma ultimatoma anlamı içeren ani bir artış görülür: “Bu işten hemen şimdi vazgeçmezsen misillemeler yapmak zorunda kalacağım!”

Bir köpek ya da kendisinden büyük ve onun için tehlike arz eden bir yırtıcı karşısında kedi, tehdidini şu bildiğimiz kamburunu çıkararak ilan eder: Onun

bu kambur, sırt ve kuyruk tülelerini dikmiş halde düşmana karşıyan duruşu (bu esnada kuyruk da rakibe yan duracak bir pozisyona getirilir) hayvanın, rakibine olduğundan daha cüsseli görünmesini sağlar; bu davranış bazı balıkların etkileme davranışı dediğimiz hareketleriyle benzerlik göstermek-

tedir. Kulaklar dümdüz geriye yatırılır, ağız hatları geriye doğru çekilir ve burun kırışik bir hal alır. Hayvanın göğsünden hafif ama derinden, tehditkâr bir hırlama sesi yükselir ve zaman zaman bu hırıltı, burun hatlarındaki kırışiklıkların artışına paralel olarak, o bildik “kıhh” sesiyle beraber bir “tükürme”ye dönüşür. Patlamalar halinde gerçekleşen bu tıslamada yutak alabildiğine genişletilir ve sivri dişler dışarı çıkar. Aslına bakarsak, tehdit etmeye yönelik bu davranış şüphesiz savunma amaçlıdır ve en çok da kedinin *beklenmedik* bir anda, yani büyük bir köpekle karşılaşp kaçma olanağı bulunmadığı durumlarda gözlenebilmektedir. Bu tehdide rağmen karşısındaki yaklaşımaya devam ettiğindeyse kedi kaçmayacak, hatta belirli “kritik mesafenin” aşılması halinde saldırıya geçecektir: Kendini köpeğin yüzüne doğru atarak dişleri ve tırnaklarıyla rakibinin en hassas yerleri, yani göz ve burun bölgesi üzerinde çalışmaya başlar. Düşmanın bir an için olsun geri çekilmesi halinde ise kedi, bu kısacık molayı çoğunlukla kaçış için kullanır. Demek ki bu saldırı, aslında kaçıp kurtulmak için başvurduğu bir yöntemdir.

Kambur duruşunda kedinin saldırısını sürdürdüğü *tek durum* vardır ki, o da anne kedinin yavrularını bir köpeğin tehdidi altında gördüğü durumdur. Kedi burada da düşmanını çok uzak mesafeden karşılamaya başlar; bu esnada kambur ve yan duruşunu korumaya devam ettiğinden, ortaya tamamen kendine has bir hareket biçimi çıkar: Kedi kendi eksenine yan duruşuyla düşmanına doğru atağa kalkar. *Oyun oynadığı* zamanlar hariç, erişkin bir erkek kedide bu davranışı hiç gözlemlemedim; doğrusu bu anlaşılabilir bir şeydir de. Çünkü erkek kedilerin, kendilerinden büyük bir

düşmana karşı bu derece ciddi saldırmak zorunda oldukları bir durum yoktur hiç.

İki kedinin, özellikle de iki erkek kedinin savaşından hemen önce gelen gözdağı verme girişimiye tamamen farklı işler ve tam seyirliktir. Burada da, hayvanlar gergin bacaklarıyla karşı karşıya dururlar; ama kamburunu çıkarma ve yan tarafını göstererek ilerleme tutumu tümüyle askıya alınmıştır. Birbirini tehdit eden erkek kediler kafa kafaya gelirler, çok iyi bildiğimiz seslerle hırlar ve çığlıklar atarlar ve kuyruklarını da havada çılginca sallarlar. Dakikalar süren, şaşılacak kadar uzun bir süre, heykel gibi öylece dururlar, ikisi de karşısındakinin moralini bozmaya çalışır; çünkü “kim daha uzun süre dayanırsa, o kazanır.” Diğer hareketler, özellikle de dominant olan, yani ağır basan kedinin ilerlemesi çok yavaş olur. Hayvanlardan biri diğerinin yüzüne karşı korkunç çığlıklar atarken, ağır ağır, bir arpa boyu yol alır ve bu durum, insan gözünün kolay kolay izleyemeyeceği kadar hızlı, yıldırım gibi bir saldırıyla, bir anda savaş patlak verene kadar sürüp gider. Ernest Seton Thompson, *Wild Animals I Have Known* adlı yapıtında iki erkek kedinin kavgasını bütün o karmaşık ritüeli içinde o kadar canlı betimlemiş ki, ben burada yeni bir betimlemeye girişmek istemiyorum; onun anlattıkları bana söz bırakmıyor.

Emziren dişi kedilerdeyse yan duruşla saldırının her zaman tek bir anlamı vardır, o da kendini kayıtsız şartsız kurban etme cesaretidir. Böyle bir durumla karşı karşıya kalacak en yumuşak başlı dişi kedi bile neredeyse yenilmezdir. Koca koca köpeklerin, anlı şanlı kedi avcılarının bile, bu saldırı karşısında tası tarağı toplayıp kaçtığını çok görmüşümdür. Ernest Seton

Thompson'un en ince ayrıntısına kadar anlattığı, çarpıcı ve kesinlikle gerçek bir olaya göre de, Yellowstone Parktaki bir anne kedi, bir ayıyı kaçana kadar dövmüş ve ayı dehşet içinde bir ağaca tırmanana kadar da onun peşini bırakmamıştır.

Kedinin *dostluk ilişkisi* içinde olduğu insanlar tarafından aşırı derecede rahatsız edildiği durumlarda sergilediği tehditse, kaynağını gene başka bir şeyden, acizlik ifade eden beden dilinden alır. Bu türden bir ket vurulmuşluğun merhamet dileyen jest ve mimiklerle kendini gösteren beden dilini,

hayvanların kendilerine yabancı bir ortamda olduğu ve tanımadıkları –ve tıpkı jüri karşısında da olduğu gibi– yabancı insanlar tarafından tutulup kaldırıldığı kedi yarışmalarında sık sık gözlemlemek mümkündür. Kedi bu şartlar altında korkuya kapılmışsa, olduğu yerde sinmeye başlar; bedeni gitgide alçalır ve sonunda yere yapışacak kadar çöker: Kulaklar tehditkâr biçimde dümdüz geriye yatırılır, kuyruk ucu sinirle sağa sola vurur; hatta korkunun ileri aşamalarında kedi ara ara hırlamaya başlar. Bu ruhsal durumdaki kedi her zaman *saklanacak* bir yer arar. Yıldırım hızıyla ya bir dolabın arkasına ya da bir şöminenin içine koşar; buna benzer bir korunak bulamaması halinde ise, mutlaka sırtını bir duvara vererek gene yan duruşta bedenini duvara yapıştırır. Bu yan duruş, baskı altındaki hayvanın, jüri önünde tamamen serbest halde masanın üstünde oturması gerektiğinde bile gözlemlenebilmek-

tedir. Kedi bu duruşla gerektiği anda ön patisini kullanmaya hazır olduğu mesajını da tehditkâr bir şekilde ima etmektedir. Hayvanın korku derecesi arttıkça yan duruşunun açısı da artar, belirli bir aşamadan sonra da, darbe vurmaya hazır halde tırnakları açılmış patilerinden birini kaldırır. Korkunun daha da artması durumunda aynı tepki verme biçimi, kedinin elindeki şu son, çaresiz kaldığı durumlarda başvurduğu savunma tedbirine bırakır yerini: Hayvan yerde yuvarlanarak bütün silahlarını, onu baskı altına sokan saldırganı yöneltir. Kedileri iyi tanıyan kimseler bile, deneyimli jürinin, tırnaklarını çıkarıp yutağını sonuna kadar açmış, darbesini vurmaya hazır halde kendilerine has o yükselip alçalan melodiyi söyleyen kediye dokunmaya nasıl cesaret ettiklerine şaşırlar. Kedi bu gibi durumlarda yanlış anlaşılmaya yer bırakmayacak belirginlikte: “Dokunma bana, yoksa seni tırmalar, ısırırım,” demesine rağmen, iş icraata geldiğinde bunu yapmaz, yapsa da gönülsüzce yapar. Bu gibi ağır koşullar altında bile, terbiye edilmiş “uslu” hayvanın “edinilmiş sosyal bariyerleri,” dayanıklılıklarını korur. Yani kedi daha sonra ısırma amacıyla sevecen bir tavra

bürünmekte değildir, kendi açısından jürinin dayanılmaz tacizlerinden kurtulmak için önce tehdit eder, ama sonradan tehditlerini uygulamaya gönlü el vermez. İşte kedinin “sinsiliğinin” hikâyesi budur!

Gerektiğinde tehditlerini eyleme dönüştürme becerisinden yoksun oluşunu, kedinin me-

ziyetine, onun vefa duygusuna verecek değilim; öte yandan ama köpeğin tam da bunu yapabilmesini, onun gelişmiş zekâ-

sının bir göstergesi olarak değerlendiriyorum. Buna örnek olabilecek birkaç gözlemimi aktarayım:

İhtiyar Bully'min "mahcup olacağı" bir şeyler yapmak konusunda müthiş bir hassasiyeti vardı. Kuşkusuz zeki köpekler, hayal kırıklığına neden olacak ve kendilerini insan mantığında komik duruma düşüren herhangi bir şey yaptıklarını kolaylıkla fark eder. Birçok köpek, kendisine gülündüğünde ya aşırı öfkelenir ya da derin bir yenilmişlik duygusuna kapılır. Bully yaşlanmıştı ve görme yetisi artık önemli ölçüde zayıflamıştı. Bu durum onun sık sık bana ya da eve dönen bir aile üyesine havlamasına neden olabiliyordu. Anlaşılan bu yaptığını utanç verici buluyordu ve hatasının üstünü büyük bir beceriyle örtmesine rağmen, yaptığı şeyden duyduğu utanç devam ediyordu. Günün birinde, gene böyle bir durumda, önceleri tesadüfe bağladığım, ancak sonra çok yüksek bir zekâ performansı olarak kabul etmemi gerektiren tuhaf bir deneyim yaşadık; Bully'nin yaptığı şey, bir amaç doğrultusunda yalan söylemekti.

Bahçe kapısından girmiştım ve daha kapıyı arkamdan kapatmaya zaman bulamadan köpek havlaya havlaya üstüme geldi. Sonra birden beni tanıdı ve bir an duraksadı, o bir anlık utancının ardından tekrar havlamaya başladı. Kapı önündeki dar alanda, beni neredeyse itip kakarak yanımdan geçti, kapıdan dı-

şarıya, sokağa, oradan da karşı komşuların kapısına yöneldi ve orada, sanki başından beri böyle yapmayı “amaçlıyormuş” gibi öfkeyle havlamaya devam etti. O zamanlar ona “inanmıştım” ve utanmayla ilgili sahneyi tarafımdan yapılmış bir gözlem hatası olarak değerlendirmiştim. Çünkü o kapının ardında Bully’nin havlama saldırısının geçerli olabileceği yabancı bir köpek vardı hakikaten de. Ne var ki aynı davranışı neredeyse her gün tekrar etmesiyle, köpeğin efendisine yanlışlıkla havlamış olmasının üstünü örtmek için gerçekten de bir “kılıf” uydurduğunu anladım. Gerçi tereddüt süresi gün geçtikçe kısalıyordu, yani yalanlarını, bir bakıma daha “hızlı,” bu anlamda da daha bir inandırıcı söylüyordu; ama ara sıra, avlunun boş bir köşesi gibi, havlanacak herhangi bir şeyin bulunmadığı yerlere yöneldiği de oluyordu. Bu gibi durumlarda gittiği yerde kafasını kaldırıp öfkeyle duvara doğru havlıyordu.

Bu davranışı, etkilemeye yönelik davranışlar fizyolojisinin verileriyle açıklamak daha kolay olabilir. Gelgelelim burada gerçek bir akıl yürütmenin söz konusu olduğu, Bully’nin aynı yalanı bambaşka bir dala-veresinde de kullanmayı öğrenmiş olmasından anlaşılmaktadır.

Bütün köpeklerimize olduğu gibi, Bully’ye de civardaki çeşitli kanatlı hayvanları kovalaması yasaklanmıştı. Ama tavukların gelip onun yiyecek kabındaki yemek artıklarıyla ilgilenmelerine canı çok sıkılıyordu. Bully bu gibi durumlarda bile onları ciddi anlamda kovalamaya kalkmıyordu aslında, daha doğrusu bunu yaptığını kendine itiraf etmiyordu. Öfkeyle havlayarak kendini, çil yavrusu gibi etrafa kaçışan tavukların arasına atıyor, ancak bu sırada gözüne bir tavuk kesti-

receğine, havlamalarına ara vermeden bir kez yöneldiği doğrultuda yoluna devam ediyordu. Bu sırada da havlanacak hiçbir şeyin bulunmadığı yerlere geldiği oluyordu sık sık. Çünkü elbette, tavukların arkasında koştuğu sırada, etrafta havlamaya degecek bir şey seçip başlangıç noktasını buna göre ayarlayacak kadar da kurnaz değildi.

Dişi köpeğim Stasi'nin dalavereleri ise bambaşkaydı. Bilindiği gibi köpekler arasında sadece nazlı olmakla kalmayıp kendilerine acınmasından hoşlananlar da vardır. Hele bir avantajını görsünler, merhametli insanı istedikleri doğrultuda etkilemenin yolunu şaşılacak kadar kısa sürede öğrenirler. Posen'da yaptığım ve oldukça uzun süren bir bisiklet turunda Stasi, aşırı zorlanmadan dolayı sol önayağındaki sinirleri incitmişti. Bayağı ciddi topalladığından, birkaç gün boyunca bisiklet sürmeye ara verip yola yayan devam ettim. Daha sonraki günlerde de onu kollamayı sürdürdüm, yorulduğunda ya da ritmi aksamaya başladığında hemen yavaşlıyordum. Kurnaz cadı durumu hemen çaktı: Derhal, bana eşlik ettiği rotalar arasında hoşlanmadığı yerlere giden yollarda topallamaya başladı. Hoşlanmadığı yerlerde, saatlerce bisikletimin başında beklemek zorunda olduğu askeri hastaneye ya da başka bir hastanedeki acil servise giderken öyle bir topallıyordu ki, görenler hayvanın sokağın ortasında açık açık benden şikâyet ettiğini anlıyordu. Öte yandan, açık havada yapılacak bir gezintinin söz konusu ola-

bileceği askeri okula giderken acısı filan kalmıyordu. Dalaveresinin apaçık görülebilir hale geldiği günlerse boş geçen cumartesi günleri oluyordu. Öte yandan sabahleyin, yani bisikletle işe giderken, hayvan en yavaş tempoda bile yetişemiyordu bana; öğleden sonra Kletscher Gölüne giden 16 kilometrelik yolu hızlı bir tempoda giderkense durum daha da farklı oluyordu; Stasi bu yolu bisikleti arkadan izleyerek değil, dev adımlarla önden koşarak katediyordu. Ve pazartesi günü gene topallamaya başlıyordu.

İki “hile” hikâyesi de maymunlarla ilgili: Şempanzelerin zekâ kapasiteleri üzerine çalışmalarıyla dünya çapında tanınan Profesör Wolfgang Köhler, bir kere sinde genç erkek bir şempanzeyle, bildik bir deney konusu olan, hayvanın tavana asılmış muzı almak için nasıl bir çözüm üreteceğini araştıran bir deney yapmış. Büyük ama hafif bir sandığı odanın diğer köşesine

itip, üzerinde durmuş. Şempanze bir süre durum değerlendirmesi yaptıktan sonra, sandığa bakmak yerine, elini tutan profesöre dönmüş. Bu noktada şunu açıklamam gerek: Şempanzeler kafalarını sallayarak ve bakışlarını kullanarak, çok etkileyici bir dikkat yönlendirme yöntemi uygularlar ve bu yöntem başka hayvanlarda görülmez. Bir başka şempanzeye ya da insan arkadaşlarına, onun nereye gitmesini istediklerini, rica etme sesleri çıkararak ve onun ellerini çekişti-

rerek gösterirler. İşte bizim şempanze de bu tip bakışlar ve jestlerle, Profesör Köhler'i odanın diğer köşesindeki "bir şeye" yönlendirmiş. Profesör, şempanzenin ısrarları karşısında, hayvanın neye dikkatini çekmeye çalıştığını merak ederek onu izlemiş. Ancak, şempanzenin asıl amacını fark edemediği gibi, tavanda asılı muzların tam altına doğru sürüklendiğini de fark edememiş... Sonra şempanze bir anda ağaca tırmanır gibi profesörün tepesine tırmanıp, adamcağızın başından güç alarak muzları kapıp kaçmış. Hayvanın bulduğu çözümün beklenenden farklı olduğu kesin, ama çok daha zekice olduğu da kesin.

Şempanzenin ünlü psikologu kandırdığı bu hikâyenin tam tersi de, Amsterdam Hayvanat Bahçesi müdürü olan arkadaşım, J. Portielje'nin, bir orangutanı kandırma hikâyesidir. Bu orangutan erişkin yaşında yakalanmış, oda büyüklüğünde yüksek bir kafeste yaşayan, çok iri bir erkek Sumatra orangutanıydı. Bütün orangutanlar tembel hayvanlar olduğundan, Portielje, bizimkinin egzersiz yapmasını sağlamak için, bakıcılara hayvanın yemeğini kafesin en yüksek yerinden vermeleri talimatını vermişti; böylelikle orangutan ne zaman bir parça muz istese, küçük bir tırmanma antrenmanı yapmak zorunda kalıyordu. Orangutanlar söz konusu olduğunda, doğal hayatın zorluklarını bu şekilde taklit etmek –doğal hayatla mücadele açısından– hayvanı gerektiği kadar egzersiz yapmaya zorlamak için gereklidir. Bu doğal "işin" psikolojik etkisiyse, fiziksel etkisinden fazladır belki de. Hayvanın yemek için kafesin tepesine tırmanma alışkanlığını kazanması, kafes temizlenmesi gerektiğinde bakıcıların da işine yarıyordu. Bakıcılardan biri maymunu yemekle kafesin

tepesine yakın bir yerde oyalarken, ötekisi hızla tahta zemini silip süpürürdü. Ancak yine böyle günlerden birinde, Portielje'nin yeterince soğukkanlı davranmaması halinde çok ciddi sonuçlar doğurabilecek bir olay olmuş. Bakıcılardan biri yerleri temizlerken, orangutan birdenbire aşağı inerek kafesin parmaklıklarına gelmiş ve bakıcılar kafesin sürgülü kapısını kapatmaya fırsat bulamadan, güçlü ellerini kapıyla kilit arasına koymuş. Portielje ve bakıcı sürgülü kafes kapısını itip kapatmak için bütün güçlerini harcasalar da, dev gibi orangutanın kapıyı milim milim çekerek açmasına engel olamıyorlarmış. Kapı hayvanın kaçabileceği kadar açılınca, Portielje'nin aklına, ancak hayvan psikolojisini çok iyi bilen birinin akıl edebileceği, müthiş parlak bir fikir gelmiş; bir anda kapıyı bırakmış ve çığlıklar atıp haykırarak geri sıçramış, gözlerini dehşet içinde tam orangutanın arkasına denk gelecek bir yere doğru dikmiş. Hayvan neler olduğunu anlamak için bir anlığına o tarafa dönünce, kapı çat diye kapanmış. Birkaç saniyelik

bir duraksamanın ardından, orangutan oyuna getirildiğini idrak etmiş ve bunun üzerine öyle bir öfkeye kapılmış ki, kapı kilide oturmuş olmasaymış, adamı yakaladığı gibi paramparça edecekmiş. Hayvanın, tasarlınmış bir hilenin kurbanı olduğunu anladığı kesin.

10

KEDİGİLLERİN OYUNLARI

Doğada güzellikle faydanın, sanatsal mükemmellikle kusursuz tekniklerin akıl almaz bir biçimde bir araya geldiği belirli nesneler, durum ve davranışlar vardır: örümcek ağı, yusufçuğun kanadı, domuzbalığının mükemmel bir aerodinamiğe sahip bedeni ve bir kedinin hareketleri gibi. Bunlardan sonuncusu, koreografi açısından mükemmelliğe ulaşmaya çalışan inanılmaz yetenekli bir dansçı tarafından tasarlanmış olsa bile bu kadar güzel olamazdı ve de en iyi öğretmen olan, doğada var olma mücadelesi tarafından öğretilseydi bile bu kadar kolay uygulanamazdı. Dahası, hareketlerinin ne kadar güzel olduğunun sanki kedi de farkındadır; böy-

le hareket etmekten zevk alıyor, bunları sırf estetik bir amaç güder gibi, hareketlerin kendi mükemmelliği için yapıyor izlenimi uyandırır. Bu oyun, yani hareket oyunu, hayvanların en çekicisi, en zarifi olan kedinin hayatında çok özel bir yer tutar.

Hayvan ve insan psikolojisindeki en zor sorulardan biri, “oyunun” aslında ne olduğu sorusudur. Bir kedi, köpek ya da insan yavrusunun oyun oynadığını söylediğimizde, ne kastettiğimizi gayet iyi biliriz. Yine de, bu alabildiğine ilginç faaliyeti tam anlamıyla tanımlamak son derece zordur. Bütün oyun biçimlerinin ortak özelliği, “ciddi kavga”dan tamamen farklı olmalarıdır. Gelgelelim, “ciddi” bir çekişmeye benzedikleri, özünde belirli, ciddi bir durumun taklidi oldukları da hiçbir yanlışlığa yol açmayacak kadar açıktır. Bu söylediklerimiz, yetişkinlerin soyut oyunları için de, kimi belirli entelektüel yeti ve yeteneklerini dışa vurdukları poker ya da satranç oyunları bağlamında da geçerlidir. Bütün bu temel benzerliklere bakıp, “oyun”u temel bir kavrama indirgeyemeyiz; oyun çok geniş kapsamlı bir kavramdır. Kesin, değişmez kuralları olan barok dönem bir menuet töreninden, gelişme çağındaki bir erkek çocuğun uğraştığı ağaç işlerine kadar pek çok faaliyeti kapsar. Yavru bir tavşanın peşinde yırtıcı bir hayvan olmadığı halde, sırf eğlence olsun diye bir ileri bir geri gitmesi de, bir erkek çocuğun sürücü taklidi yapması da oyundur. İnsan ve hayvanların bu faaliyetlerinin ortak özellikleriyle ilgili açıklamalar yapma adına soyut bir konuya sapacağımndan korkmanıza gerek yok. Hemen bölüm başlığındaki konuya dönüyorum: “Kedigillerin Oyunları.” İsterseniz gerçek durumlarla ilgili bazı gözlemlerden yararlanalım; böylece, oyunla ilgili

soruları aydınlığa kavuşturmamızı sağlayacak ipuçları elde edebiliriz.

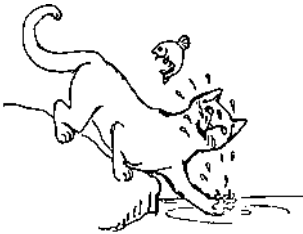
Yavru bir kedi, klasik oyuncağıyla, bir yün yumağıyla oynuyor. İstisnasız her zaman yapacağı ilk şey, bu nesneye pati atmak olacaktır; önce, ön bacağına açıp patisini içe doğru kıvrarak, yavaşça ve merakla bu nesneye uzanır. Daha sonra, çıkardığı tırnaklarıyla, topu kendine çekip tekrar iter ya da biraz geri sıçrayıp topun karşısında çömelir. İyice sinner, gergin bir yüz ifadesiyle başını kaldırır, ters ters oyuncağa bakar. Bunun ardından, başını o kadar hızlı indirir ki, çenesini yere çarpacak sanırsınız. Arka ayak her zamankinden farklı hareket eder; bir yere basar, bir tırnaklarını çıkaracak gibi olur; yavru sıçramak için sağlam bir dayanak arıyor gibidir. Birden, büyük bir yarım daire çizerek ileri atılır ve iyice bitiştirdiği gergin ön patileriyle oyuncağının üzerine düşer. Kendini oyuna kaptırmaya başladıysa, yumağı ısıracağı bile olur. Yumağı tekrar iter ve bu sefer altına giremeyeceği kadar alçak bir dolabın altına kaçar. “Deneyimin” öğretmiş olduğu şık ve zarif bir hareketle, bir ayağını dolabın altındaki boşluğa uzatır ve oyuncağını yakalayıp tekrar dışarı çıkarır. Bir kedinin nasıl fare yakaladığını gördüyseniz, annesinden ayırıp büyüttüğünüz yavru kedinizin aslında tamamen bir kedinin avını yakalamasına özgü, türsel, deneyime yönelik hareketler yaptığını anlamak zor değildir. Bütün bunlar, kedilerin en önemli avı, yani fare içindir. Vahşi doğada fare kedinin “ekmeğidir.”

Oyuncağımızı biraz daha geliştirmek için ucuna bir ip bağlayıp sarkıtacak olursak, yavrunun bambaşka av yakalama hareketleri sergilediğini görürüz. Bu durumda avını sıçrayarak ve iki patisiyle birden yakalamaya çalışır; iki yana doğru iyice açtığı ön patilerini hızla birleştirir. Bu hareket sırasında, patileri anormal derecede geniş görünür; çünkü tırnaklarını çıkardığı parmakları geniş bir alana yayılır ve gerideki kör tırnağı da patisiyle dik açı oluşturacak şekilde bükülür. Pek çok yavrunun oyun oynarken büyük bir zevkle yaptığı bu kavrama hareketi, yerden havalanmak üzere olan bir kuşu yakalamak için yaptığı hareketin tıpatıp aynısıdır.

Yavru kedilerin oyunlarında yaygın olarak gözlemlenen başka bir hareketinse, biyolojik açıdan nasıl bir önem taşıdığı pek açık değildir; kediler böyle bir hareketi ender gerçekleştirdikleri için gözden kaçır. Kedi, yukarı doğru çevirdiği yumuşak patileri ve tırnaklarıyla şimşek gibi bir hareketle oyuncağın altına uzanır, geniş bir kavis çizerek onu kendi omzunun üzerinden aşırır ve hemen ardından da sıçrayarak peşine düşer. Özellikle büyük oyuncaklarla yaptığı başka bir harekette de yavru kedi söz konusu nesnenin önüne oturur, dimdik durur, patilerini her iki taraftan nesnenin

altına sokar ve öteki hareketle olduğundan daha dik ve daha yüksek bir yarım daire çizerek başının üzerinden geriye doğru fırlatır. Genellikle, kendisi de havadayken havadaki nesneyi izler,

iyice yükseğe sıçrayarak peşine düşer ve sonunda da nesnenin düştüğü yere “iner.” Bu iki hareket serisini uygulamadaki amaç aslında balık yakalamaktır; bunlardan ilki küçük balıklar, ikincisiyse büyük balıklar için yapılan hareketlerdir.

Yavru kedilerin bir nesneyle değil de birbirleriyle ya da anneleriyle oynarken yaptıkları hareketler, bütün bunlardan daha ilginç ve estetik açıdan da daha güzeldir. Bu hareketlerin biyolojik anlamını açıklamak, av yakalama hareketlerininkini açıklamaktan daha zordur; çünkü birlikte oynarken, aslında pratik amaçlı farklı farklı nesneleri içeren içgüdüsel davranış ve hareketler, aynı, tek nesne (anne ya da öteki kedi) üzerinde bir araya gelip renkli bir kargaşa yaratır.

Kömür tenekesinin arkasındaki yavru bir kedi, oturduğu yerden, izlendiğinden habersiz mutfak döşemesinin ortasına yerleşmiş erkek kardeşini gözler. Gözlerken kana susamış bir kaplan gibi titreyerek, saldırmak için doğru zamanı beklemeye başlar, kuyruğunu hızla sağa sola sallar ve yetişkin kedilerde de görülen baş ve kuyruk hareketlerini sergiler. Ne var ki yerinden ok gibi fırlaması, tamamen farklı bir hareket dizisinin parçasıdır; böyle bir sıçrayış avlanmaya değil de dövüşmeye yöneliktir. Dolayısıyla avının üzerine atlar gibi kardeşinin üzerine atlamak yerine –elbette bu eylemi gerçekleştirmeyi de seçebilir– bir yandan hızla koşarken bir yandan da korkutucu bir duruş pozisyonu alır; kamburunu çıkarır ve saldırıya geçer. Saldırıya uğrayan öteki yavru da aynı şekilde kamburunu

çıkartır ve iki yavru bir süre boyunca böyle kalır; bu sırada, tüyleri kabarık, kuyrukları da yana kıvrıktır. Bilmediğim kadarıyla, böyle bir şey yetişkin kediler arasında asla olmaz. İki yavru da karşısındaki kedi değil de köpekmiş gibi davranır, yine de oyunları erkek kediler arasındaki gerçek bir kavga gibi devam eder. Ön patileriyle birbirlerini sıkıca enselerinden tutup kendilerine doğru çekmeye çalışırken, birlikte deli gibi yuvarlanırlar; bu sırada, arka ayaklarıyla da bir insanla şakalaşırken karşılarındakinin canını bayağı yakabilecek bir biçimde, ötekini iten hareketler yaparlar. Oyun arkadaşını ön patilerinin kısılcasına alan yavru, her iki arka ayağını da tırnaklarını çıkarmamaya özellikle dikkat edercesine, durmadan karşısındakine sallar ve onu arka arkaya hızlı tekmelerle geri püskürtür. Kedi pratikte, yani eylemleriyle düşmanına zarar vermesi gereken gerçek bir kavgada, ardı arkası kesilmeyen bu sert arka ayak darbelerini düşmanının savunmasız karnına yöneltir. Bizim yavrular bu kısa boks maçından sonra birbirlerinden ayrılırlar ve genellikle olağanüstü incelikte başka bir dizi hareket sergiledikleri heyecanlı bir kovalamacaya girişirler. Kaçan yavru diğerinin yaklaştığını görünce, aniden bir takla atıp yumuşak ve tamamen sessiz bir hareketle kovalayanın hemen altına girer. Ön patilerini diğer yavrunun yumuşak yerlerine batırırken, arka ayaklarıyla da onun yüzünü tırmalar.

Peki, bütün bu hareketler gerçek kavga hareketlerinden ne bakımdan farklıdır? En deneyimli gözler bile burada biçimsel açıdan fark göremeyebilir, yine de bir fark vardır. “Av yakalama,” “hemcinsiyle kavga etme” ve “düşmanı geri püskürtme” hareketlerinden oluşan bu oyunlarda, genç kedi bu rollerden birine bürünen

rol arkadaşına asla ciddi bir zarar vermez. Bu oyunlarda gerçekten ısırmaya ya da derinden tırmalamaya karşı kedilerin sosyal yaşamında temellenmiş zorunlu engeller bulunmaktadır. Gerçek kavga durumundaysa, belirli hareket dizilerini ortaya çıkaran duygular bu sosyal, evrimsel engelleri ortadan kaldırır. Ciddi kavgalarda, hayvan belirli bir psikolojik durumdadır ve bu da hayvanı belirli bir davranış biçimine yöneltip sadece bu biçimde davranmaya hazırlar.

Ortalıkta kendisine karşılık gelen gerçek, pratik uyarıcılardan kaynaklanan bir *duygusal durum* bulunmadığı halde son derece özgül bir davranış yaratmak, oyunun tipik ve karakteristik özelliklerindendir. Bütün bu oyunlarla oyun oynama diyebildiğimiz davranış arasındaki ilişki, oyuncunun gerçekten hissetmediği bir duygunun etkisi altındaymış gibi “rol yapmasıdır.” Gerçek hayatta, farklı biyolojik amaçlara hizmet eden ayrı ayrı hareket dizileri, oyunda düzensiz bir biçimde birbiri arkasına gerçekleştirilebilir; çünkü oyunda, gerçek bir tehlike durumunda bu hareketler arasından uygun olan herhangi birinin ortaya çıkmasına yol açan belirleyici, belli bir duygusal durum ortada bulunmamaktadır. Bu demektir ki; oyunda kavga hareketleri öfke, kaçma hareketleri korku, avlanma hareketleri de açlık ya da açgözlülük gibi duygusal durumlar ortaya çıkmadan sergilenir. İleri sürüldüğünün aksine, oyunda, kavga durumuyla ilgili duyguların yoğunluğunu kaybetmiş bir biçimde de olsa var olduğu doğru değildir. Oyunda bütün bu duygular tamamen ortadan kalkar, zaten söz konusu hayvanlarda aniden bu duygulardan biri uyanacak olsa, oyun bir anda kesilir. Oyun oynama dürtüsü farklı bir kaynaktan gelir; bu doğal

olan kaynaktır ve gerçek tehlike durumunda, sözünü ettiğimiz davranışlara ve hareketlere, onlara özgü enerji desteğini veren “bireysel” dürtülerden farklı, genelgeçerli olan kaynaktır.

Ancak, sırf eğlenmeye yönelik bu genel oyun oynama dürtüsü, enerjik eylemden zevk alma arzusu, sadece canlıların zihinsel açıdan en gelişmiş olanlarında ortaya çıkan olağanüstü bir fenomendir.

Genç hayvanları oyun oynarken seyretmeye bayılmamızın, onlara hayran olmamızın, oyunun bize türü koruma işlevleri taşıyan ve kavgada gerçekleştirilen benzer eylemlerden daha üst düzeyde bir zihinsel etkinlik gibi görünmesi de nedensiz değildir. Oyun ciddi eylem ve davranışlardan sadece belirttiğimiz anlamlarda ayrılmaz, saygı uyandıracak bir yanı da vardır. Özellikle genç hayvanlarda, oyun her zaman keşfi de beraberinde getirir. Oyun gelişen organizmanın ihtiyacı, tipik özelliğidir; organizma gelişmesini tamamladığında oyun geriler. Kavga etme evresine gelmeden önce bir hayvanın hayatında yeri olan ve türden türe kalıtımla geçen doğuştan hareketlerin oyundaki karşılıklarına işaret etmek için Karl Groos’un bulduğu “Vor-Ahmung” (taklit öncesi) terimini kullanıyorum. Ancak Groos, oyunun önemli bir eğitici nitelik taşıdığını düşünmüş ve farklı hareketlerin oyun içinde sık sık tekrarlanarak mükemmelleştirilebileceği görüşünü savunmuştur. Bu tezin genelde tutarlılığından şüphe etmemizin geçerli sebepleri bulunmaktadır: İçgüdüsel, kalıtımla geçen davranış ve hareketler, bedenin organlarından biri gibi süreç içinde olgunlaşır; pek çok gözlemin de kanıtlayabileceği gibi, kusursuzlaşmaları için ille de gerçek ortamda uygulanmaları gerekmez;

fare yakalama oyunu ya da başka bir oyun oynayan yavru bir kedinin sergilediği hareketlerin muhteşem güzelliğini, bu hareketlerin gelişmeye ihtiyaç duymadıkları gibi zaten daha fazla geliştirilebilir olmadıklarını da görmek zor değildir.

Ama bu tespit, yavru kedilerin oyundan hiçbir şey öğrenmedikleri anlamına da gelmez. Hayvan nasıl fare yakalayacağını değilse bile, farenin ne olduğunu öğrenir. Patiyi hareket ettirmenin ilk defa denenmesinde, yün yumağının peşindeki o ilk çekingen, aşağıdan alan, oltanın ucundaki balık gibi tereddütlü hareketlerde bir soru yatar: Karanlık, belirsiz duyularımın özlem duyduğu nesne bu mu? Sezdirmeden yanına yaklaşıp, avlayıp, yakalayıp, sonunda da afiyetle yiyeceğim şey bu mu? Kalıtımla geçen av “modeli,” yani avla ilgili “içgüdüsel” hareketleri ortaya çıkaran orta beyinde programlanmış mekanizmalar, son derece basittir ve sınırlı, belli davranışları kapsarlar. Küçük, yuvarlak ve yumuşak olan, kaydırınca ya da yuvarlayınca hızlı hareket eden her şey ve hepsinden de önemlisi “kaçan” her şey, kedide otomatik olarak ve daha önceden deneyimi olmadığı halde, “fare yakalama”nın hazır, doğuştan gelen, türsel “programları”nı, dolayısıyla bu güzel, zarif ve “ince” hareketleri ortaya çıkarır.

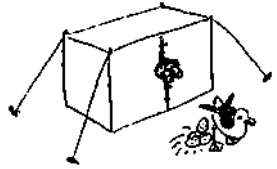
1 1

İNSAN VE KEDİ

Kedilere katlanamayan köpekseverler de, köpekleri lanetli hayvanlar gibi gören, özellikle kadın kediseverler de vardır. Bence iki grup da olayları dar bir açıdan değerlendirmektedir. Bana kalırsa bir insan, ancak bütün hayvanlar arasında bize en yakın olan bu iki hayvana aynı derecede ilgi gösterirse, hayvanları gerçekten sevebilir ve bu konuda bir bilinç geliştirebilir. Doğayı gerçekten seven biri için, canlılar dünyasının en çok ilgi ve saygı uyandıran tarafı, sonsuz bir çeşitlilik göstermesi ve doğanın, sayısız farklı biçimde, temelde birbirinden farklı, heterojen şeylerden kusursuz bir uyum yaratmasıdır.

Konuyu insan psikolojisi açısından ele aldığımızda, aynı düzeyde bilgi birikimine sahip pek çok hayvanseverin hayvanlara yaklaşımının ne kadar farklı olduğunu görmek ilginçtir. İster zevk için ister bilim-

sel bir araştırma için olsun, hepsi hayvanları anlamaya çalışır. Pek çok doğabilimci, hayvan üzerindeki etkisini en az düzeye indirmeye çalışır; hayvanla ilişki kurmaktan bile bile kaçınır ve alan çalışması yapan bir kuşbilimci ya da saklandığı yerden hayvanı fark ettirmeden izleyen bir fotoğrafçı gibi davranır. Gerçek sonuçlara ulaşması, gözlem altındaki hayvanın onun varlığından haberdar olmamasına ve o yokmuş gibi davranmasına bağlıdır. Bunun tam karşı kutbunu oluşturan tutum, hayvanla çok yakın bir toplumsal ilişki kurmaktır; bu durumda hayvan, gözlemciye kendi türünün bir üyesiymiş gibi davranır ve böylece gözlemci de bambaşka bir yoldan, söz konusu türün beyninin, duyu ve duygularının en ücra köşelerine kadar girer. Bu her iki yön-

tem de kabul edilebilir oldukları kadar, her ikisinin de avantajları ve dezavantajları vardır. Bu iki gözlem tarzının kimi özellikleri birbirine aktarılabilir ya da

bunlardan bir kombinasyon oluşturulabilir. Yöntem seçimi, gözlemci kadar incelediği türe göre de değişir: Hayvanın zihinsel düzeyi ne kadar yüksek ve doğası da sosyalliğe ne kadar yatkınsa, onu gerçekten anlamak isteyen gözlemcinin hayvanla yakın bir ilişki kurmaktan kaçınması da o kadar olanaksızdır. Kuzgunlar, küçük kargalar, büyük papağanlar, yabankazları ve maymunlar gibi zeki ve topluluk halinde yaşayan hayvanlara karşı bir sevgi beslemediği sürece, kimse bir köpeğin zihinsel özelliklerini değerlendiremez (Bkz. Hz. Süleyman'ın Yüzüğü).

Kediler söz konusu olduğunda, durum biraz daha farklıdır: Köpeklerini çok seven arkadaşlarımdan hepsi aynı zamanda bu türü çok iyi tanıyan kişiler; ama aynı şeyi kediseverler için söyleyemiyorum. Kedinin zihni ince işler ve kedi daha “yabani”dir. Karşısındaki kişi sevgisini fazlasıyla gösterdiğinde bile, ona kolay kolay açılmaz; oysa bu yöntem, köpeklerde daha etkilidir. Bu, hayvan sahibinin gerek hayvanlar hakkında neler bildiğini ve ilgisinin nesnesine duyduğu sevgiyi onun gözüne sokmaktan ne ölçüde vazgeçebileceği konusunda gerçek bir bilgi birikimine ve kavrayışa sahip olup olmadığını ölçmek için iyi bir testtir. Kedi “sosyal” yaşayan bir hayvan değildir; bağımsız, yabani, küçük bir panterdir ve her zaman da öyle kalır. Kedinin karakterinde, köpeğin ilgiyi ve “yozlaşmayı” minnetle karşılmasına yol açan evcilleştirmenin verdiği çocuk-suluğun en ufak bir izine bile rastlanmaz. Günümüzde kedileri büyük bir tutkuyla seven pek çok kişinin, kedigillerin bağımsızlık gereksinimi konusunda en ufak bir fikri bile olmadığını görüyoruz. Şehrin içindeki bir apartman dairesinde büyük bir köpek beslemenin merhametsizlik olduğu yanlışlığı dilden dile dolaşıyor, ama aynı şeyi kediler için söyleyen tek bir kişi bile çıkmıyor. Aslında apartman dairesi köpek için, yürüyüşlerinde ve gezintilerinde sahibine genellikle eşlik etmek için dışarıya sıkça çıkabildiğinden, kocaman bir köpek kulübesi sayılır; ama ev içi kedi için büyük bir kafesten başka bir şey değildir. Bununla kedilerin, özellikle de cins olanların, hapsedildikleri için çok acı çektiklerini filan ileri sürüyor değilim; bana kalırsa, gözümde onları bu kadar çekici kılan başlıca özelliklerini, yani o dizginlenemez yabaniliklerini kesinlikle

kaybettiklerini kastediyorum. Evimi bu küçük kaplanlarla paylaşmam, sürekli bir şaşkınlık ve heyecan yaşamama yol açmıştır hep. Küçük “kaplanlarım” bazen içeride, bazen de dışarıda olurlar ve av seferlerini de aşk maceralarını da vahşi doğadaki o ele avuca sığmaz, saf halleriyle yaşadıkları belli oluyor. Sabahları benim büyük, tekir, İran kırması II. Thomasım ne zaman tüyleri kanlar içinde, yüzü gözü dağılmış ve zaten rahatsız olan kulağına yeni bir darbe almış halde, aslan adımlarıyla, caka sata sata, azametle çıkagelse, geceki düello da kime rakip olduğunu ve uğruna kavgaya ettikleri hanımın kim olduğunu merak eder dururdum. Dizlerime oturup keyifle alçak perdeden mırlayan bu uysal, sevecen hayvanın aynı zamanda, birkaç saat önce duyduğum, evden çok uzaklardan gelen o vahşi, kana susamış hırlamaların, çığlıkların sahibi, gözü dönmüş haydudun ta kendisi olması beni her zaman şaşkına çevirirdi.

Böyle bir ev arkadaşını keyiflendirecek kadar büyük bir özgürlük, kedinin insanlara bağlılığını kesinlikle azaltmaz. Onları bazen günlerce evden uzak tutan, iç ve dış sınırları büyük bir özenle çizilen, yabani, özel yaşama tarzlarına rağmen, en huysuz, en kavgacı kedilerim aynı zamanda bugüne kadar gördüğüm en şefkatli kedilerdi. Yaltaklanması, yemek dilenmesi ya da dizlerinize oturması ve kendini sevdirmesi, bir hayvanın, özellikle de kedilerin hakiki duygularının belirtisi ve göstergesi değildir. Bir hayvanın belirli bir insa-

nın dostluğuna kıymet verip vermediğini bu belirtilere bakmaksızın anlamamanın tek bir yolu vardır: Hayvanı dışarı çıkarır ve sizle mi kalacağına yoksa kendi yoluna mı gideceğine kendi başına karar vermesine izin verirsiniz! Benim iki genç kedim, I. Thomas ve II. Thomas, büyüyüp erişkin birer kedi olduktan sonra bile, açık hava gezintilerine beni de kabul ettiler. Her ikisi de beni, yetişkin kedilerin gerçek sevgilerini ifade ederken çıkardıkları o tuhaf mırlama sesiyle selamladılar ve etrafımızdaki ormanlık alanda yaptığım uzun yürüyüşlerde bana eşlik ettiler. Elbette bu tür gezintilerde, kedinin yalnızken muhtemelen seçeceği yollardan gitmeye dikkat etmek gerekir. Bir kediden, oralardan geçen bir köpeğin kolayca eline düşebileceği, tek bir ağacın ya da saklanabileceği bir çalılığın olmadığı çıplak alanlarda dolaşıp durmasını bekleyemezsiniz. Demek ki onlarla geziyorsanız, büyük çalılıkların arasına dalma ve yürüyüş ritminizi kedininkine göre ayarlama zahmetini de baştan göze almanız gerekir. Önceleri, bu kadar kaslı, formunda ve antrenmanlı bir hayvanın bu kadar çabuk yorulmasına ve arkada kalmasına çok şaşırırdım. Bir kediye soluk soluğa, dili köpeklerinki gibi ağzının bir karış dışında göreniniz var mı? Çoğumuzun pek de aşına olmadığı bir görüntüdür bu. Sağlığı ve gücü yerinde yetişkin bir kedi, hiç yorgunluk belirtisi göstermeden, bir insanın yavaş gezinti ritmine yarım saat için bile ayak uyduramaz! Bu nedenle,

bir kediyle yürürken ondan yapamayacağı şeyler bekleyemezsiniz; yoksa, kısa bir süre sonra sizi izlemekten yorulur. Ne

var ki, patika seçiminizle ve yürüyüş ritminizle kedi dostunuza uyum sağlarsanız, özellikle de ayakkabısız yürüyüp onun önden gitmesine izin verirsiniz, sessizce ve fark ettirmeden çok ilginç gözlemler yapabilirsiniz. Yanında olmadan, onun ne kadar iyi gördüğünü, duyduğunu ve koku aldığını asla bilemezsiniz! Ne kadar temkinli ilerlediğini, attığı her adımda her an gerekebilecek bir kaçışa ne kadar hazırlıklı olduğunu ancak bu koşullarda öğrenebilirsiniz! Fakat ne yazık ki, nasıl avlandığını asla tam anlamıyla göremezsiniz; çünkü dostunuz sadece alacakaranlıkta avlanmaya çıkar.

Hayatım boyunca pek çok kedim oldu, özellikle de dişi kedilerim. Dişiler evdeyken, bana iki erkek kedimden çok daha cana yakın davranırlardı; ama onlarla dışarıda karşılaştığımızda, bana en ufak bir ilgi göstermezlerdi. Beni “görmezlikten gelir” ve mırılayarak selamlamazlardı. Dahası, ne zaman gizlice peşlerine takılmaya çalışsam, benim sinir bozucu ve yapışkan biri olduğumu düşündüklerini açıkça belli ederlerdi. Sergiledikleri davranış, II. Thomas’la onun doğurgan eşi Pussy’nin davranışlarının tam tersiydi.

Hiçbir yabani hayvan –ve bir yabani hayvan olduğuna göre, hiçbir kedi– en güvenilir insanla bile, doğal koşullar altında kendi türünün bir üyesiyle kuracağı dostluktan daha yakın bir dostluk ilişkisine girmez. Yetişkin bir erkek kedinin doğal çevrede bir insanın yol arkadaşlığını kabul etmesi olgusu, bana ne evcil kedinin ne de yabani atasının genelde sanıldığı gibi sosyal hayata uyumlu olmadıklarını düşündürüyor. Kendi deneyimlerimden yola çıkarak, erkek kedilerin dostluk kurma konusunda dişilerden daha yetenekli olduğu sonucuna varıyorum ama, farklı örneklerle

de rastlanıyor tabii. Mesela annemin iki kedisi vardı, Aneas'la eşi Dido ve annem ne zaman ormanda uzun bir gezintiye çıkacak olsa ikisi de ona eşlik ederdi.

Kimseyi şehrin içindeki bir apartman dairesinde kedi beslemekten caydırmak gibi bir niyetim yok. Kent sakinlerinin doğayla ilişki kurma şansı pek bulunmamaktadır ve doğal zarafetini koruyan, yozlaşmamış bir kedi kentin evlerine, sokaklarına bir parça olsun doğallık taşıyabilir. Yine de, kedinin varoluşundaki çekiciliğin tam anlamıyla farkına varmanızın tek yolunun, ona özgürlüğünü vermenizden geçtiğini düşünüyorum. Kedilerle ilgili en güzel anılarım, bir erkek kediyle birlikte yaptığım uzun orman yürüyüşlerinden kalma. Ayrıca, doğal hayatını sürdürmesine izin verirsiniz ve ona kendi doğal çevresi içinde, rahatsız etmemeye özen göstererek yaklaşırsanız, kedinin sadece görünüşteki sevgisini değil gerçek sevgisini de kazanırsınız; ben hiçbir sevginin bundan daha büyük olamayacağını düşünüyorum. Ancak, istek ve davranışlarına, tepkilerine gereken saygıyı gösterdiğiniz hayvanın, küçük bir yırtıcı hayvanın hayatı için bir tehdit oluşturabilecek bütün tehlikelere karşı korunmasız olduğu gerçeğini de kabullenmeniz gerekir. Benim kedilerimden hiçbiri doğal yollardan ölmedi. I. Thomas patisini bir kapana kısırdı ve kan zehirlenmesinden öldü. II. Thomas da avlanma tutkusuna yenik düştü: Komşu çiftlikteki evcil tavşanları çalıp duruyordu, sonunda

bir gün çiftçiye suçüstü yakalandı ve çiftçi de onu oracıkta öldürdü. Ancak kartalların, aslanların ve kaplanların doğasında genellikle huzurlu bir

ölüm yoktur. Bir kedinin en sevdiğim tarafı da budur: Ulaşılmaz, ele avuca sığmaz, yabani bir hayvandır o. Kedinin bu kadar evsever oluşunun bizi şaşırtmasının nedeni şudur: Bizim bir şey ya da bir kişi hakkında “evde” diyebilmemiz için, onun asıl hayatının, işinin dışarıda olması gerekir. Bu kedi için de geçerlidir. Şöminenin önünde mırlayan bir kedi, benim için de evin simgesidir; ama esirim olarak değil, neredeyse benimle eşit statüye sahip bağımsız bir varlık olarak benimle aynı evi paylaştığı için.

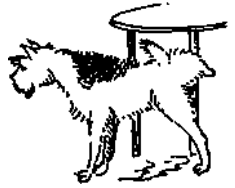

12

KALE İÇİ ATEŞKES

Saldırgan veya av meraklısı bir hayvan olması halinde bile, köpeklerle aynı evde tutulan hayvanları rahat bırakması gerektiğini öğretmek şaşılacak kadar kolaydır. Bahçede, hele hele açık av alanlarında kedi kovalamaktan bir türlü vazgeçmeyen en inatçı kedi düşmanları bile, evin sınırları içinde kediye rahatsız etmeyi akıllarının ucundan bile geçirmezler. Bu yüzden uzun zamandır, yeni gelen hayvanları köpeklerle odamda tanıştırmaya özen gösteriyorum. Köpeğin ava merak derecesinin ev sınırları içinde neden bu ölçüde azaldığını bilmiyorum. Ancak kesin olan bir şey varsa, o da ev içinde köpeğin kavgacılığının değil, sadece avlanma merakının azaldığıdır. Sahip olduğum köpeklerin hepsi, odamıza girmeye çalışırken yakaladığı yabancı köpeklerle karşıysa son derece saldırgan ve kötücüldü. İlke olarak köpeklerimi, başka köpek-

lerin bulunduğu yabancı evlere götürmediğimden –ki bu insani saygının gereğidir– benzer şeyleri başka köpeklerde gözlemlene fırsatım hiç olmadı. Köpeklerimi misafirliğe götürmeyişimin nedeni sadece köpek dövüşlerinin diğer insanların sinirini bozuyor olması değil –benim sinirimi zaten bozmuyor, çünkü genellikle benimkiler galip geliyor– yabancı bir erkek köpeğin, sinirleri gergin bir başka erkek köpeğin yanında, öyle her ev kadınının hoş karşılamayacağı davranışlarda bulunmasıdır. “Köpek Töreleri” başlığı altındaki bölümde daha ayrıntılı biçimde değindiğim gibi, bacak kaldırma davranışı, başka işlevlerinin yanında, hayvanın kendi alanını, “arazisini” işaretleme işlevi de taşır. Köpek ev sınırları dahilinde kendisine yasaklanmış olan mülkiyeti işaretlemeye yönelik bu davranışına, kendi evinde gerek de görmemektedir, çünkü hayvan kendi evinde, kendi kokusunu, aynı evde kalan türdeşlerinin ya da insanların kokusunun yanında zaten yeteri yoğunlukta alabilmektedir. Ama hele yabancı bir köpek, ama özellikle de kişisel olarak tanıdığı ve nefret ettiği düşmanlardan biri, tek bir kez olsun evden geçsin! Böyle bir durumda biraz olsun karakter sahibi her erkek köpek, yabancının iğrenç kokusunu kendi güçlü kokusuyla bastırma zorunluluğu hisseder; başka zamanlarda uslu ve oda temizliği konusunda güvenilir olan köpek, şimdi bütün evi baştan sona dolaşıp utanmadan ve herhangi bir sakınca görmeden tek tek bütün mobilyaların başına geçip bacağını kaldırır. Köpeği yanınıza alıp başka köpek-

leri ziyarete gitmeden önce, işte bu gibi şeyleri göz önünde tutmak gerekir.

Demek ki köpeğin kendi evi içerisindeki barışçılığı sadece onun doğal yaşamında avı olabilecek hayvana yönelik bir tutumdur; asla ve asla kendi türdeşine yönelik değildir. Burada karşı karşıya olduğumuz şeyin, hayvanlar dünyasında çok yaygın bir davranış biçimi, “tutukluk hali,” “sosyal engel” olması muhtemeldir elbette. Bunu doğrulayacak biçimde örneğin atmacaların ve diğer birçok yırtıcı kuşun yuva yakınlarında asla avlanmadığı bilinmektedir. Atmaca yuvası yakınlarında,

da, içinde erişkinlik aşamasına ulaşmış yavrularıyla birlikte güvercin (*Columba palumbus*) yuvası bulunmuştur ve sunaların (*Tadorna tadorna*), içinde sahipleri yaşayan tilki yuvalarında kuluçkaya yatıp yavrularını büyüttüğüne ilişkin güvenilir raporlar vardır. Karaca yavrularının kurt inleri yakınlarında

rahatsız edilmeden büyüdüğü de bilinmektedir. Ben köpeklerimizi evlerde çeşitli hayvanlarla barış içinde yaşamaya iten nedenin tam da bu çok eski ateşkes yasası olduğu kanısındayım.

Elbette ki kendi evinde avlanmayı engelleyen bu sosyal bariyer mutlak bir şey değildir. Aslında hareketli ve av meraklısı bir hayvan olan köpeğe, bir kedinin, porsuğun, genç bir tavşanın ya da o andan itibaren efendisinin odasını paylaşmak zorunda olduğu herhangi bir hayvanın sadece yenilecek bir şey değil, aynı zamanda hiçbir şekilde zarar verilmemesi gere-

ken bir şey olduğunu, yani tek kelimeyle “hayır!” olduğunu kavratmak, daha etkili tedbirler gerektirir. Yıllar önce, eve Thomas adını verdiğim ilk yavru erkek kedi getirip koynumdan çıkardığımda, o zamanlar civarın en dişli kedi avcısı Bully, beklenti içinde ve normalde pek duymadığım, kendine has, derin ağlamaklı inleme sesleri çıkararak küçük kediye de, sırf o onu ensesinden tutup sallayarak öldürme zevkine ersin diye getirdiğimden tamamen emin bir tavırla, ufacık kuyruğunun ucunu heyecan içinde sallaya sallaya çıkagelmişti. Zaman zaman önüne eskimiş ayıcıklar, tüylü oyuncak kedi benzeri şeyler getirdiğim için beklentisinde haksız da sayılmazdı hani; bu gibi yalancıkta avlarla oynadığı oyunlar müthiş eğlenceli oluyordu onun için. Ancak bu kedi artık onun için “hayır!” olacaktı. Bully ciddi ciddi hayal kırıklığına uğramıştı. Ama kendisi son derece iyi niyetli, sevgi dolu ve itaatkâr bir köpek olduğundan, aldığı emre rağmen kediye zarar vermesi tehlikesi pek söz konusu olamazdı. Dolayısıyla ben de, hayvanın bütün bedeni av heyecanı içinde tir tir titrerken kediye yaklaşp onu etraflıca koklamasına bir şey demedim. Kediye dokunmadı, ama arada bir dönüp bana bakıyor, bas tonda, derin inleme sesleri çıkarıyor, bir yandan da dört ayağı üstünde olduğu yerde tepinip duruyordu. Yaptığı şeyin anlamı, bana, bu harika oyuncakla oynamaya, uzun zamandır beklenen şu avlanma ve enseden kavrayıp öldürme hareketine nihayet ne zaman başlayacağımıza dair onayın niçin geciktiğini sormaktan başka bir şey değildi. Ancak ben tekrar tekrar ve her seferinde daha da etkili bir ton ve tehditkâr bir tavırla işaretparmağımı göstereyerek “haayır!” deyince, Bully önce dönüp sanki aklım-

dan şüphe ediyormuş gibi bana, ardından son bir kez küçümser ve ilgisiz bir bakışla kediciğe baktı, kulaklarını indirdi; göğsünden, ancak Bulldogların çıkarabileceği o derin inleme sesini çıkardı ve kanepeye zıplayıp kıvrıldı. Bully o andan itibaren kediyi büsbütün görmezden geldi; ona güvenebileceğimi bildiğim için aynı gün onu yeni oda arkadaşıyla uzun bir süre odada baş başa bıraktım. Kuşkusuz, kediciği ensesinden kavrayıp silkeleyerek öldürmeye dönük arzusu o kadar da çabuk tükenmemişti: Hayvanla ne kadar ilgilenirsem –özellikle de tutup onu kaldırdığımda– Bully’nin ilgisizliği, tıpkı bir maske gibi bir anda düşüveriyordu; böyle zamanlarda hemen çılgınca koşup geliyor, deli gibi o kısacık kuyruğunu sallamaya, olduğu yerde öyle bir tepinmeye başlıyordu ki, yerler inliyordu. Sonra da hem gergin hem de sevecen bir beklenti içinde başını kaldırıp, sanki o çok açmış da ben de onun leziz, mis gibi kokan yemeğini elimde tutuyormuşum gibi bana bakıyordu. Köpeğin yüzündeki, aslında tamamen güzelim kediciği acımasızca silkeleyerek öldürmeye yönelik o *masumiyet*, daha o zamanlar sarsmıştı beni. Niyeti *kötü* olan köpeğin mimiklerini ve nefret ifade eden hareketlerini çok iyi tanıdığım için, acı verici ama gene de bir bakıma rahatlatıcı çelişkinin bilincine vardım: Yırtıcı hayvanlar öldürürken nefret duymaz. Hayvanın, karşısındaki diğer canlıyı öldürürken ona kızdığı filan yoktur. Avlama niyetinde olduğu hayvan, yırtıcı için bir “sen” değildir! Bir aslanın, avlamakta olduğu antilopun aslında onun kız kardeşi olduğunu ya da tilkinin, tavşanın aslında onun abisi olduğunu kavramasını sağlarsanız, bunların ikisi de, ezeli düşmanının aslında bir insan olduğu anlatılmaya çalışılan

bir insan kadar şaşıracaktır. Suçlu sayılmadan öldüre-
bilecek tek canlı, kurbanının da “birisi” olduğunu bil-
meden öldürenidir.

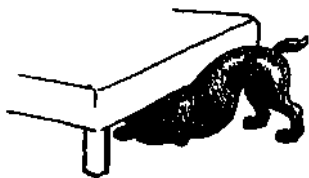
Jack London, kutupta geçen hikâyesinde yırtıcı
hayvanın “masumiyet dolu açgözlülüğünü” çok etki-
leyici bir biçimde betimlemektedir: Tek kurşunu ol-
mayan kahraman, bir kurt sürüsü tarafından takip
edilmektedir. Önceleri çekinerek, ama çaresizliğinin
farkına varma fırsatını buldukça giderek artan bir ar-
sızlık ve tehditkârlıkla uykusuzluktan bitkin düşmüş
adamı sıkıştırırlar. Sonunda adam bitkinliğine yenik
düşüp zar zor canlı tuttuğu küçük ateşinin başında
uyuyakalır. Ardından –şansı yaver gidip– birkaç da-
kika sonra uyanınca, etrafını çepeçevre sarmış kurt
sürüsünün oluşturduğu çember daralmıştır; artık on-
ların yüzünü yakından görebilmektedir ve birden, yüz
hatlarındaki kötücül, tehditkâr ifadenin kaybolup git-
miş olduğunun bilincine varır: Ne kırışmış burun hat-
ları, kısılmış gözler, gösterilen bembeyaz köpekdişleri
ya da tehditkârca yatırılmış kulaklar, ne bir hırlama...
Hiçbirinden eser kalmamıştır artık; sadece derin bir
sessizlik, gergin bir bekleyiş ve dimdik kulakları, sonu-
na kadar açılmış gözleri ve sevimli bakışlarıyla etrafı
inceleyen köpek suratlarından oluşan bir çember var-
dır. Ancak kurtlardan biri, bir yandan yalanarak adım
adım yaklaşmaya başladığında, adam kurtların yüzün-
deki bu ifade değişikliğinin ürkütücü anlamını kavrar:
Artık ondan korkmuyorlardır; artık onların gözünde
korkutucu bir düşman değil, sadece ağızlarını sulandı-
ran leziz bir yemektir o...

Haftalar sonra bile, vereceğim sessiz bir emir, kü-
çük Bulldog’un kedinin öldürülmesini üstlenmesi için

yeterli olurdu. Fakat bu emir verilmediği sürece küçük kedi yavrusu sadece emniyette olmakla kalmadı, aynı zamanda Bully tarafından bütün diğer köpeklere karşı korundu. Böyle olması onu sevdiğinden değildi! Olaya insanmerkezci açıdan bakarak insan sözleriyle dile getirmek istersek Bully'nin bu konudaki tavrı şöyle özetlenebilirdi: "Bu lanet kedi hayvanımı kendi evimde öldürecek olan *ben* olmayacaksam, bunu yoldan geçen itin biri hiç yapamaz!" Kedicik başlangıçtan beri köpek karşısında en ufak bir korku belirtisi göstermemişti; ki bu da kedinin, köpeğin mimiklerini kesinlikle "içgüdüsel olarak" anlamadığı anlamına gelmektedir! İki de bir köpekle oyunlar oynamaya kalkıyordu: Örneğin, onu gafil avlamaya çalışıyor, hatta daha da safça bir şey yapıp, sevecen sevecen köpeğin üzerine atılıp bir an sonra hemen kaçarak ebelemece filan oynamaya kalkışlıyordu. Bu oyunlarda uslu Bully'min, nefsine hakim olmak için olağanüstü bir çaba sergilemesi gerekiyordu ve her seferinde ürkütücü bir tutku bütün bedenini zangır zangır titretiyordu.

Aradan epeyce bir zaman geçtikten sonra Bully'nin kediye karşı davranışları değişti. Duyguları ya birdenbire dönüşmüştü ya da aralarındaki yakınlık benim yokluğum sırasında gelişmişti. Günün birinde Thomas gene köpeği böyle bir ebeleme oyununa davet ettiğinde, Bully'nin öfkeyle, kaçıp kanepenin altına saklanan

kedinin peşine düşüşünü hayretle izledim. Köpek, koca kafasını kanepenin altına zar zor sığdırmış halde olduğu yerde kaldı ve ona yaptı-

ğım öfkeli çağrılara sadece ufacık kuyruğunu hızlı hareketlerle sağa sola sallamakla cevap verdi. İşte bu kuyruk sallayışı, onun *kediye* karşı dostane duygular beslediğini gösteren bir belirti değildi hiç de; çünkü Bully, dövüş rakiplerinden birine kızdığında ve ben dalışan iki köpeği birbirinden ayırırken de böyle kuyruk sallardı. *Önden* canice ısırırken *arkada* sevecen sevecen kuyruk sallıyordu hayvan... Ruhsal açıdan ne kadar da karmaşık bir süreç! Böyle durumda kuyruk sallamanın anlamı aşağı yukarı şudur: “Saygıdeğer Efendiciğim, lütfen bana kızma ama, beni feci şekilde dövsen, hatta daha da kötüsü başımdan aşağı bir kova soğuk su bile döksen, şu anda bu serserinin peşini maalesef bırakamayacağım!”

Ama burada *bu türden* bir kuyruk sallama söz konusu değildi. Bully sonunda itaat edip kafasını kanepenin altından çıkarınca Thomas da şimşek gibi çıkagelip kendini köpeğin üzerine atarak bir pençesini hayvanın ensesine, diğerini yüzüne geçirdi ve bir yandan zar zor boynunu bir yönde çevirirken onu gırtlığından ısırma-ya çalıştı. Karşımdaki iki hayvanın hali, Wilhelm Kuhnert’in betimleyişiyle bir aslanın bir Afrika mandasını öldürme hareketini hatırlatıyordu bana. Ve o an, inanması güç bir şey gerçekleşti: Bully, kedinin oyun davetine hemen cevap verdi ve inandırıcı bir biçimde az önce anlattığım senaryodaki kurban rolünü oynamaya koyuldu; bir anda önayakları üzerine çöküp kedinin küçük patisiyle yaptığı hamleye karşı koymadı ve yere serilip sırtüstü yatarak, ancak keyfi yerinde olan bir

Bulldog'un –ya da hakikaten can veren bir mandanın– yapabileceği şekilde hırıldamaya başladı. Bully “kafasına” göre yeteri kadar kendini öldürttükten sonra olaya müdahale etmeye karar verdi ve olduğu yerde doğrulup kediye silkeleyerek ondan kurtuldu. Bizimkisi hemen kaçtıysa da birkaç adım ilerledikten sonra attığı bir ters taklayla kendini yakalattı ve şimdi, karşımda, hayvanların kendi aralarında oynadıkları oyunların belki de en güzeli başlamıştı. Köpeğin kapkara, hantal fakat adaleli bedeni ile tekir kedinin narin ve esnek bedeni arasındaki kontrast büyüleyiciydi.

Kedilerin kendilerinden büyük oyun partnerleriyle oynadıkları bu tür oyunların bilimsel açıdan ilginç yanı da şudur: Oyun sırasında kullanılan hareket biçiminin dövüşe değil, avlanmaya yani büyük av hayvanlarını alt etmeye yönelik hareket biçimi olduğu konusunda şüpheye yer yoktur. Ne var ki ensesine bir pençe indirilen ve boynuna alttan saldırılan bir avın, kesinlikle daha büyük, en azından söz konusu kedigiller ailesi üyesi yırtıcıdan daha uzun boylu olması zorunludur. Oysa olağan koşullarda, ne bildiğimiz evcil kedi ne de ataları arasındaki türünün herhangi bir yabancı biçimi, böyle bir av öldürmez. Görünüşe bakılırsa burada hiç de seyrek görülmeyen bir durumla, belirli bir familyanın akraba grupları arasında son derece yaygın görülen ve filogenetik olarak çok eski bir hareket biçiminin, belirli bir türde, bir zamanlar türün devamını sağlayan işlevini kaybetmesine rağmen nesilden nesile aktarılmaya devam ettiği, ancak söz konusu özel hareket etme biçiminin hayvanda sadece oyun sırasında gözlemlenebilir hale geldiği bir durumla karşı karşıyayız.

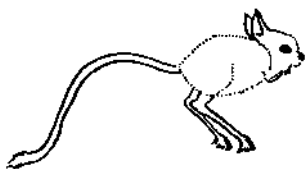
Thomas'ın ölümünden sonra şu "manda öldürme hareketini" başka bir kedi oyununda gözlemleme fırsatını ancak yıllar sonra yakalayabildim. Bu sefer aslanı canlandıran çok büyük, gümüşü tekir bir erkek kedi, mandayı canlandıran ise 1,5 yaşındaki kızım Dagmar olmuştu. Bu ikisi sıkı fıkı dost oldukları için, aslında pek de yumuşak başlı olmayan erkek kedi, kendisine yapılanlara ses çıkarmıyordu. Dagmar, neredeyse onun boyunda olmasına ve bu işi pek de becerememesine rağmen kediyi sorun çıkmadan peşinde sağa sola götürbiliyordu: Hiçbir şey olmasa siyah ve gümüş renklerindeki halka halka desenli kuyruğu yere sürüyor, çocuk da eninde sonunda ona basıp, karın üstü kedinin üzerine devriliyordu. Kedinin bu durumda bile onu ısırıp tırmalamamasını beklemek şüphesiz biraz fazlaydı. Ama Dagmar da ona "manda"lık yapınca sorun kalmıyordu. Kedinin çocuğu "gözetleyip" onun üstüne atlayarak pençeleriyle sardıktan sonra herhangi bir yerinden ısırmasını –elbette ki asla zarar verecek şekilde yapmıyordu bunu– gözlemlemek heyecan verici oluyordu. Gerçi ufaklık çığlık atıyordu atmasına, ama bunu da sadece oyunun bir parçası olduğu için yapıyordu... Bence bunun bir avlanma yöntemi olduğunu açıkça destekleyen bir başka şey de, söz konusu hareket biçiminin öncesinde her zaman çok gerçekçi bir edayla sahneye konan bir "gözetleme" ve "sürünerek yaklaşmanın" görülmesidir.

Eve yeni gelen yabancı hayvanlar karşısında av dürtülerini bastırma görevini yerine getirmek her köpek için farklı derecede zordur. Aşırı derecede av meraklısı bir köpeği kuşları öldürme alışkanlığından vazgeçirmek çok kolay olabiliyorken, onların bazı başka memelilerden uzak durmalarını sağlamak beklenmedik zorluklar çıkarabilmektedir.

Görünüşe bakılırsa bunlar arasında köpeğin av dürtülerini en çok tetikleyen hayvan, tavşandır; tavşanlar söz konusu olunca, kedi peşine düşme alışkanlığını tamamen bastırmış köpek-

lere bile güvenilmez. Öte yandan Susi, hamsterlara en ufak bir ilgi göstermemekle birlikte, iş odada serbestçe dolaşan çölsıçanına geldiğinde, daha önce bu

konuda defalarca ikaz edilmiş olmasına rağmen, onu öldürmekten kendini alamamaktadır.

Bundan yıllar önce, o zamanlar evimizde bulunan epeyce dişli çoban köpeklerine evcil bir porsuk getirdiğimde, yaşamım boyunca tanıklık ettiğim en şaşırtıcı olaylardan biriyle karşılaştım. Bu yabancı ve yabani hayvanın, köpeklerin bütün av güdülerini için son derece cezbedici bir obje olacağını tahmin ediyordum. Ama durum farklı gelişti. Köpekler kendilerine doğru korkusuzca gelen ve anlaşılan daha önce köpeklerle içli dışlı olmuş bu porsuğu güvensiz hareketlerle ve de başka bir köpeği koklarken gösterdiklerinden daha büyük bir ilgi ve merakla kokladılarsa da, karşılaşmanın ilk anından itibaren hayvanların kendilerini ifade

etmeye dönük hareketlerinin her birinden, karşılardaki porsuğu avlanabilecek bir yabani değil, ilginç bir türdeşleri olarak gördükleri açıkça belli olmuştu. Porsuğun gelişini izleyen ilk saatlerde bile çekinmesiz bir içlidişlilik içinde oynamaya başlamışlardı. Bu sırada, kalın postlu porsuğun oyun oynama tarzı, ona kıyasla daha ince deriye sahip köpeklerinkinin yanında biraz kaba kaçıyordu. Porsuk biraz kuvvetlice ısırıldıkça köpeklerden acı dolu ağlama sesleri duyuluyordu. Buna rağmen kapışma asla ciddiye binmedi ve köpekler, porsuğun sosyal “engelleri” karşısında tam bir güven gösterdiler: Porsuğun kendilerini sırtüstü yere yatırmasına, boyunlarından kavramasına ve dövüşün bütün kurallarına göre “boğmasına” izin veriyorlardı; tıpkı dostları arasında yaptıkları gibi.

Köpeklerimin maymunlar karşısında sergilediği davranışlar ise apayrıydı. Evcil maymunsularımı, ama özellikle de cici mongos (*Lemur mongoz L.*) “Maxi”yi köpeklerimden korumak için başlangıçta katı emirler ve cezalar vermem gerekmişti. Buna rağmen Maxi, en azından dışarıda oldukları zamanlarda, köpekler tarafından ciddi ciddi kovalandı, ancak bu onun için eğlenceden başka bir şey değildi. Hem suç sadece köpeklerin de değildi; çünkü Maxi için, arkadan sinsice yanaşıp köpeği bir güzel cimcikleyip ya da onun kuyruğunu çekip hemen en yakındaki ağaca tırmanarak, güvenli mesafeden kuyruğunu, öfkeden kuduran köpeğin menzilinin dışında

kalacak biçimde aşağıya doğru sarkıtmaktan daha büyük eğlence yoktu.

Maxi'nin kedilerle, özellikle de buradaki sayısız kedinin annesi Pussy'le arasındaki ilişki ise daha da gergin bir ilişkiydi. Maxi için iki defa "koca" satın almış olmama rağmen mutlu bir evlilik sürdürmesini sağlamak mümkün olmamıştı: Eşlerinden biri kör olmuş, diğeri talihsiz bir kazaya kurban gitmişti. Böyle olunca Maxi de çocuksuz kalmıştı ve birçok çocuksuz kadın gibi, mutlu annelerin sahip olduğu zenginliğe imrenir olmuştu. Pussy ise düzenli olarak, yılda iki kere bu mutlu annelerden biri oluyordu. Maxi de onun bu yavrularına, tıpkı annemin hayatı boyunca evlenmemiş kız kardeşinin benim çocuklarıma gösterdiğine benzer, tutku dolu bir ilgi gösteriyordu. Fakat eşim çocuklarımızı bir süreliğine bakması için iyi kalpli Hedwig Teyzeye hiç diretmeden, hatta çoğu kez şükran duyarak teslim ederken, Pussy'nin bu konudaki düşüncesi farklıydı. Anne kedi dişi mongos karşısında son derece güvensiz bir tavır sergiliyordu; bizimkisinin de, "sevip bağrına basacak" bir kedi yavrusu edinmek istiyorsa, bu çabasında büyük bir dikkat göstermesi gerekiyordu. Ama her seferinde de başarıya ulaşıyordu. Kedi,

yavrularını ne kadar özenle saklarsa saklasın, ne kadar korursa korusun, Maxi eninde sonunda yuvayı buluyor, küçük yavrulardan birini kapıp götürüyordu. Zorla aldığı yavruyu, mongos annelerinin yaptığı gibi, arka ayaklarının biriyle göğsüne bastırarak tutuyordu. Diğer üç aya-

ğı da, Maxi'nin suçüstü yakalandığı durumlarda bile kediden hızlı kaçmasına yarayacak kadar hızlı koşmasına ve tırmanmasına yetiyordu. Çılgın kovalamaca çoğunlukla önden lemurun, arkadan kedinin ağaca çıkmasıyla yukarılarda devam ediyor ve mongosun ağacın en tepesinde, kedinin ulaşamayacağı çok ince bir dala yerleşip tam bir çocuk bakıcılığı bayramı yapmaya başlamasıyla sona eriyordu. Görünüşe bakılırsa Maxi'nin en çok önem verdiği şey, doğuştan içgüdüsel olarak getirdiği temizlik hareketleriydi: Yavru kedinin narin tüylerini özenle tarıyor ve bu sırada özellikle de bütün memeliler için en büyük önem taşıyan bölgele-re özel bir özen gösteriyordu. Biz de ne olur ne olmaz belki düşürür diye endişelendiğimiz için yavruyu bir an önce Maxi'den almak için elimizden geleni yapıyorduk; ama bir kediciğı düşürdüğü hiç olmadı.

Burada cevaplamakta zorlandığım soru, dişi lemurun kediciğı yavru bir hayvan olarak tanınmasını sağlayanın ne olduğu sorusuydu. Burada belirleyici faktör hayvanın büyüklüğü değildi, çünkü Maxi, yavru ke-diyle aşağı yukarı aynı boyuttaki başka erişkin, küçük memelilere en ufak bir ilgi göstermiyordu. Ama daha sonra dişi köpeğim Tito yavruladığında, bizim iyi ni-yetli teyze, daha önce küçük kediler karşısında duydu-ğu sevinç ve heyecanın aynısına bu yavru köpekler karşısında da kapıldı; hem bu heyecanı, enikler biraz büyüyüp kendi boyunu aştıklarında da aynen böyle devam etti. Tito pek istekli olmamakla beraber, verdiğim katı emir üzerine lemur hanımın birikmiş yavru-bakımı-dürtülerini yavruları üzerinden yaşamasına ses çıkarmamıştı. Bu da yetmezmiş gibi, ilk çocuğumuz doğunca, Maxi onu da büyük bir ilgiyle

annelik dürtülerine hitap eden bir obje olarak görme-ye ve oğlanla birlikte saatlerce çocuk arabasının içinde oturmaya başlamıştı. Duruma yabancı kimseler için pek hoş bir şey sayılmazdı elbette bu; çünkü kapkara suratlı, kafasının iki yanından fırlayan insanınkilere benzer kulakları, yırtıcılara has sivri burnu, öne doğru çıkık köpekdişleri ve özellikle de gün ışığında nokta kadar küçük kehribar sarısı gözbebekleriyle gece gözleri, ona alabildiğine korkutucu bir görünüm veriyordu. Eski zoologların bu hayvan grubuna "lemur" gibi

hayaleti çağrıştıran* bir ad vermelerine neden olan şey de aynı duygu-ya kapılmış olmaları olsa gerekti. Maymun-suyu sevimli ve sıcak bir hayvan olarak görmek için, onun kendine

özgü fizyonomisine biraz olsun aşina olmuş olmak gerek. Gelgelelim, bakıcılığını yapsın diye çocuğu maymunsuya, onu teyzeme verirken duyduğum rahatlıkla teslim etmek mümkündü. Ne yazık ki bu sevgisi Maxi'yi trajik bir çatışkıya götürdü: Çocuğa bakıcılık yapan diğer kadınlara duyduğu kıskançlıktan dolayı öyle kötü niyetli davranışlar sergilemeye başlamıştı ki, sonunda serbestçe dolaşmasına izin veremeyecek hale geldik.

Öte yandan köpeklerin gerçek maymunlarla olan ilişkisi bambaşkaydı. Bunu anlatabilmek için kısa bir paragraf eklememe izin verin.

* Madagaskar dilinde hayalet anlamına gelir -çn.

İnsan bakışının kendine özgü kudretine ilişkin inanç çok yaygındır. Rudyard Kipling'in *Orman Kitabı*'ndaki Mowgli, bakışlarına dayanamayan kurtlar tarafından dışlanmıştı ve en iyi arkadaşı panter Bagheera bile, doğrudan Mowgli'nin gözlerinin içine bakamıyordu. Her söylencede olduğu gibi, bunda da bir hakikat payı vardır. Paul Eipper muhteşem kitabına *Tiere sehen doch an* [*Hayvanlar Sana Bakıyor*] adını vermesine rağmen, kitap memelilerin ve kuşların birbirlerine, hatta kendileriyle dostluk derecesinde yakın bir ilişkide olan insanlara bile çoğunlukla doğrudan bakmamalarını, onlara odaklanmamalarını konu alıyor. Neredeyse hiçbir hayvan, insan gözünün alabildiği net görüntüyü sağlayacak derecede özelleşmiş bir retinaya sahip değildir. İnsan gözünün sarı noktası (*fovea centralis*) net görüntü için özelleşmiştir ve retinanın periferik bölgeleri önemli ölçüde bulanık bir görüntü sağladığı için de gözümüz durmaksızın bir noktadan diğerine giderek, bu görüntüleri teker teker *fovea centralis*'te net bir görüntü oluşturacak şekilde toplar. Resmin tamamını aynı anda net bir görüntü olarak görmemiz ilüzyondan başka bir şey değildir. Ancak diğer çoğu hayvanda, retina merkezi ile retinanın kenar bölgeleri arasındaki işbölümü bu kadar ileri gitmez, bu da onların retina merkezine düşen görüntülerinin, periferik bölgelere düşen görüntülerden daha bulanık olması, yani merkezde net bir görüntü sağlayamamaları anlamına gelmektedir. Bu yüzdendir ki hayvanlar, gözlerini daha seyrek ve daha kısa süreliğine odaklarlar. Köpeklerle yürüyüşe çıkıp onun sizinle hangi sıklıkta doğrudan göz göze geldiğine bir dikkat edin. Bunun saat başı, olsa olsa bir iki kere söz konusu olacağını fark edeceksiniz.

Görünüşe göre köpek, yürümek istediğiniz yönde sadece tesadüfen ilerlemektedir. Bunun tek nedeni, köpeğin periferik bakışla efendisinin o anki konumunu kesin olarak algılayabilmesidir. Balıklar, sürüngenler, kuşlar ve memeliler gibi iki gözle odaklanabilen hayvanların çoğu da, bunu her zaman kısa bir süre için ve had safhadaki amaca yönelik gerginlik anlarında yaparlar: Bu durumdaki hayvan ya odaklandığı objeden korkmaktadır ya da onunla ilgili herhangi bir plan kurmaktadır; ki bu da öyle çok iyi niyetli bir plan değildir çoğunlukla. Hayvanda odaklanma ile amaçsallık neredeyse eşanlamlıdır. Bu nedenle hayvanlar kendi aralarında doğrudan odaklanmayı son derece düşmanca bir tavır, hatta tehdit olarak algırlarlar. Buradan yola çıkarak hayvanlarla ilişkide nezaket ve incelikle ilgili bazı kurallar çıkarmak mümkündür: Çekingen bir kedinin ya da korkak bir köpeğin güvenini kazanmak isteyen, ona keskin bakışlarla bakmamayı, bunun yerine gözünü sadece hayvanın üzerinden gezdirip, sanki gözü sadece tesadüfen bir süreliğine takılmış gibi yapmayı kural edinmelidir.

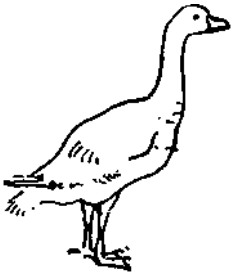
Gelelim maymunlara: Bunların gözleri, fizyoloji bakımından insan gözüyle aynıdır. Maymunlar çok meraklı hayvanlar olduklarından ve kendilerine yabancı türlerle ilişkide nezaket ve incelikten hepten bihaber olduklarından, özellikle de kedi ve köpeklerin feci şekilde sinirine dokunurlar. Evlerimizdeki eski dostlarımızın maymunlar karşısında gösterdikleri tepki, onların insan karşısındaki tavırlarını çok iyi yansıtır. Yumuşak başlı, insan karşısında boyun eğen köpekler, minicik maymunlar tarafından bile fena halde kışkırtılabilirler. Örneğin minik başlıklı maymunumu asla

iriyarı, sert köpeklerden korumam gerekmemişti. Aksine: Anlaşmazlık durumlarında çoğunlukla köpekten yana tavır alarak müdahale etmem gerekiyordu. Gerçi beyaz başlıklı maymunum Emil, Bully'yi seviyordu sevmesine, ama aynı zamanda ondan binek hayvanı ve iyi bir ısı kaynağı olarak da faydalanmasını biliyordu. Ama Bully küçük dostuna uymayan bir şey yapmaya görsün, hemen tokatlanıp ısırılıyordu. Emil'in ona ısı yastığı olarak ihtiyacı olduğu sürece Bully'nin kanepeye çıkması mümkün değildi. Köpeğe yemek verildiğindeyse, onun yemeğinden yemeyi aklının ucundan bile geçirmemesine rağmen, köpeğe onu rahatsız edebilecek her türlü iğrençliği yapmaktan geri durmazdı, bu nedenle maymunun ordan uzaklaştırılması gerekirdi. Öte yandan köpeklerin maymunlar karşısındaki tavrı, tıpkı bilindiği üzere iyi huylu bir köpek tarafından, aslında hak etmiş olmasına rağmen hiçbir zaman ısırılmayan ya da ciddi anlamda bir hırlamaya maruz kalmayan dik kafalı ve arsız çocuklar karşısında olduğu gibidir.

Kediler için aynı şeyler geçerli değil. Bunların, istisnai durumlarda şaşılacak derecede sabırlı oldukları olsa da, çocuklar karşısında bile öyle her yapılane sessiz kalmazlar. Örneğin Thomas, kuyruğunu çekiştiren küçük Emil'e bir yandan hırlayıp tıslayarak birkaç tokat patlatmaktan geri durmazdı. Diğer kedilerim arasında maymunlara karşı gelebilen başkaları da vardı. Yaptığım gözlemlere göre, maymunların kedigil yırtıcılar karşısında doğuştan getirdikleri belirli ölçüdeki çekingenlikleri, kedilerin işlerini daha da kolaylaştırıyor gibi görünüyor. Enstitüdeyken, kafeste doğan ve kedigil yırtıcılarla kötü deneyim adına hiçbir şey yaşa-

mamış iki ipek maymununun önüne içi doldurulmuş bir kaplan koyduğumuzda çok korkmuşlardı ve bizim evcil kediler karşısında da her zaman korkak ve dikkatliydi. Başlıklı maymunlar da kedilere, köpeklerle yaklaşırken o umursamazlıkla yaklaşmıyorlardı.

Duygusal insanmerkezcilikten hiç hazzetmem. Hayvanları koruma ile ilgili dergilerde altında “İyi Dostlar” ya da benzeri şeyler yazan kedi, köpek veya kızılgerdanın aynı kaptan yemek yerken çekilmiş resimleriyle karşılaştığımda midem bulanıyor. Benim bildiğim gerçek dostluk, hayvan ile insan arasında söz konusu olabilir; farklı türden gelen hayvanlar arasında bu duruma pek rastlanmaz. Bölümün başlığını “Hayvan Dostlukları” değil “Kale İçi Ateşkes” olarak adlandırmış olmamın nedeni de bu. Karşılıklı tahammülle dostluk arasında dağlar kadar fark vardır ve hayvanların örneğin oyun gibi, herhangi ortak bir çıkar uğruna

bir araya gelmeleri, bunların arasında gerçek bir sosyal ilişki sürdüğü anlamına gelmez; hele dostluk hiç değildir bu. Tuna Nehrinin kumsallarında beni bulmak için kilometrelerce uçan kuzgunum Roa, evden ne kadar uzak kalmışsam o kadar etkili ve uzun bir selamlamayla beni karşılayan kazım Martina, normalde çok korktukları baş-

ka bir erkek kaza karşı beni öfkeli saldırılarıyla koruyan erkek gri gerdanlı yabankazlarım Peter ve Viktor... Evet, bunlar benimle gerçekten dosttular, demek istediğim, buradaki sevgi karşılıklıydı. Buna benzer du-

rumların farklı türlere ait bireyler arasında çok ender görülmesinin en temel nedenlerinden biri “dilsel zorluklardır.” Örneğin, daha önce de değindiğim gibi, kedi, köpeğin kendini ifade etmeye yönelik en öfkeli, en açık ve aslında anlaşılması en kolay hareketlerini bile anlamasını sağlayacak, doğuştan gelen verilerden yoksundur; öte yandan köpek de aynı şekilde kedininkileri anlayamamaktadır. Hele hele, bu iki türün, kendi türdeşleriyle iletişimde başvurdukları daha özel (dolayısıyla anlaşılması daha zor) nitelikteki sosyal dostluk mimiklerinin karşılıklı ne kadar az anlaşılabilir olduğunu, varın siz düşünün. Bully ile Thomas arasında, yıllar içinde karşılıklı anlayışla beslenip alışkanlıkla gerçekten belirli bir ölçüde derinlik kazanarak gitgide sıkılaştan ilişkiye bile dostluk demeye dilim varmıyor. Aynı şekilde çoban köpeğim ile porsuk arasındakiine de... Ancak bunlar, zoolojik olarak birbirlerine uzak türler arasında dostluk ilişkisi olarak değerlendirilebilecek şeye en yakın ilişkiler olup, benim evimde kurulmuş en özel ve içten ilişkilerdi; kaldı ki bu evde, geçen 40 yıl içerisinde çok sayıda ve birbirinden çok farklı türlere dahil canlılar, mutlak bir “kale içi ateşkes” içinde yan yana yaşamıştır. Kısacası bunların kendi arasında dostluk kurmaları için yeterince zaman ve imkân her zaman vardı. Burada altını çizmek istediğim şey, türler arası bu çeşit dostlukların –özellikle de köpek ile kedi arasında– kurulmasının imkânsızlığı değil, sadece ne kadar ender bir şey olduğudur. Şahsen buna örnek oluşturabilecek tek bir duruma tanık olmuşumdur: Benim de iç rahatlığıyla dostluk diyebileceğim bu ilişki, melez, benekli bir köpekle üç renkli bir postu olan dişi bir kedi arasında kurulmuştu. Bu ikisi

doğduğum yerdeki bir çiftlik evinde kalıyordu. Köpek oldukça güçsüz ve korkak, kedi güçlü ve cesurdu. Ayrıca dişi kedi köpekten epeyce yaşlıydı ve anlaşılan köpek henüz daha yavruyken ona karşı, annelikle karışık bir ilgi göstermişti. Bunlar beraber oynamakla kalmıyor, birbirlerine yakın olmaya da çok büyük önem veriyordu; öyle ki bu ikisi *birlikte* bahçeden ya da kasaba yolundan geçerken bile görülüyordu. Bu tuhaf dostluk, kalıcılığına ilişkin en son ve tayin edici sınavını da verebilmişti. Bu köpek, benim Bully'min daha önce saydığım o düşmanlarından. Günün birinde Bully onu kasaba yolunda, hiç beklemediği bir anda kısıvrak yakaladı ve aralarında çok ciddi bir dövüş başladı. Ve işte o an –ister inanın ister inanmayın– kedi evin kapısından yıldırım gibi fırladı ve bir intikam tanrıçası gibi dövüşe müdahale ederek Bully'yi birkaç saniye içinde geri çekilmeye zorladı ve ardından, ata biner gibi hayvanın sırtına binip epey de bir koşturdu onu!

Belki tam da bu gibi hakiki dostlukların farklı türler arasında seyrek görülmesinden dolayı, açlık nedir bilmeyen tuzu kuru, heyecansız bir şehir köpeği ile gene böyle bir kedinin efendilerinin odasında, birbirlerine dokunmadan aynı kaptan yemesine “dostluk” dememek gerekir.

13

ÇİTLER

Sıkça karşılaşılabilecek bir manzara: Bir bahçenin çitleri boyunca ilerliyorum ve tel örgünün ardındaki büyükçe bir köpek öfkeyle havlayıp hırlıyor. Köpek, dişlerini çıkarmış tel örgüye saldırıyor; görünüşe göre hayvanı gırtlığıma yapışmaktan alıkoyan tek şey bu tel örgü. Ancak ben onun bu ürkütücü, tehditkâr beden diline aldırış etmeyip istifimi bozmadan bahçe kapısını açıyorum: Köpek başını yere eğiyor, utangaç bir tavır takınıyor ve havlamalarına formalite gereği devam ediyor, ama havlaması artık eski tehditkâr tonunu yitirmiş. Aramızdaki tel örgünün oluşturduğu güvenilir engele saygı göstermeyeceğimi önceden kestirebilseydi, baştan bu kadar öfkeli havlamayacağı açık ve net görülebiliyor. Böyle bir durumda köpeğin, bahçe kapısının açılması üzerine birkaç metre uzağa çekilip oradan bambaşka tonlarda havlaması da olasıdır. Fakat aynı şekilde çok çekingen bir köpeğin veya

kurdun tel örgüler arkasından düşmanca ya da korkak denebilecek herhangi bir belirti sezdirmeyip, engel ortadan kalkar kalkmaz içeri giren kişiye bir anda –ve iş olsun diye değil, tehlike arz edecek etkililikle– saldırması da olasılık dahilindedir.

Bu ikisi ne kadar çelişkili ve birbirini dışlayan davranış biçimleri gibi görünse de, bunların temelinde aynı mekanizma vardır.

Bütün hayvanlar, ama özellikle de diğerlerine kıyasla daha büyükçe olan memeliler, karşılarındaki kuvvetçe üstün rakip belirli bir mesafe sınırını aşacak kadar yaklaşırsa kaçır. Bu konunun araştırmacısı Profesör Hediger’in kavramlaştırdığı bir davranış biçimi olan *kaçma mesafesi*, hayvanın söz konusu rakibi karşısında duyduğu korkuyla doğru orantılı olarak artar veya azalır. Ancak düşmanı *kaçma mesafesi* sınırını ihlal edecek kadar yakından ona saldırırsa, bu durumda da, onun da kaçmak yerine kavgayı göze alacağını söylemek kesinlikle mümkündür. Doğal ortamda bu *kritik mesafenin* (Hediger) aşıldığı sadece iki durum vardır: Birincisi hayvanın, korkulan düşmana beklemediği bir anda yakalandığı, yani rakibini ancak yakınlarına kadar geldikten sonra fark ettiği veya hayvanın çıkmazda olduğu için kaçamadığı durumdur. Bu birincisine verilebilecek örneklerden biri, büyük ve saldırgan bir hayvanın, kendisine doğru yaklaşan rakibini fark etmesine rağmen hemen kaçacağına, adeta düşmanın onu fark etmeden geçip gitmesini umarmış gibi saklanma tepkisi verdiği durumdur. Saldırgan rakibin “paçayı kurtarmaya” çalışan hayvanla kötü bir tesadüf sonucu aniden karşı karşıya gelmesi, kritik mesafenin aşılmış olması halinde hayvanın kendini “yakalanmış”

hissetmesine neden olmaktadır. Bu durumda ansızın, çaresizlikten ileri gelen bir saldırı gerçekleşir. Bahsettiğim bu son mekanizma, vurulmuş büyük yaban avlarını, özellikle de yırtıcıları arama-

yı son derece tehlikeli kılan şeydir. *Kritik mesafenin* aşılması sonucunda tetiklenen saldırı, söz konusu saldırganın yapıp yapabileceği saldırıların en tehlikesidir. Ancak bu gibi tepkiler sadece yırtıcıların sahip olduğu bir tepki biçimi değildir; örneğin hamsterlarda da bu mekanizma oldukça gelişmiş bir şeydir. Hatta köşeye sıkıştırılmış bir sıçanın öfkeli saldırısı, İngiliz dilinde amansız mücadeleyi ifade edecek biçimde deyimleşmiştir: *Fighting like a cornered rat* [Köşeye kısıtılmış fare gibi dövüşüyor].

Kaçma mesafesine ve kritik mesafeye etki eden unsurlara gelince, bunlar yukarıda, önce kapalı duran ve sonradan açılan bahçe kapısıyla ilgili örnekte köpeğin sergilediği davranıştan çıkarılacak sonuçlardır. Buradaki tel örgü köpeğe, tel örgünün ardındakiyle onu birbirinden ayıran onlarca metrelik bir mesafe gibi etki etmektedir: Hayvan kendini düşmanının karşısında güvende hissetmektedir ve o ölçüde cesaretlidir. Gelgelelim kapının açılması hayvanda, düşmanın söz konusu mesafeyi aşarak aniden ona doğru yöneldiği etkisini yaratacaktır. Bunun, özellikle de hayvanat bahçelerinde, tel örgülerle çevrili kapalı alanda çok uzun süre kalmış, dolayısıyla da bunların aşılmaz birer engel olduğu yönünde alışkanlık geliştirmiş hayvanlarda şöyle bir tehlikeli sonucu olabilmektedir: İnsan-

la kendisi arasında bulunan tel örgünün arkasındaki hayvan kendini güvende hissetmektedir; hayvanın kaçma mesafesi aşılmamıştır ve eğer isterse, çitlerin gerisindeki insanla dostane bir sosyal iletişim kurma şansı bile vardır. Ancak bu insanın, örneğin köpek tel örgülerin arkasındayken kendini sevdirep okşatmış olmasına güvenerek beklenmedik bir anda kafesin içine girmesi halinde, hayvan sadece ürküp kaçmakla kalmayıp bazı durumlarda saldırıya bile geçebilir. Bunun nedeni, aradaki engelin kalkmasıyla birlikte hayvanın hem kaçma mesafesinin, ama ayrıca bundan önemli ölçüde kısa olan kritik mesafenin de aşılmış olmasıdır. Böyle bir durumda hayvanın sergileyeceği davranış da, onun “sinsi” damgasını yemesine neden olacaktır elbette.

Bu yasalardan haberdar olmak beni bir keresinde evcil bir kurt tarafından saldırıya uğramaktan kurtarmıştı. Bir zamanlar dişi köpeğim Stasi’yi, Königsberg Hayvanat Bahçesinde yaşayan güzel ve büyük bir sibiryakurduyla evlendirmek isteyince herkes bana kurdun çok tehlikeli olduğu gerekçesiyle bu işten vazgeçmemi önermişti.

İlk önce bu iki hayvanı alıp, hayvanat bahçesinin rezerv bölümündeki birbirine yakın iki ayrı kafese yerleştirdim ve iki kafesi birbirine bağlayan geçiş kapısını, kurt ile Stasi’nin burunlarını uzatıp birbirlerini sadece koklayabilmelerine yetecek kadar araladım. Birkaç dakika sonra, karşılıklı burun koklama töreninin ardından, ikisinin de dostça kuyruk sallamaya başladığını görünce aralarındaki engeli tamamen kaldırdım; aralarında herhangi bir sürtüşme çıkmadan bunu da atlatmıştık ve pişmanlık duyulacak herhangi bir şey ol-

mamıştı. Sevgili köpeğim Stasi'nin koca bozkurtla oyun oynayışına tanık olunca, hayvan terbiyeciliği yanım tuttu ve kurdun kafesine girmeye karar verdim. Parmaklıklar arasından bana çok dostça yaklaştığından, işin içinden gelmeyen biri için ortada herhangi bir sorun yok gibi görünüyordu; fakat kafes parmaklıkları ile kritik mesafe arasındaki ilişkiden bihaber olsaydım, muhtemelen çok büyük bir maceraya atılmış olacaktım. Velhasıl Stasi'yi ve kurdu yanıma çağırıp onları uzun bir sıra halinde uzanan kafeslerin en arka bölümüne yerleştirip diğer kafeslere birkaç köpek, bir çakal ve bir de sırtlan getirdim. Ardından aralardaki bütün kapıları açıp, bütün kafesleri görebileceğim şekilde kafeslerin en ön bölmesine geçtim. Hayvanlar, içeri girdiğim anda kafesleri birbirine bağlayan ara kapıların onların kaçış yönünün dışında olmasından dolayı, beni ilk etapta fark etmemişti. Bir süre sonra kurt en arkadaki kafesin kapısından bakarak beni tesadüfen fark etti. Ve beni çok iyi tanıyan, kafesin parmaklıkları arasından elimi yalayan ve kendini bu ele okşatan, gelişimi daha uzaklardan sıçrayıp hoplamaya başlayarak selamlayan kurt, şimdi ondan 16 metre uzaklıkta, önünde sakın sakın otururken benden iliklerine kadar korkmuştu; aradaki parmaklıklar eksikti de ondan! Kulaklarını kıstı, sırtındaki tüyleri tehditkâr bir tavırla dikti ve kuyruğunu bacaklarının arasına sıkıştırıp, açık duran kapının arkasında

yıldırım gibi kayboldu. Ama hemen sonra, her ne kadar korkusunu üzerinden tamamen atmamıştıysa da, tehdit edercesine diktiği tüyleri tekrar eski halini almış biçimde tekrar ortaya çıktı ve olduğu yerde eğdiği başıyla aşağıdan yukarı bana doğru bakıyor, bir yandan da hâlâ bacaklarının arasında tuttuğu kuyruğunu kısa darbeler halinde sallıyordu. Ruhsal denge halinde olmadıkları zamanlarda kendisine odaklanarak bakan gözlerin hayvanı korkuttuğunu bildiğim için hemen gözlerimi çevirdim. Aynı anda Stasi de beni keşfetmiş olmalıydı, çünkü kafeslerin kaçış yönüne göz ucuyla baktığımda onun hızla bana doğru koştuğunu gördüm. Kurt da hemen onun arkasından geliyordu! Bu sırada bir anlığına da olsa korktuğumu itiraf etmeliyim. Fakat kurdun yarı sakar yarı oyuncu hareketlerle ve hani köpeklerden anlayan kimselerin oyuna davet olarak bildiği şu bahsettiğim kafa sallama hareketleriyle bana doğru koştuğunu görünce rahatladım. Hal böyleyken ben de ayaklarımı yere sıkıca basarak gittikçe yaklaşan bu kaçınılmaz dostane çarpışmaya bütün gücümle kendimi hazırladım; bu sırada şu bildik, çok etkili karın tekmesinden kendimi korumak için yanduruşa geçmem gerekmişti. Ancak bütün bu önlemlere rağmen çarpışmayla birlikte paldır küldür arka duvara doğru fırlatıldım. Ama bunun dışında, kurt yeniden o güven dolu ve dostane tavrına geri dönmüştü.

Kurdun muhteşem gücü, buna paralel olarak da oyun oynayışındaki kaba sabalığa ilişkin bir fikir edinmek ise ancak ve ancak bir Fox Terrier'in kas sıkılığıyla Danimarka Doggesi'nin

(Danua) ağırlığının tek bir köpekte birleşmiş halini düşünmekle mümkün. Bu oyun sırasında bildiğim bütün ayak tekniklerine başvurup sağlam durmaya çalışmama rağmen defalarca yere yığılınca, böyle bir kurdun, şehir köpeklerinden oluşan kalabalık bir sokak köpeği çetesi karşısında neden üstün olduğunu daha iyi anladım...

Bir başka “kafes hikâyesi” ise benim ihtiyar köpeğim Bully ile onun düşmanı beyaz bir Spitz’i konu alıyor. Bu beyaz köpek, uzunlamasına devam eden dar avlusunun sınırları, yeşil renkli çitlerle Tuna Nehrine çıkan bir kasaba yolundan ayrılan evlerden birinin köpeğiydi. İki köpek, karşı karşıya geldikleri her seferinde bu çitler boyunca birbirlerine öfkeyle havlayarak koşuyor, köşelerde de kısa süreliğine durup o çok büyük öfkenin sesli ve hareketli ifadeleriyle birbirlerini tehdit ediyorlardı. Derken günün birinde iki köpeğin de beklemediği, onlar için son derece utanç verici bir olay oldu: Çitler bir güzel yenilenmiş, bu amaçla da bir kısmı yerlerinden sökülüp alınmıştı. Çitlerin yolun yokuş yukarı kısmındaki 15 metrelik bölümü hâlâ yerinde duruyordu, ama Tuna yönünde uzanan kısmın bir yarısı eksikti. Ben de yanımda Bully ile kasaba yolunda bayır aşağı yürüyordum. Tabii Spitz bizi çok uzaktan fark etmiş, avlunun yolla kesişen en üst köşesinde heyecandan titrer halde hırlayarak beklemeye koyulmuştu. Bu üst köşede, her zamanki gibi başlangıçta sakince süregiden bir “küfürleşme” sonrasında iki köpek bir anda ve yıldırım hızıyla çitin beri ve öteki yanında yan yan, hani şu bildiğimiz, yüzleri birbirlerine dö-

nük halde koşmaya başladı. Felaket gerçekleşmek ze-
reydi: itlerin eksik olduğu bölümü geçip koşmaya
devam etmişlerdi ve çitlerin eksikliğini, planlanan bir
başka kfrleşme yeri olarak belirledikleri alt köşede
ancak fark edip durmuşlardı. İşte şimdi iki kahraman
karşı karşıyaydı; tüyleri dikili, dişlerini gıcırdatarak ve
arada çitler olmaksızın! Havlama sesleri gittikçe azaldı
ve sonunda tamamen kesildi. Tereddüt ediyor, dşn-
yor olabilirler miydi acaba? Hayır! *Köpek gibi* geriye d-
np, avlunun çitleri olan bölümüne doğru omuz omu-
za koşarak öfkeyle havlamaya devam ettiler!

14

KÜÇÜK DİNGONUN YARATTIĞI TEREDDÜTLER

Bir zamanlar dingoların karakteristik özellikleri ve davranışları ile ilgili fikir edinmek istediğimden, büyütmesi için dışı bir evcil köpeğe böyle bir dingo yavrusu teslim etmeye karar vermiştim. Stasi'nin annesi Senta'yla Schönbrunn Hayvanat Bahçesinde barındırılan bir dingo aynı dönemlerde hamile kalınca, bu isteğimi yerine getirme imkânını bulabilmiştim.

Avustralya'nın keşfi esnasında kıtada bulunan bazı yarasa türleri dışında, keseli hayvanlar sınıfına girmeyen tek memeli olmalarına rağmen bu dingoların tuhaf bir hikâyesi var. Dingoların doğrudan, hakiki yaban köpekleri mi, yoksa yabanileşmiş evcil köpekler mi olduklarına ilişkin hararetli tartışma konusuna gelince, "beyaz çoraplar" ve beyaz kuyruk ucu gibi evcilleşme belirtilerinin, türün safkan örneklerinde de gö-

rüldüğünü göz önünde tutarak, şahsen ikinci varsayıma katılıyorum. Bir başka ipucunu da Aborjinlerin kültüründe bulabiliyoruz: Aborjinler ne tarım yapmayı biliyor ne de evcil hayvanları tanıyorlardı ve günümüzde kültürel açıdan, kıtayı keşfettikleri zamankine kıyasla çok daha düşük bir düzeyde bulunuyorlar. Ne olursa olsun, bu insanların bir zamanlar denizci olması gerekiyor. Görünüşe bakılırsa, onların kültürlerinin çökmesiyle birlikte insandan adım adım uzaklaşan dingoyu getirenler de Aborjinler olmalıydı. Kültür kaybının yanında dingonun tamamen yabanileşmesinde etkisi olan unsurlardan biri de, keseli hayvanların çok yavaş, dolayısıyla da avlanması kolay hayvanlar oluşu olabilir.

Günün birinde, atalarının insana bağımlılığına dair herhangi bir iz taşımayan kızıl-kahverengi bir dingo yavrusu çantamda Altenberg'e geldim ve hemen, bu Avustralya "gugukkuşu yumurtasını" çaktırmadan diğerlerinin altına itelemek üzere, yavrularıyla birlikte terasta kalan Senta'nın yanına koştum. Küçük dingo bu sırada acıkmış ve hiç durmadan ağlayıp ulumaya başlamıştı; böyle olunca da Senta onu daha uzaktan duymuş,

kulaklarını dikip endişeli bir yüz ifadesiyle çıkagelmişti.

Bilirsiniz, köpekler sayı sayamaz ve düşünme yetileri de, kendi yavrularının tamamı yuvada olduğu için dışarıdan bir

yerlerden ağlama sesleri gelen eniğin kendi yavrularından olmadığını anlamaya yeterli değildir. Çantanın içinden yükselen yardım çağrıları, nasıl olduysa, ondaki anneliğe özgü endişeyi tetiklemişti ve görünmez yavru bundan böyle onun çocuklarından biri sayılacaktı.

Senta'nın onu alıp hemen yuvaya taşımasını umarak yavruyu yere koydum. Amaç memeli hayvanlar grubuna dahil bir annenin yabancı bir yavruyu evlat edinmesini sağlamaksa, bu yavrunun ona yuvanın dışında ve mümkün olduğu ölçüde yardıma muhtaç bir halde gösterilmesi gerekir. Çünkü yardıma muhtaç halde ve tek başına öylece herhangi bir yerde duran yavru, bakıma yönelik annelik güdülerini, yuvadaki yavruya kıyasla daha etkili bir biçimde tetiklemektedir. Ama aynı sütannenin aynı üvey yavruyu, yuvanın dışında bırakılırsa sevgiyle içeri taşıdığı, ama öte yandan yuvanın içine konduğunda da yavrularının yanında bulur bulmaz onu saldırgan olarak algılayıp yemesi de olasılık dahilindedir.

Bu arada, söylemeden geçmemek gerek: Yabancı yavrunun alınıp yuvaya taşınması da onun ebediyen evlat edinilmesini garantilemez. Özellikle de sıçanlar ve fareler gibi kazıcı memelilerde,

yuvanın dışında bulunan yabancı yavru ilk etapta annenin içeri taşıma dürtüsünü tetiklese bile, diğer yavruların yanına geldikten sonra yabancınn tanınıp yendiği de çok sık olan bir şeydir.

Anlaşılan Senta'nın acelesi vardı; dingonun "kendi kanından" olup olmadığını anlamak için onu koklamakla hiç vakit harcamadı ve hemen ağzını, köpek annelerinin taşımak istedikleri yavrunun kafasını, köpek dişlerinin arkasına "cuk" oturacak, ama gene de sıkıştırmayacakları şekilde tutuş biçimleriyle almak üzere, ağlayan yavrunun üzerine dikkatle eğildi. Ama işte tam o sırada, hayvanın Schönbrunn Hayvanat Bahçesindeki yırtıcı hayvan kafesinden gelirken peşinde getirdiği

yabani ve yabancı kokuyu aldı: Senta bir anda irkilerek geriye, metrelerce geriye çekildi; bu sırada ağzını açarak

adeta kedi gibi tıslıyordu; ardından tekrar dikkatle, koklaya koklaya küçük dingo yavrusuna yaklaşmaya başladı. Burnunu yavruya yaklaştırmayı aşağı yukarı bir dakika kadar zaman aldı; sonra aniden onu, normalde yeni doğmuş yavruları postundaki plasentadan kurtarmak için kullanılan yalama teknikleriyle yalamaya başladı. Bu, kapsamlı bir açıklama gerektiren bir davranıştır:

Tavşanlar ve domuzlar gibi bazı ev hayvanlarında hiç de seyrek görülmeyen bir durum olarak, memeli grubuna dahil bir annenin yavrularını doğumun hemen sonrasında yemesiyle ilgili davranış, çoğu zaman aslında vitellüs zarını, plasentayı ve göbekbağını sıyrır-

mayı hedefleyen davranışların yanlış yönlendirilmiş biçimidir. Yavru, vitellüs zarıyla beraber doğmuşsa, anne vakumlu dil hareketleriyle bu zara, kesici dişleriyle tutup dikkatli bir ısırıkla onu yırtabileceği bir delik açmakla işe başlar. Ağız hatları ve burun mümkün olduğu kadar geriye çekilerek ve dişleri meydana çıkarak yapılan bu ısırma hareketinde, hayvan dış görünüşü olarak, köpekler pireyi yakalama umuduyla postlarını tararken gözlemlenen o bildik görüntüyü sergiler. Vitellüs zarı açılınca, anne vakumlu dil hareketine devam ederek onu çekmeye ve yavaş yavaş yemeye başlar; ardından plasentayı ve son olarak da göbekbağının artık kısmını da aynı hareketlerle sıyırıp alır. Hayvan yavrusunun göbekbağının bittiği noktaya ulaştığında da, bağ nihayet düğümlenene kadar, onu gittikçe artan bir dikkatle kemirip yalamaya devam eder. Ancak eylemin burada son bulması gerekir; çünkü aksi takdirde –ki bu ev hayvanlarında sıkça rastlanan bir davranış bozukluğudur– sadece göbekbağının tamamı yenmekle kalmaz, yavrunun göbeği, bağın başladığı yerde bir yara şeklinde açılır. Bir zamanlar bu işlemi, yeni doğmuş yavrularının karaciğerini yiyene değin sürdüren dişi bir tavşanım vardı. Bazı köylülerin ve tavşan yetiştiricilerinin bildiği gibi, bu gibi durumlarda yeni doğan yavruları yuvadan hemen alarak onların göbekbağını bizzat kesip temizliklerini yaptıktan birkaç saat sonra, yani annedeki vitellüs zarını ve plasentayı yemeye yönelik dürtü kaybolduktan sonra yuvaya geri koymakla yavruların ölmesine engel olmak mümkündür. Dürtüsel davranışlarında bozukluk olmayan dişi memelilerin de ölü ya da ağır hasta yavrularını diğer yavrulardan uzaklaştırmak için yediği de olur. Bu sı-

rada vitellüs zarını ve plasentayı yerken sergiledikleri hareketlerin aynısını yaparlar ve yavrunun göbeği boyunca ilerleyerek, işlerine devam ederler. Schönbrunn Hayvanat Bahçesinde bu olguya etkileyici bir örnek oluşturabilecek bir deneyim yaşamıştım. O zamanlar bu hayvanat bahçesinin, her sene kapkara yavrular doğuran sarı benekli dişi bir jaguarı ve kara bir erkek jaguarı vardı. Bir yıl, bu büyük dişi kedi sadece tek bir yavru doğurmuştu ve o da başından beri öyle hastaydı ki, hayvanat bahçesinin müdürü Bay Antonius, onun yetişip büyüyeceğine şüpheyile bakıyordu. Günlerden bir gün bu anne jaguarı, yaklaşık iki aylık hasta yavrusunu kedilerin kendine has tekniğiyle “yıkarken,” yani baştan aşağı yalarken görmüştük. Hayvanlardan pek iyi (!) anlayan ve bizimle birlikte jaguar kafesinin önünde duran, hayvanat bahçesinin müdavimlerinden bir ressam kadın, hüzünlü bir ses tonuyla anne jaguarın hasta yavrusu yüzünden ne kadar da endişeli görüldüğünü söyledi. Antonius ise dertli dertli başını iki yana salladı ve bana dönüp: “Davranışbilim araştırmacısına sınav sorusu!” dedi. “Anne jaguarın şu an içinde bulunduğu ruhsal durum nedir?” Cevabım hazırды: Hayvanın yalama hareketlerinde tedirginlik ve telaş vardı; ayrıca daha önce sözünü ettiğim vakumlu yalama hareketi de kendini ele vermişti. Bunun dışında iki defa, gayet hedefli hareketlerle, burnuyla yavrunun göbek bölgesini yokladığını da yakalamıştım. Dolayısıyla da: “Hayvanda, yavruyu büyötmeye devam etme ile ölü yavrularını yemeye yönelik gittikçe büyüyen tepki arasındaki çelişkinin başlangıç safhası!” diye cevap verdim. Ne yazık ki haklıydık. Daha ertesi gün yavru jaguar kayıplara karışmıştı: Annesi onu yemişti...

İşte Senta'yı küçük dingoyu yalarken gördüğümde bütün bunlar film şeridi gibi bir anda gözümün önünden geçmişti. Ve evet: Birkaç dakika içinde Senta burnuyla yavrunun göbeğini yoklamaya başladı, bunun üzerine yavru sırtüstü döndü. Senta tam göbekbağının bulunduğu yeri yalamaya ve kesme dişleriyle yavrunun göbek derisini nazıkçe çimdiklemeye başlamıştı. Bunun üzerine dingo viyaklayıp ağlayınca bizimkisi aniden, adeta bilincine varmış gibi geri çekildi: Sanki içinden: "Aman Tanrım, çocuğun canını yakıyor olmalıyım!" diyordu. Anlaşılan şimdi yavruyu büyütme tepkisi, yavrunun acı çığlıklarının onda tetiklediği "merhametle" birlikte üstün gelmişti. Birden, başka bir şeyle karıştırılması imkânsız olan o yuvaya taşıma amacı güden hareketlerle, başını yavrunun üzerine getirdi; ama onu ağzına almak üzere çenesini açar açmaz şu pis yabancı kokuyu aldı gene. Telaşlı yalama hareketleri tekrar başladı ve yavrunun göbek deliğini nazıkçe çimdiklemeye kadar gitti; yavru gene acı çığlıkları koyuverince Senta yeniden geri çekildi. Senta'nın hareketleri gittikçe daha telaşlı ve tedirgin bir hal alıyor, birbirleriyle çelişki içindeki dürtüler gitgide daha kısa aralıklarla ortaya çıkıp tekrar kayboluyordu: Yavruyu alıp yuvaya götürme dürtüsü ve istenmeyen ve de "yanlış" kokan bu "cin bebeği" yeme... Senta'nın nasıl bir ruhsal eziyet altında kıvrandığı açık seçik görülebiliyordu: İçinde bulunduğu çelişkinin ağırlığıyla bir anda çöktü ve dingonun önünde yere oturup burnunu göğe doğru kaldırarak ulumaya başladı. Bunun üzerine sadece dingoyu değil diğer yavruları da alıp

* (Alm.) *Wechselbalg*: Perilerin değiştirdiğine inanılan bebek -çn.

onları, dar bir kutunun içinde mutfaktaki ocağın yanına yerleştirdim. Orada yavruların on iki saat boyunca bir güzel birbirlerine sürtünüp “parfmize” olmalarını sağladım. Ertesi günün sabahı onları geri götürdüğümde Senta bütün yavrulara karşı başlangıçta biraz şüpheli yaklaştı ve oldukça heyecanlı bir tavır sergiledi; fakat çok geçmeden hepsini genlerindeki programa uygun şekilde kulübesine taşıdı ve bunu yaparken dingoyu ilk ya da son olarak değil, kendi yavrularından hiç ayırt etmeden götürdü. Geçi ilginçtir, daha sonradan onun “yabancı” olduğunu anladı Senta. Her ne kadar onu dışlamayıp emzirmeye devam etmiş olsa da, günün birinde, kulağının birinin sarkık kalmasına neden olacak şekilde ısırıp yaraladı.

15

HER ŞEYİ ANLIYOR AH BİR DE KONUŞABİLSEYDİ!

İnsanlarla yaşayan evcil hayvanları (kendi) soylarının yabani biçimleriyle kıyaslayıp evcillerin daha aptal olduğuna inanmak bir yanılgıdır. Birçok örnekte, evcil hayvanların duyularının daha körelmiş olduğu, hatta çok hassas bazı içgüdülerinin de tamamen ayrışıp kaybolduğu kesin. Ancak aynı şeyler insanoğlu için de geçerlidir: İnsanın hayvana üstünlüğüyse, bu kayıplara rağmen değil, tam da bunlar sayesinde! Hayvan davranışlarının çoğunun üzerinde hareket ettiği zeminin, bu kesin ve sabit yapıdaki “rayların” ayrışımı, yani apayrı bir biçimde yeniden organize olması, insanın özgürlüğünün ortaya çıkması için bir önkoşul niteliği taşıyordu. Aynı şekilde, evcil hayvanın doğuştan getirdiği birçok davranışının ayrışmış olması da, onun

mantıklı davranma yetisine olumsuz yönde etki eden bir şey olmaktan çok, ona farklı, yepyeni nitelikte özgürlük dereceleri sunan bir şeydir. Bu alanı ilk araştıran C. O. Whitman, daha 1898 yılında bu konuda şunları söylemiştir: “İçgüdüdeki bu hatalar, zekânın kendisi değildir, ancak ‘deneyim’ denen büyük eğitmenin sahneye çıkıp zekânın bütün mucizelerini sergilemek için geçiş imkânı bulduğu kapılardır.”

Türde nesilden nesile genetik yolla devredilen davranış biçimleri de, hayvanın *kendini ifade etmeye yönelik hareket biçimleri* kategorisine ve bunların tetiklediği sosyal tepkiler kategorisine dahildir. Köpek benzeri yırtıcılar da dahil olmak üzere, küçük kargalar ve gri kazlar gibi topluluk halinde yaşayan hayvanların “bir-birlerine söyledikleri şeyler,” bir çark sisteminin dişli-leri gibi iç içe geçen etki ve tepki normlarından ibaret bir zeminde gerçekleşir. R. Schenkel, kurdun kendini ifade etmeye yönelik hareket biçimleri ve bunların anlamına yönelik kapsamlı araştırma ve analizler yapmıştır. Kurdun sosyal düzlemde iletişim kurmasına yarayan bu sinyallerin “abece”sini alıp bizim evcil köpeklerinkiyle karşılaştıırırsak, doğuştan gelen ve türe özgü birçok davranış biçiminde olduğu gibi, çözülme ve ayrışma biçimleri bakımından aynılarını tespit etmemiz mümkündür. Bu arada, sözünü ettiğim kendini ifade etme hareketlerinin, sosyal bakımdan kuşkusuz daha gelişmiş bir yapısı olan kurtlarda, altınçakallara kıyasla daha açık ve net olup olmadığı sorusunu da öylece bir hatırlatmak isterim. Çov-çov gibi Lupus kanı taşıyan köpeklerde, kuyruk hareketleri ve duruşlarıyla ilgili sinyaller dışında vahşi kurda özgü çok sayıda ifade biçimi tespit etmek mümkündür. Çov-çovun halka

biçimindeki kuyruğu, bu hareketlerin gerektirdiği fiziki koşulları sağlamamaktadır. Buna rağmen çov-çovlar, kurtlara özgü ifadeye yönelik kuyruk hareketinden bazılarını nesilden nesile *devrederler*. Çoban köpeği yanlarından gelen normal, yani “yabani biçimli” bir kuyruğu olan bütün melez köpeklerimde, safkan çoban köpeklerinde ve *Canis aureus* nesillerinde *hiçbir zaman* görülmeyecek, tamamen kurtlara özgü birçok kuyruk hareketini gözlemek mümkündür.

Yüz kaslarının, beden ve kuyruk duruşunun mimik ve jestleri gibi, doğuştan gelen kendini ifade etme hareketleri açısından bakıldığında, köpeklerimden bazıları Avrupa köpeklerine kıyasla, tür olarak kurda her zaman daha yakındılar. Bu melezler, söz konusu özellikler bakımından diğer köpeklerden zengin olsalar da, kurtlarla kıyaslandıklarında, sahip oldukları zenginliğin pek fazla olmadığı anlaşılabacaktır. Bu söylediklerim, öncelikli olarak hayvanın *doğuştan* getirdikleri bağlamında değil de, burada sözünü ettiğim genel anlamdaki ifade etme yetisi düşünüldüğünde, Aureus kanı taşıyan köpekleri tanıyan ve seven kimselere ilk bakışta çelişik gelebilir. Yukarıda değindiğim ilkeyi, kendini ifade etme kategorisi dışında başka hiçbir yerde, bu netlikte yakalamak mümkün değildir: Sabit ve doğuştan gelen içgüdüsel hareketlerin ayrışımı, çevreye ayak uydurmayı kolaylaştıran, “doğaçlama” davranış biçim-

lerine imkân sağlar. Türlerinin yabani biçimlerinin birbirlerine öfke, boyun eğme ve sevinç gibi duyguları aktarırken kullandıkları jest ve mimikler açısından, çov-çovlar neredeyse kurtlarla aynı sınırlara sahiptirler. Tamamıyla vahşi türdeşinin son derece ince duyarlılığına yönelik olduklarından, bu hareketler çok fazla ön plana çıkmaz. İnsanoğlu sözlü dilde, her ne kadar daha kaba da olsa, karşılıklı anlaşma için daha kesin bir iletişim aracına sahip olduğundan, bu hareket dilini büyük oranda yitirmiştir. İnsan ne istediğini söyleyebildiği için, karşısındaki türdeşinin içinde bulunduğu ruhsal durumdaki en ufak değişikliği “gözlerinden okuyarak” anlamaya çalışmak zorunda değildir. Bu nedenle vahşi hayvan, insanların çoğuna, ifade açısından fakir bir canlı gibi gelir; aslında doğru olansa tam tersidir. Özellikle de çov-çovlar, daha önce ağırlıklı olarak Aureus köpekleriyle deneyim yaşamış kimselelere fazlasıyla müphem ve anlaşılmaz gelir. Ancak zamanla, belli bir göz aşinalığı edinildiğinde, bir kurdun ya da aynı şekilde çov-çovun pek hareketsiz suratındaki ifade, duygusal dışavurumları kendini belli eden Aureus köpeklerinin suratlarındakine kıyasla daha da kolay okunabilmektedir.

Gene de Aureus köpekleri zihinsel faaliyet bakımından daha yüksek bir düzeydedir: Doğuştan getirdikleri içgüdüsel davranışlara bağımlılıklarından önemli

ölçüde uzaklaşmışlardır; hayvan, davranışlarının büyük bir bölümünü öğrenmiş, hatta “doğaçlama” olarak bizzat keşfetmiştir. Esnek olmayan hiçbir içgüdü, bir köpeğin efendisine duyduğu sevgiyi, başını

onun dizlerine yaslayarak göstermesini sağlayamaz. Tam da bu yüzdendir ki, hayvanların birbirlerine söyledikleri şeyler arasında bu ifade biçimi, (işlev açısından) insanın iletişim aracına en çok benzeyendir.

Konuşma yetisine daha da yaklaşan bir başka şey ise *eğitim ve terbiye sonucu* öğrenilen hareket biçimlerinin duygu ifade etmek için kullanılmasıdır. Köpeğin “pati vermesi” buna güzel bir örnek oluşturur. İlginçtir ki, bunu öğrenen köpeklerin çoğu, söz konusu davranışı efendileri karşısında belirli bir sosyal bağlam içerisinde, onu yumuşatmak, özellikle de ondan “özür dilemek” için kullanır. Yaramazlık yaptıktan sonra sessizce efendisine yanaşarak, oturduğu yerde, kulakları geriye doğru yatık halde, suratında sonsuz bir “teslimiyet” ifadesi ve gergin hareketlerle patisini uzatma çabasındaki köpeği bilmeyen var mıdır? Hatta bir keresinde, karşısındaki köpekten korkan bir finonun bile aynı şeyi yaptığını görmüştüm. Fakat her şeye rağmen bu istisnai bir durumdur; genel olarak, efendileri karşısında, bireysel öğrenilmiş davranışlar açısından zengin bir envantere sahip hayvanlar bile, türdeşleriyle “konuşurken” yabani biçimlerinin doğuştan gelen mimik ve jestlerini kullanmakla yetinirler. Hayvanlarda serbest, öğrenilmiş ya da “doğaçlama keşfedilmiş” duygu ifade biçimlerinin artmasının, türün yabani biçiminin kendine özgü mimiklerinin ayrışımına (azalıp yeniden organize olduğuna) işaret ettiğini söylemek mümkündür. Demek ki bu açıdan bakıldığında, evcilleşmiş köpekler, davranışları bakımından en serbest ve dış koşullara ayak uydurabilme yetisine en çok sahip olanlardır. Gelgelelim, bireysel zekâ da önemli bir role sahip olduğundan bu söylediğim, sadece bir genel-

leme olarak anlaşılmalıdır. Duruma göre, özel bir zekâya sahip ve yabani biçimine yakın bir köpeğin, içgüdülerinin baskısından kurtulmuş, fakat aptal bir köpeğe kıyasla daha güzel ve karmaşık iletişim araçlarına sahip olması da mümkündür. İçgüdülerin yitimi her zaman için, zekâ lehine açık bir kapı olarak anlaşılmalıdır, yoksa zekânın kendisi olarak değil.

Burada köpeğin kendi duygularını insan karşısında ifade etmesiyle ilgili yetileri hakkında söylenenler, rahatça anlaşılabileceği gibi, bu hayvanların insanın ifadeye yönelik hareket etme biçimlerini ve insan dilini anlıyor oldukları konusunda daha da fazla geçerlidir. Bugünün kent insanıyla kıyaslayınca, bir zamanlar yarı yabani, hatta daha doğru bir ifadeyle neredeyse tamamen yabani köpeklerle sosyal ilişkide bulunan avcılara, hayvanların ifadeye yönelik hareketleri konusunda daha gelişmiş bir anlama ve algılama yeteneği atfetmek yanlış olmayacaktır. Bu, bir bakıma avcının mesleği gereği edinmesi gereken bir özellikti; bir mağara ayısının ne zaman tehlikeli ne zaman barışçıl bir ruh hali içinde olduğunu ona bakarak anlayamayan bir taş devri avcısı, işini iyi biliyor sayılmazdı. Bu yeti, insanda içgüdüsel olmaktan çok, öğrenme sürecinin sonunda edinilen bir şeydi. Aynı şekilde köpek de benzer bir şeyi, insan mimiklerini ve dilini *anlamayı* öğrenmek zorunda kalmıştır. Hayvanların doğuştan

getirdiği şeyler, sadece en yakın akraba türler arasında kullanılan, kendini ifade etmeye yönelik hareket ve seslerle sınırlıdır; bu bağlamda, deneyimsiz

köpekler kedigillere özgü mimikler karşısında bile “başarısız” olmaktadır. Bu gerçekler göz önünde tutulduğunda, özellikle de evcil köpeklerin insanın duygu dışavurumlarına ne kadar “alışmış” oldukları, bunları anlamakta sınırları nerelere kadar taşıyabildikleri, hakikaten inanılmaz bir şeydir. Bu yetinin, evcilleşme süreci olarak geçen bin yıllar içinde giderek artmış olduğu da kuşkusuz doğrudur.

Genel anlamda Lupus köpeklerini, onlar arasında da özel olarak çov-çovları çok sevmeme rağmen, evcilleşme açısından daha yüksek düzeyde olan bütün Aureus köpeklerinin, efendinin duygularını en ince ayrıntısına kadar “anlama” yetisi bakımından Lupus köpeklerine kat kat üstün olduğundan şüphe etmek için hiçbir neden göremiyorum. Bu konuda dişi çoban köpeğim Tito, ondan doğan bütün Lupus kanı taşıyan nesillerden daha üstündü. Bana kimin sempatik geldiğini, kimin itici geldiğini hemen anlardı. Köpek yetiştirirken, melezleştirme sırasında, tercihim mümkün olduğu kadar Tito’nun bu hassasiyetine sahip olanlardan yana kullandım. Örneğin Stasi, hastalandığıma ilişkin bütün belirtileri değerlendirebiliyordu: Stasi, sadece hafif bir nezle geçirdiğimde ya da migrenim tuttuğunda değil, tamamen ruhsal nedenlerden ötürü depresif olduğum durumlarda da hemen endişeleniyordu. Böyle durumlarda, başka zamanlarda yaptığı gibi neşeyle etrafta dolanmayıp, keyifsiz bir ruh hali içinde durmadan göz ucuyla beni yoklayarak yanımda yürümesi ve ben durur durmaz dizime yanaşıp omzunu yaslaması, endişesini çok net biçimde gösteriyordu. İlginç bir şekilde, aynı durum “hafiften sarhoş” olduğum zamanlar için de geçerliydi; bu gibi durumlarda

Stasi “hastalığım” öylesine etkileniyordu ki, sırf onun bu hali, sarhoşluğumdan ayrılmak için yeterli neden olabilirdi; ama tabii öyle olmuyordu pek.

Köpeklerle tanışıklığımdan gelen deneyimlerimi genelleyebildiğim kadarıyla, kanişlerin sözünü ettiğimiz bütün bu yetiler açısından birinci sırayı bileğinin hakkıyla aldığını rahatlıkla söyleyebilirim. Bana kalırsa Alman çoban köpekleri, bazı Pinscher türleri ve kesinlikle Schnauzerler, sözünü ettiğimiz bağlamda en “zeki” köpekler olarak kanişleri izler; ancak kişisel zevkime göre bunlar, bir zamanlar sahip oldukları yırtıcı hayvana özgü doğalarından çok şey yitirmişlerdir. Çünkü bu hayvanlar, tam da olağandışı “insana benzerlikleri” uğruna, benim vahşi kurtlarımı özel kılan bir şeyi, doğal olanın cazip yanını kaybetmişlerdir.

Tanıdığım bütün köpekler arasında, insan sözcüklerini anlamak konusunda rekor sahibi olan da dışı bir Schnauzer’di. Köpeklerin insan diline özgü sözcüklerin anlamını sadece tonlamadan anladığı ve sözcükleri ses biçimleriyle anlayamadıkları yönündeki yaygın kanı, yanılığdan başka bir şey değildir. Ünlü hayvan psikologu Sarris bunu tam olarak ve yadsınamaz biçimde kanıtlamıştır. Deneye katılan erkek çoban köpeklerinin isimleri Haris, Aris ve Paris’ti. Efendileri onlara: “Haris, (Aris, Paris) yerine geç!” emri verdiğinde, her seferinde şaşmaz biçimde sadece gerçekten kastedilen köpek ayağa kalkıp üzgün, fakat itaatkâr bir tavırla yerine gidiyordu. Deney, emir yan odadan verildiğinde ve bilinçdışı verilmiş olabilecek bütün “tüyolar” olasılık dışıyken de aynı şekilde sonuçlanıyordu. Hatta bazen, zeki ve efendisiyle sıkı bir ilişki içinde olan köpeklerin sözcük anlama kapasitelerinin bütün olarak *cümleleri*

anlamaya kadar bile vardığı hissine kapıldığım oluyor. “Şimdi çıkmam gerek,” ifadesini duyunca gerek Tito gerekse de Stasi hemen yerinden fırlıyordu; ki bunu kendime hâkim olup herhangi bir tonlama farkı duyulmayacak şekilde seslendirmeye çalıştığım zamanlarda da anlayabiliyorlardı. Oysa bu sözcüklerin farklı bağlamlarda seslendirilmesi halinde köpeklerden en ufak bir tepki bile gelmiyordu.

İnsan *sözcüklerini* anladığı bilinen ve kesinlikle kanıtlanan, ayrıca bu açıdan en geniş kelime haznesine sahip köpek, daha önce de değindiğim dişi Schnauzer Affi’ydi. Av merakı son derece gelişkin olan bu köpek, “Katzi” [kedi], “Spatzi” [serçe], “Nazi” ve “Eichkatzi” [sincap] sözcüklerine belirgin biçimde ayrı tepkiler veriyordu: Köpeğin sahibi de, Sarris’in deneylerinden habersiz, onun deneyiyle büyük ölçüde benzerlik gösteren bir deney düzeneği hazırlamıştı. Köpek “kedi” sözcüğünü duyunca tüylerini ve kulaklarını dikip, tas-tamam *saldırgan* bir yabaniyi bekleyen köpeğin o kendine özgü heyecanıyla *yerde* bir şeyler aramaya başlıyordu. Gençliğinde serçeleri avlamaya çalışan, ancak zamanla bu hayvanların ulaşılamaz olduklarını kavramış olan köpek, serçeleri görünce sadece sıkılmış bir tavırla onları seyretmekle yetiniyordu; ancak bu sözcüğü duyduğunda gene de, bir serçe bulana kadar gözleriyle etrafı tarıyordu. Nazi sözcüğü o tarihte politik bir anlam içermiyordu; sözcük Affi’nin hiç sevmediğı bir hanımın kirpisine takılmış addı. Köpek “nazi” sözcüğünü duyar duymaz, normal olarak doğada kirpile-
rin yaşadığı en yakın yaprak birikintisine gidip oraları kazmaya ve bütün köpeklerin, nefret ettikleri bu can yakıcı hayvanları kovalarken çıkardığı kendine özgü

sesle havlamaya başlıyordu. Hatta başka seslerle karıştırılması mümkün olmayan bu havlama sesi, ortada herhangi bir kirpinin bulunmadığı durumlarda da duyuluyordu. Affi, sincap sözcüğünü duyduğunda da heyecanla başını *yukarı* kaldırıyor, orada bir sincap görmezse, başı havada sırayla ağaçları dolaşıyordu (Koku alma duyuları zayıf olan köpeklerin çoğu gibi Affi de yönünü ağırlıklı olarak görme duyusuyla buluyordu ve diğer köpeklerle kıyasla uzak mesafeleri daha iyi görüyordu). Söz konusu dişi köpeğin normalde köpeklerde ender rastlanan bir başka yanı daha vardı: Affi, insanlara özgü yön belirtme mimiklerini de anlayabiliyordu. Ayrıca, en az dokuz kişinin ismini biliyordu ve bu isimlerin söylenmesi halinde, şaşmaz biçimde kastedilen kişilere gidiyordu; bir kere olsun yanıldığını görmedim.

Hayvan psikolojisi araştırma laboratuvarlarında yapılan bu deneylerin inanılır görünmemesiyle ilgili şüphelere karşı şu argümanı ileri sürebiliriz: Kapalı mekândaki deney hayvanı, efendisiyle serbestçe dolaşabilen köpekle kıyaslandığında, serbest köpek, nitelik bakımından birbirinden ayırt edilebilir deneyimlere daha sık maruz kalmaktadır. Eğitimle elde edilen belirli bir performansı sağlamak üzere sözcüklerle yapay olarak sağlanan ve hayvan açısından temelde tamamen birbirinden farksız çağrışımsal bağlar, elbette ki hayvanın zihninde doğrudan tepki uyandıran ve anlamsal yüklerle sahip kedi, kuş, kirpi ve sincap gibi av konusu olabilecek hayvanların tetikleyeceği çağrışımsal bağa kıyasla çok zayıf olacaktır. Özellikle de laboratuardaki köpeklerin sözcükleri anlama yetisine ilişkin becerilerinin tam olarak değerlendirilebildiğini söylemek mümkün değildir; çünkü bu konuya yeterince ilgi gösterilmiyor.

Köpek sahibi olan herkes, birazdan anlatacağım ve karmaşıklığı nedeniyle laboratuvar koşullarında tekrarlanması mümkün olmayan şu süreci bilir: Efendisi herhangi bir vurgu yapmaksızın, köpeğinin ismini telaffuz etmeksizin, hatta “köpek” lafını dahi ağzına almaksızın: “Bilmem ki, onu da yanıma alsam mı acaba?” der demez köpek, oldukça uzun ve belki de eğlenceli bir gezinti söz konusu olacağını bildiğinden, hemen heyecanlanmaya başlar. Eğer sahibi tutup da: “Şimdi onu aşağı götürmem lazım,” derse hayvan sıkılmış bir tavırla ve herhangi bir neşe belirtisi göstermeden yerinden kalkar. Ancak sahip: “Yok yok, iyisi mi almayayım onu,” derse, beklentiyle dikilmiş kulaklar hüznle iner, fakat gözler yalvarır bir ifadeyle efendiye kilitlenmiştir. Sonunda sahip kararlı bir şekilde: “Onu evde bırakacağım,” dediğindeyse köpek alıngan bir tavırla dönüp yerine gider. Anlattığım bu süreç, doğal bir şekilde birlikte yaşayan köpek ile efendisi için ne kadar basit ve sıradan bir olay olsa da, buna benzer bir davranışı yapay yoldan sağlamanın ne gibi karmaşık bir deney düzeneği gerektireceğine ve bu davranışı açığa çıkarmanın ne gibi ön eğitimler gerektirdiğine dikkati çekmekte fayda görüyorum.

Ne yazık ki büyük bir maymunuyla gerçek anlamda sıkı bir dostluk içinde bulunmadım. Bildiğim kadarıyla da mesleki olarak bu hayvan grubunu inceleyen hiçbir araştırmacı, birey olarak bunlardan biriyle, köpek ve efendisi arasındaki günlük ilişkide olduğu kadar sıkı ve kişisel bir dostluk yakalamış değildir. Maymunuyla insan arasındaki dostluk derken kastettiğim şey, en azından hayvanın gençlik yıllarına kadar olan yaşamı için temelde imkânsız bir şey değildir. Fakat maymunular,

ergenlik dönemlerine girip cinsel anlamda erişkin olduklarında, serbestçe bakılamayacak derecede tehlikeli hayvanlar haline gelirler. Kaldı ki, hayvanın en yüksek zihinsel faaliyetlerini doğru ve hakkıyla değerlendirebilmek için, özellikle de eleştirel, bilimsel anlamda deneyimli biriyle ona karşılıklı bir sevgi bağıyla bağlı bir hayvan arasında, tam da böyle sıkı fıkı bir ilişki vazgeçilmezdir. Burada sözünü ettiğim yüksek zihinsel performanslar bağlamında, köpeği bir maymunuyla kıyaslamanın biraz acelecilik olduğunu yadsımayacağım. Buna rağmen şunu da söylemeden edemeyeceğim: Kanımca, her ne kadar maymunlar, başka zihinsel performanslarda daha üstün olsalar da, köpeğin insan dilini anlama yetisi, en büyük maymunununkini bile aşar. Zira bazı açılardan bakıldığında köpek, en zeki maymunlardan bile kesin olarak daha *insansıdır*: Çünkü köpek de, tıpkı insan gibi evcilleşmiş bir varlıktır ve o da –tıpkı insan gibi– iki yapısal özelliğini evcilleşmesine borçludur: Bunlardan birincisi köpeğe, gene tıpkı insanda olduğu gibi içgüdüsel davranışın “*donuk*” *haldeki raylarından kurtuluş* sağlamış ve yeni eylem olanaklarının kapısını açmıştır; ama öte yandan ikinci yapısal özellikleri, köpeğe ebedi bir sevgiye muhtaçlık hali olarak kendini gösteren bir *çocuksulaşma* getirirken, insana, hayatı boyunca süren, onu devamlı bir olma/oluş haline götüren derin bir merak bahşetmiştir.

16

SORUMLULUK

Bir zamanlar çılgınca komik hikâyeleri konu alan harika bir kitabım vardı. Kitabın adı *Snowshoe Al's Bedtime Stories*'ti ve bu çılgın mizah anlayışının arkasında, Amerikan mizah tarzına damgasını vuran, o kendine özgü ve çoğu Avrupalı için kolay anlaşılabilir olmayan, keskin hatta biraz da acımasız bir hiciv içeriyordu. Bu hikâyelerden birinde "Snowshoe Al," romantik ve iç parçalayan bir dille en iyi arkadaşının kahramanlıklarını anlatıyordu. İnanılmaz bir cesaret, abartılı bir yüreklilik ve tam bir fedakârlık, Batı Amerikan romantizmiyle dalga geçerek doruk noktasına tırmandırılıyor ve sonunda kurtların, Kuzey Amerika boz ayılarının, açlığın, soğuğun ve daha birçok tehlikenin pençesindeki öykü kahramanının, yanında bulunan arkadaşının yaşamını son derece dokunaklı bir biçimde kurtarmasıyla doruk noktasına ulaşıyordu. Sonra hikâye kısa bir cümleyle bitiyordu: "Ancak bu sırada

adamın ayakları öyle kötü donmuştu ki, maalesef onu vurmam gerekti.”

Birileri bana sadık köpeğinin özelliklerinden ve marifetlerinden söz edince, bu hikâyeye aklıma gelir. Ona hâlâ köpeğiyle birlikte olup olmadığını sorduğunuzdaysa çoğu zaman şu şaşırtıcı cevabı alırsınız: “Onu başkasına vermem gerekti, çünkü başka bir şehre taşındım... Daha küçük bir eve geçtim... Köpeğe bakmamı zorlaştıran bir işe girdim...” Asıl şaşırtıcı olansa, başka açılardan bakıldığında ahlaki açıdan mükemmel bazı kişilerin de, böyle bir davranışta bulunduklarını itiraf etmekte herhangi bir sakınca görmüyor gibi görünmeleridir. Bu kişiler, kendi davranışlarının, sözü geçen hikâyedeki kahramanın arkadaşına yaptığından hiçbir farkı olmadığını görmeyecek kadar kördürler. Hayvanın, sadece yasa önünde değil, birçok insanın duygularına göre de *hiçbir hakkı yoktur* işte.

Ahlaksal açıdan bakıldığında bir köpeğin sadakati, insanlar arası dostluktan daha az sorumluluk gerektiren bir şey değildir. Sadık bir köpeğin ittifakı, bu dünya üzerindeki bütün canlı varlıklar arasında olup olabilecek en “ebedi” ittifaktır. Köpek edinen herkes bunu göz önünde bulundurmalıdır. Gelgelelim bazen, insan bir köpeğin sadakatine istemeden de sahip olabilmektedir. Örneğin bir kayak turundayken tanıştığım Hirschmann adlı Hannover Schweisshund’la [bir tür Alman av köpeği] böyle bir şey yaşadım. Bu bir yaşındaki hayvan, tipik bir efendisiz köpekti. Çünkü sahibi başkorucu, Rauhaar cinsi yaşlı av köpeğini çok daha fazla seviyordu ve belki gerçekten de av için pek uygun olmayan sakar gence pek ilgi göstermiyordu. Hirschman çok yumuşak başlı ve hassas bir köpekti;

hatta efendisinin eli karşısında ürkeklik gösteriyordu, ki bu da efendisinin eğitim konusundaki becerilerini kuşkulu hale getiriyordu. Ancak geldiğimizin daha ikinci gününde bize uzunca bir kayak turunda eşlik etmiş olmasını, onun sağlam karakterli bir köpek oluşuna vermedim doğrusu. Onun bir “yılışık” olduğunu düşünmüştüm; daha sonra bu düşüncemin haksız olduğunu anladım, çünkü çok geçmeden, *bizi* değil *beni* takip ettiği ortaya çıkmıştı. Günün birinde sabah uyanıp da onu bizim odanın kapısının önünde uyurken bulunca, burada ciddi bir köpek sevgisinin gelişip büyümekte olduğunu sezerek ona karşı daha mesafeli davranmaya başladım.

Ne var ki iş işten geçmişti: Sadakat andı içilmişti çoktan. Ayrılma anında trajedi patlak verdi. Bizi bir kere daha takip etmesin diye onu tutmaya çalıştığımda Hirschmann itaatte kusur etmeyi yeğledi. Kuyruğu bacaklarının arasında, gerilimden tir tir titreyerek, güvenli bir mesafede kalıp kehribar sarısı gözleriyle: “Bana istediğin her şeyi emredebilirsin, ama senden vazgeçmemi... asla!” diyordu. Teslim oldum. “Bay başkorucu, köpeği kaçaya satarsınız?” Hirschmann’ın davranışı başkorucu açısından bakıldığında firar etmekle aynı şeydi ve adam bir saniye bile düşünmeden cevap verdi: “10 şilin.” Bu sözcükler küfür eder gibi çıkmıştı adamın ağzından... Ki öyleydi de. Aklına daha uygun bir fiyat gelene kadar parayı elinde buldu, ardından üç çift kayak ve iki çift köpek patisi paldır küldür yola koyuldu.

Hirschmann’ın beni izleyeceğini biliyordum; fakat yanlış bir varsayımda bulunarak, köpeğin, içinde bulunduğu büyük vicdan azabıyla bunu aslında yapma-

ması gerektiği dürtüsüyle tereddüde kapılıp ilk etapta bizi çok gerilerden takip edeceğini sanmıştım. Ancak durum farklı gelişti: İriyarı erkek köpeğin atlayışı beni ağır bir top mermisi gibi yere serdi ve kayak üstünde duran kişinin, yandan zıplayan büyük bir köpek karşısında ayaklarını yere sağlamca basması mümkün ol-

madığından küt diye yoldaki buzların üstüne düştüm. Hirschmann ise, yerde iki seksen yatan bedenimin çevresinde birkaç sevinç turu atmayı uygun görmüştü. Durumu algılama ve tartma konusunda onu fazlasıyla küçümsemiş olmalıydım.

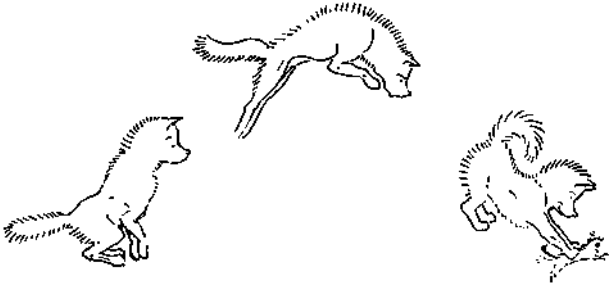
İnsana, sahip olduğu köpeğin gösterdiği sadakatle yüklenen sorumluluk her zaman çok ciddiye aldığım bir şey olmuştur. Ve bir zamanlar, istemeden de olsa, eksi 28 derece soğukluktaki Tuna Nehrine atlayarak bir köpeği kurtarmak için hayatımı ciddi anlamda tehlikeye atmış olmaktan gurur duyarım. Bingo adlı çoban köpeğim, nehrin kenarındaki buzların üstüne çıkmış, oradan da kayıp suya düşmüştü. Tırnaklarıyla buza tutunamadığından bir türlü sudan çıkamıyordu. Tecrübeyle sabittir ki, köpekler, kendilerini sudan dışarı çekmelerine elverişli bir yer bulamazlarsa çok çabuk yorulurlar. Gittikçe dikleşen pozisyonda, hiç uygun olmayan bir yüzme tekniğine kapılıp bir anda boğulabilirler. Onların bu özelliğini bildiğim için nehirde sürüklenmekte olan köpeği birkaç metre geçip ağırlığımı mümkün olduğu kadar yaymak için yüzükoyun buzun üzerine uzandım. Köpek akıntının etkisiyle kendisine

ulaşabileceğim bir yere gelince onu bir hamlede ense-sinden kavrayarak yanıma, buzun üstüne çektim. Fakat buz ikimizin ağırlığını taşıyamayıp kırılınca ben de kafa üstü buz gibi suya gömülüverdim. Bu arada başı aksi yönde olan köpek sağlam bir zemin bulmayı başaramabilmişti. Ama şimdi durum tersine dönmüştü: Bingo heyecanlı ve endişeli bir tavırla ağlama sesleri çıkarak nehir kenarındaki buz boyunca koşuyor, ben de akıntıyla sürükleniyordum. Fakat insan elinin yapısı, köpeğin tırnaklı patisiyle kıyaslandığında kaygan zeminlere tutunmak açısından daha uygun olduğundan kendi gücümle bu tehlikeden kurtulmayı başardım: Ayaklarımın yere bastığını hissettim, bir hamlede kendimi yukarı çekip kenardaki buzlara tırmandım...

Yakın çevremizdeki insanların ahlak anlayışını kavramaya çalışırken, kimin hiçbir beklentisi olmadan en büyük fedakârlığı yapmaya hazır olduğuna önem vermek, çok haklı bir değerlendirme yöntemidir. Çoğu insan için geçerli olmasa da, arkasında gerçek iyi yürekliliği barındıran gaddarlığın salt bir maske olduğunu söyleyen Nietzsche, düşüncesini şu güzel sözlerle ifade etmiştir: “Hedefin diğerlerinden hep *daha fazla* sevmek, asla *ikinci* olmamak olsun!” Belirli koşullar altında, *insanlar* karşısında bunu gerçekleştirebilirim, ancak sadık köpeklerimle aramızdaki dostluk ittifa-kında her zaman için “ikinci” olmayı tercih ederim. Ne tuhaf, ne eşsiz bir sosyal ilişki! Bütün bunların ne kadar şaşırtıcı olduğunu hiç düşündünüz mü? Demek ki, yüksek seviyede ve sorumluluk bilinciyle donanmış ahlak anlayışıyla, kardeşliğe ilişkin tasarımının en güzel ve en asil biçimini kardeşlik dini gibi bir noktaya taşımış olan bir akıl varlığı olarak insan, sıralamada, gele

gele bir *yabani hayvandan* sonra geliyor! Ne dediğimi gayet iyi biliyorum; duygusal bir insanbıçımcılık yapma hatasına düşmediğimden eminim. Çünkü en asil insan sevgisinin kaynağı da akıl ve akıl çerçevesindeki ahlak değil, çok daha derindeki, eski mi eski, tamamen duygusal –ki bu da aşağı yukarı güdüsel anlamına gelir– nitelikteki katmanlardır. Kaynağını bunlardan değil de, akıldan alan, en dört dörtlük, en fedakârca ahlaki davranış bile bizim için değerini önemli ölçüde kaybetmez mi: “Gönlünden kopmadıkça, iki gönül bir olmaz.” Fakat aklının ve gene akli çerçevesinde işleyen ahlakının ortaya koyduklarıyla kendini hayvandan ayırsa da, insanın tam da bu “gönlü/yüreği,” yüksek düzeyde gelişmiş sosyal canlılarınkıyla aynıdır.

Köpeğimin beni, benim onu sevdiğimden daha çok sevdiğiyile ilgili basit gerçeğin saklanabilecek bir tarafı yok ve bu durum karşısında her zaman bir tür utanç hissetmişimdir. Köpek benim için canını vermeye her an hazırdır. Bir aslanın ya da kaplanın benim için tehdit oluşturduğu bir durumda, Ali, Bully, Tito, Stasi ve diğer bütün köpeklerim, benim yaşamımı bir saniyeliliğine olsun korumak için, sonu ölümle bitecek bir mücadeleye girmekte bir an bile tereddüt etmezdi. Peki ya ben?

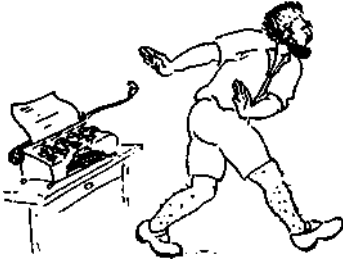
17

KÖPEK GÜNLERİ

Köpek günleri, isim olarak Yunanlarla ve Sirius’la’ bağlantılı olsa da, ben onu kelimenin gerçek anlamıyla anlamayı yeğliyorum. Çünkü zihinsel çalışmadan bıkıp usanınca, bir şeyleri ballandırarak anlatmalar, nezaket gösterileri insanın boğazına kadar gelince ve daktilonun görüntüsü metrelerce mesafeden bile dayanılmaz şekilde mide bulandırmaya başladı mıydı –ki bu belirtiler genellikle senenin ikinci sömestrinde ortaya çıkar– ben de “köpek günleri”ni, daha doğrusu “hayvan günleri”ni ilan ederim! Böyle zamanlarda insanlardan elimi eteğimi çeker, kendimi tamamen hayvanlara veririm; bunun nedeni, tanıdığım insanlar arasında bana

* (Alm.) *Hundestage*: Büyük Köpek takımyıldızında yer alan çift yıldız verilen ad ve bu takımyıldızın etkisinin görüldüğü, 24 Temmuz - 23 Ağustos arasındaki sıcak yaz günleri için kullanılan kavram; Türkçede *eyyamı bahur* olarak bilinir –çn.

eşlik edebilecek kadar tembel kimsenin bulunmamasıdır. Şahsen büyük mutluluk ve sevinç hissettiğim durumlarda bütün zihinsel faaliyetlerimi tamamen durdurmak gibi, hakkı yenemeyecek bir beceriye sahibim. Bu beceri, gerçek mutluluğu tadabilmenin biricik koşuludur. Bunaltıcı yaz sıcaklarında Tuna Nehrinde yüzmeye gittikten sonra koca nehrin durgun kolların-

dan birinde, insan varlığına ilişkin en ufak bir belirtinin olmadığı bir çayırılığın ortasında tıpkı bir timsah gibi çamurun içinde yattığımda, bir tür mucizeyi, Doğu'nun en büyük bil-

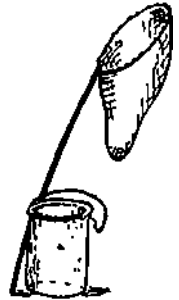
gelerinin nihai hedef olarak ulaşmaya çalıştığı bir şeyi yakalarım kimileyin: Uykuya filan dalmaksızın, düşüncemin çevremdeki doğada çözüldüğü, zamanın durduğu, hiçbir anlam ifade etmediği anlardır bunlar. Ve güneş batıp da akşam serinliği eve dönme vaktinin geldiğini tatlı tatlı hatırlattığında, saniyeler mi yoksa yıllar mı geçti, bilmiyor olurum. Bu hayvani Nirvana, zihinsel çalışma karşısında birebirdir; koşuşturma ve telaş altında ezilen modern dünya insanının ruhunun derinliklerinde oluşan "pişiklere" karşı hakiki bir merhemdir bu.

İnsanlık-öncesi cennete bu şifa verici geri dönüşü gerçekleştirmenin en zahmetsizce mümkün olduğu zamanlar, haklı nedenlere dayanarak bana eşlik etmesi için yanıma aldığım biriyle, bir köpekle olur. Demem o ki, bana sadakatle eşlik eden, yabani bir hayvan gibi

görünen ve uygarlaşmışlığını ele veren görünümüyle vahşi doğanın içinde sırtıtmayan köpeğe duyduğum ihtiyacın çok belirgin nedenleri var...

Dün sabah, daha şafak sökerken bile hava o derece sıcaktı ki, çalışmanın –zihinsel çalışmanın– verimli olacağını ummak boşunaydı: Bir Tuna gezintisi yapmak Allah'ın emri olmuştu artık.

Silahlarımı kuşanıp, yani kepçemi ve taşıma kabımı alıp odamdan çıkıyorum, çünkü Tuna'ya yaptığım her gezintiden, akşamleyin balıklarına canlı yemle dönerim. Böyle zamanlarda yanıma aldığım takım taklavat, Susi için her defasında bir “köpek günü”-nün daha gelip çattığının şaşmaz göstergesidir; hatta yaptığım Tuna araştırma gezilerinin sırf kendisi için düzenlenmiş olduğundan da emindir, kaldı ki bunda o kadar da haksız sayılmaz. Susi sadece gelebileceğini değil, bana eşlik etmesine büyük önem verdiğimi de bilir. Buna rağmen, ne olur ne olmaz, bakarsın unutuluruz filan diye, bacaklarımın arasından büyük bir telaşla bahçe kapısına doğru atar kendini. Kapıdan dışarı adımını attıktan sonra, burnu epeyce havalarda, havalı kuyruğuyla, kasaba yolu boyunca beni abartılı dans adımlarıyla takip ederek, civardaki bütün köpek-
lere, II. Wolf'ün arkasında olmaması halinde de onlardan korkmadığını göstermeyi kendine görev bilir. Kasaba meydanındaki bakkalın çirkin köpeğiyle (umarım bu kitabı hiçbir zaman okumayacaktır; köpek değil elbette, huysuz ihtiyarı kastediyorum) şöyle ayaküstü bir flört eder: Her ne kadar II. Wolf'ü kıskançlık-

tan çatlatsa da Susi bu benekli kırmayı çok sever çünkü. Fakat bugün ona ayıracak zamanı yoktur ve erkek köpeğin oyun davetini burnunu kırıstırıp bembeyaz dişlerini gösteriverip reddettikten sonra, yol üzerinde bulunan çeşitli çitlerin arkasındaki çeşitli düşmanlara hırlamak üzere yoluna devam eder.

Kasaba yolu, günün bu saatinde hâlâ gölgeli ve yolun sert zemini çıplak ayaklarımın altında soğukluğunu hissettiriyor; ama tren altgeçidini geçtikten sonra ki tozlu patika yola varınca, ayak parmaklarımda tatlı bir sıcaklık hissetmeye başlıyorum hemen. Önümde koşar adım ilerleyen dişi köpeğin bastığı yerlerden, durgun, rüzgârsız havaya bir toz bulutu karışıyor. Çekirgeler ve ağustosböcekleri cırcır ötüyor; çayırların daha başında, bir sarıasma kuşu ve bir karabaşlı ötleğen cıvıldıyor... Şükürler olsun: Bu sesler yazın henüz başında olduğumuzu gösteriyor.

Yol bizi yeni biçilmiş bir çayırılık alana götürüyor ve Susi yoldan ayrılıyor, çünkü burası ünlü bir fare çayırılığı aynı zamanda. Koşar adım temposu, sanki kaskatı gerilmiş ayaklarla hareket ediyormuş gibi tuhaf bir sürünmeye bırakıyor yerini. Başı ilerde, yüz ifadesi hayvanda had safhadaki bir gerginlik halini ele veriyor; kuyruğu aşağıda ve gergin vaziyette yere doğru uzanıyor. Bu haliyle Susi fazlaca şişman bir tilkiyi andırıyor.

Ansızın öne doğru 2 metre atılıyor ve neredeyse 1 metre havaya zıplıyor. Öne doğru uzattığı ve birbirine yaklaştırdığı önayakları üzerine düşüyor ve düştüğü yerde, otların arasına doğru yıldırım hızıyla ısırık hamleleri yapıyor. Nefes nefese bir halde, sivri burnunu toprağa gömüyor; ama sonra, bir yandan kuyruk sallayarak yarı gülümser yarı utangaç bir ifadeyle ba-

şını kaldırıp bana bakıyor: Fare kaçmış! Kimse kalkıp da, fareyi yakalamaya yönelik o koca hamlesi başarısızlıkla sonuçlanınca Susi'nin "utanmadığını" ve onu yakaladığında da gurur duymadığını anlatmaya kalkmasın bana!

Bunu izleyen diğer dört hamlesi de hedefi tutturamıyor. Ne yaparsın işte, bu tarlafareleri inanılmaz hızlı ve çevik oluyor! Ama sonunda Susi ok gibi fırlıyor ve ayakları tekrar yere basar basmaz, keskin bir cikleme sesi yükseliyor. Dişi köpek avını ısırıyor; yakaladığı şeyi başıyla iki yana silkeledikten sonra onu bırakıyor ve küçük, gri renkte bir şey, hemen arkasından da Susi, havada yay çizerek yere düşüyorlar. Sonra Susi, dudakları gerili halde, bu cikleyen ve otların arasında zıplayan şeyi, kesici dişleriyle tekrar tekrar yakalayıp bırakıyor. Ardından dönüp, ağzında tuttuğu şekli şemali bozulmuş bu iri tarlafaresini bana gösteriyor. Yaptığı şeyi takdir ederek hayranlığımı gösterip, onun ne kadar da yırtıcı, saygı duyulması gereken, ürkütücü bir hayvan olduğunu onaylıyorum. Fareye çok acıdım, ama ne de olsa onunla kişisel bir yakınlığım yoktu; Susi'ye başarılarına ve zaferlerine sevinçle karşılık vermeyi neredeyse görev addettiğim, en yakın arkadaşlarımdan biri. Nihayet Susi'nin fareyi yemesi ve onu öldürmüş olmasının biricik meşruiyetini kanıtlamış olması vicdanımı rahatlatmıyor değil. Dişi köpek, ağzındaki fareyi kesici dişleriyle parça parça edip pelte haline getirdikten sonra, etobur dişleriyle onu un ufak edip yutmaya başlıyor. Sonra bu fare avından usanıp bana dönerek, "hadi yolumuza devam edelim" der gibi bakıyor.

Yolumuz nehre paralel uzanıyor; burada üstümü soyunup kepçeyi, taşıma kabını ve giysilerimi saklıyo-

rum. Bu noktadan sonra, nehrin akış yönünün tersine uzanan ve vaktinde atların Tuna Nehrinde çalışan gemileri nehir yukarı çekmelerine yarayacak biçimde yapılmış özel patika boyunca yolumuza devam ediyoruz. Bugün bu patika, çok kısa bir bölümü hariç, neredeyse tamamen ormana karışmış halde ve yol, Kanada'daki altın madenlerine çıkan patikalarda olduğu gibi, rahatsız edici ısırganlar ve dikenli böğürtlenlerle dolu sıkı bir cangılın içinden geçiyor; insanın, orasına burasına batan dikenlerin ve ısırganların arasından geçebilmek için kollarını sürekli havada tutması gerekiyor.

Bitkilerin vahşice büyüdüğü bu ortamın nemli ve sıcak havası, insanın tahammül sınırlarını zorluyor; Susi de cangılın sunduğu, avlanma açısından çekici sayılabilecek şeylere en ufak bir ilgi göstermeksizin adım adım beni izliyor. Nihayet nehri geçmek istediğim yere ulaşıyoruz. Burada, sular çekilince nehir yatağı içinde uzunlamasına ve genişçe, irili ufaklı taşlarla dolu bir çakıllık önümüzde uzanıyor. Ben kaba çakıllardan oluşan bu can acıtan zeminde yalınayak zar zor ilerlerken Susi önden sevinç içinde suya doğru koşup göğsüne kadar suyun içine giriyor ve orada, sadece koca kafası sulardan oluşan arka planın içinde dışarıda kalacak şekilde, olduğu yerde oturuyor.

Ben de yavaş yavaş akarsuya girince Susi, bir yandan hafif ağlamaklı sesler çıkararak, beni daha yakından takip etmek üzere arkama geçiyor. Bu akıntıyı daha önce hiç geçmedi ve genişliği onu biraz korkutuyor. Rahatlatıcı bir sesle onunla konuşup akıntının içinde ilerlemeye devam ediyorum; su henüz benim dizimin hizasında iken Susi için yürümek imkânsızlaşıyor ve hayvan yüzmek zorunda kalıyor. Güçlü akıntıda ciddi anlamda

sürüklenmeye başlayınca, bu yorucu işinde ona destek olmak için ben de yüzmeye başlıyorum. Benim de akıntı yönünde en az kendisi kadar sürüklendiğimi görmek onu gözle görülür şekilde rahatlatıyor; Susi uslu uslu ve sadık bir şekilde yanımda yüzüyor.

Efendisiyle beraber yüzen bir köpeğin, zekâ açısından özel bir performans göstermesi gerekir. Sonuçta insan suda dik değil, köpek için alışılmadık bir biçimde yatay konumda bulunur; kimi köpek bunu kavramasını bir türlü beceremez.

Bu nedenledir ki köpek, yanında yüzen insanın su yüzündeki kafasının yakınla-

rında kalmaya gayret gösterir ve bu sırada kulaç atan önayaklarıyla efendisinin sırtını fena halde tırmalar. Susi'ye insanın yüzerken aldığı bu farklı konumu hemen kavramıştı ve bana arkadan fazla yaklaşmamaya özen gösteriyordu.

Ama şimdi, bu geniş akıntı karşısında korku hissettiği için, yanımda ve de mümkün mertebe yakınımda yüzüyor. Bir ara korkudan kaynaklanan heyecanı öyle artıyor ki, suyun içinde dik konuma geçerek, dönüp geldiğimiz yöne, kıyıya doğru çeviriyor başını. Bir an için geri dönmeye kalkacağından endişeleniyorum, ama çok geçmeden sakinleşiyor.

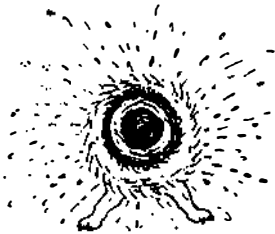
Gelgelelim kısa süre sonra bir başka talihsizlik geliyor başımıza: Sevgili Susim, içinde bulunduğu heyecan ve oldukça geniş bir mesafeye yayılarak akan nehri bir an önce geride bırakma çabası yüzünden, benim uzun vadede dayanamayacağım bir tempoda yüzmeye başlıyor. Güçbela, nefes nefese onun hızına ayak uydurma-

ya çalışıyorum, fakat o beni de geçip yüzerek öteki kıyıya doğru uzaklaşmaya devam ediyor. Nehrin diğer tarafına benden çok önce varmasında herhangi bir sakınca yok aslında; ama onun istediği bu da değil: Susi benden henüz birkaç metre öndeyken birden tekrar geri dönüp bana doğru yüzmeye başlıyor. Ancak şimdi de geldiğimiz kıyıyı görüp oraya doğru yüzmeye kalkması tehlikesiyle karşı karşıyayız. Çünkü korkan bir köpek eve giden yönü, diğer bütün yönlerle kesinlikle tercih eder. Köpekler genel olarak suda yüzerken yönlerini değiştirmekte zorlandıklarından Susi'nin tekrar dönüp diğer kıyıya doğru yüzmesini sağlayabilmek içimi rahatlatıyor.

Şimdi Susi'nin arkasında kalıp, geri dönmeye kalktığı her seferinde çağrılarımıyla onun istediğim yönde yüzmesini sağlamak için büyük çaba gösteriyorum. Bu çağrıları anlayıp onlara cevap vermesi ise Susi'nin ortalamanın üstündeki zekâsının yeni bir kanıtı.

Susi metrelerce önümde, peş peşe bir kumsala çıkıyoruz. Bu kumsal nehrin yüzerek geldiğimiz yakasındaki kumsaldan daha dik bir açıyla kıyıya iniyor. Susi'nin sudan çıktıktan sonraki ilk adımlarında nasıl yalpalayarak yürüdüğünü açıkça görebiliyorum. Bu ufak, sadece birkaç saniyelik denge bozukluğunu

uzun süreli yüzme deneyimlerimden ben de çok iyi biliyorum; hatta tanıdığım iyi yüzücüler de, henüz mantıklı bir açıklama getiremediğim bu gözlemi doğrulamıştır. Kesin olan bir şey varsa, o da bu ol-

gunun yorgunlukla ilgisi olmadığıdır. Kaldı ki Susi, bu tehlikeli yolculuğu kazasız belasız atlatmış olmanın verdiği sevincin sarhoşluğuyla “koşma nöbetine” kapı-

lıp etrafımda elipsler çize çize koşarak ve bulduğu kalın bir dal parçasını yanıma getirip beni oyuna davet ederek, bu varsayımı hemen doğruluyor.

Bu oyundan sıkılınca da, koşabildiği kadar hızlı koşmaya başlıyor ve 50 metre önümüzde, nehir kıyısına konmuş bir dere kuyruksallayanını avlamaya çalışıyor. Bu kuşu yakalayamayacağını elbette ki biliyor Susi; ama aynı zamanda kuyruksallayanların kıyı boyunca uçup belirli bir mesafe katettikten sonra yeniden kıyıda bir yere konmaktan hoşlandıklarını ve bunun ufak çapta bir av koşusu için ona harika bir tempo sağladığını da biliyor.

Küçük arkadaşımın neşesinin yerinde olması beni de sevindiriyor; yüzme gezilerimde bana ileride de eşlik edecekse, bu çok iyi bir şey. Fakat Susi’ye Tuna’yı bir kıyıdan diğerine yüzerek geçmiş olmasının ödülünü de hemen vermem gerek. Bunun için nehir kenarındaki bakir ormanda onunla uzun bir gezintiye çıkmaktan daha etkili bir yöntem de bilmiyorum doğrusu.

Önce nehrin akış yönünün tersi boyunca bir süre ilerliyoruz; daha sonra aşağı kısımlarında sakin, derin ve berrak suların aktığı, ancak yukarı doğru ilerledikçe gitgide seyrekleşerek birbirini izleyen zincirleme gölcüklere dönüşen yan kollardan birini takip ediyoruz.

Tuna Nehrinin bu gibi yan kolları, şaşırtıcı şekilde tropik bir etkiye sahip: Üzerinde herhangi bir düzenleme yapılmamış nehir yatağı kıyılarının dimdik, neredeyse 90 derece açıyla suya indiği; devasa büyüklükteki keçi söğütlerinden, kavak ve meşe ağaçlarından oluşan tipik bir “galeri ormanı”nın arasında coşkuyla büyüyen filbahrilerin sarmaşıklara tırmanarak ışığa doğru yükseldiği; ait oldukları familyanın çoğu üyesi tropik iklimlerde bulunan ve de bu coğrafyanın tipik kuşları olan yalıçapkınlarının, sarıasma kuşlarının yaşadığı ve suları bataklıklara özgü vejetasyon özellikleri gösteren bir bölge burası. Tropik

etki yapan bir başka şey de, bu güzel bölgenin havasında asılı duran ve sadece çıplak bir insanın azametle taşıyabileceği nemli bir sıcak. Bu arada sözünü ettiğim tropik etkinin sevimsiz yanını artıran bilumum sivrisinekler, sıtma sinekleri ve sayısız atsineğinden de söz etmeden geçmeyelim.

Çayırıklarda yaşayan çeşitli hayvanların izi, su seviyesi bir daha yükselene kadar üzerinde bulunduğumuz Tuna kolunun her iki yanı boyunca uzanan çamurun üzerinde tıpkı alçıdan kalıbı dökülmüş gibi kalacak. Kim demiş artık buralarda geyik yok diye? İzlere bakılacak olursa bu ormanlarda, kızgınlık dönemlerinde artık seslerini çıkarmasalar da, hâlâ çok sayıda

erkek geyik yaşıyor: Son zamanda özellikle de buralarda ciddi izler bıra-

kan son savaşın tehlikelerinden ve olumsuz etkisinden sonra, işte bu kadar ürkekleşmiş bu hayvanlar. Karaca ve tilki, bizam sıçanı ve daha küçük kemirgenler, sayısız dere düdükçünü, halkalı küçük cılibıt bu çamuru, iç içe geçmiş, dolambaçlı halkalardan oluşan izlerle süslemiş. Hem bu izler benim gözüme bunca ilginç hikâye anlatıyorsa, küçük dişi köpeğimin burnuna neler anlatır, onu varın siz düşünün! Hayvan, bizim gibi zavallı burunsuzlar için hakkında en ufak bir fikir edinmenin bile imkânsız olduğu bir koku ziyafetinde yüzüyordur herhalde. Geyiklerin ve karacaların izleriyle ilgilenmiyor, çünkü Susi böyle büyük avların meraklısı sayılmaz pek. Bu, onun fareleri avlamaya düşkünlüğünden ileri geliyor olsa gerek.

Fakat bizam sıçanlarının (miskfaresi) izleri biraz daha farklı. Burnunu yere yaklaştırmış, kuyruğu arkaya ve yukarıya doğru gerili halde, bir yandan heyecanlı adımlarla sürünerek, alışılmadık oranda düşmüş su seviyesinden dolayı olağan koşullarda olduğu gibi su yüzeyinin altında değil, üstünde olan bir yuvanın girişini bulana değin izleri takip ediyor. Susi başını bu delikten içeriye doğru sokabildiği kadar sokup gözü dönmüş halde yuvadaki yabaninin –görünüşe bakılırsa cezbedici– kokusunu içine çekiyor. Hatta bir ara kazarak yuvaya ulaşmaya bile kalkıyor; ona karışmıyorum,

çünkü ben de bir karış ılık suyun içine yüzükoyun uzanmış yakıcı güneşin tadını çıkarıyorum ve yola devam etmek konusunda hiçbir acelem yok. Sonunda

Susi, ağzı burnu toprak içinde yüzünü bana çeviriyor, kuyruk sallaya sallaya ve nefes nefese yanıma gelip derin bir nefes aldıktan sonra, suyun içine uzanıyor.

Bu şekilde neredeyse bir saat kadar yattıktan sonra Susi ayağa kalkıp beni yola devam etmeye çağırıyor.

İlerledikçe taşıdığı su miktarı azalan kolu, nehrin akış yönünün tersine takip etmeye devam ediyoruz. Aniden, biz akarsu yatağının çizdiği bir kıvrımı arkamızda bırakıp da gölcüklerin bir yenisini görür görmez Susi için büyük bir macera da başlamış oldu: Gölcüğün başında Susi'nin, olsa olsa en tatlı rüyalarında göreceği o ideal bizam sıçanı, şaşırtıcı büyüklükteki koca bir fare, rüzgâr onun bulunduğu yönden estiği için henüz her şeyden habersiz, öylece duruyor! Susi de ben de olduğumuz yerde donakalıyoruz. Ardından Susi, bir bukalemunun ağır adımlarıyla, harikalar diyarından fırlamışa benzeyen bu sıçana doğru sinsi sinsi yaklaşıyor. Susi işini şaşılacak kadar iyi yapıyor ve bizam sıçanı ile aramızdaki mesafenin yarısına kadar ulaşıyor. Sıçanın ürküp nehir yatağının derin çakıllı zemini üzerindeki çıkışı olmayan bu küçük su birikintisine atlama olasılığı küçümsemeyecek bir olasılık olduğundan, durum son derece ciddi. Eminim buradaki yuva da sudan birkaç metre uzakta, suyun normalde bulunduğu seviyede bir yerlerde.

Ne var ki, büyük kemirgenin zekâsını küçümsemişim. Sıçan, köpeği fark eder etmez çamurun üstünden

yıldırım hızıyla kıyıya doğru fırlıyor, hemen peşinden roket hızıyla Susi; son derece zekice davranıp, doğrudan hayvanın bulunduğu yöne değil, onun yolunu kesmeye elverişli bir yöne doğru atılıyor. Susi bu sırada, belki de o ana değin hiç duymadığım türden, tutkulu bir çığlık atıyor. Tabii sıçanı gerçekten avlayabilecek olsaydı çığlık atmayacak, var gücünü koşmaya harcayacaktı; çünkü av, Susi'nin taş çatlasa yarım metre önündeyken yuvasına dalıp kayboluyor. Susi özlemle yuvanın girişini kokluyor ve sonra hayal kırıklığıyla bana, suya geri dönüyor; ikimiz de günün bize bundan daha heyecanlı bir başka deneyim yaşama şansı sunmayacağını hissediyoruz.

Sarıasma kuşu ötüyor, kurbağalar vıraklıyor ve büyük yusufçuklar cam gibi kanatlarının çıkardığı vızıltı sesleri arasında, bizi rahatsız eden atsineklerini avlıyor... Umarım bereketli geçer avları! Bu şekilde, kâh suyun başında kâh içinde, bütün öğleden sonra boyunca yan gelip yatıyoruz; ben de bir hayvandan, en azından köpeğimden daha hayvani olma, bir timsah kadar tembel olma fırsatını buluyorum.

Ne var ki Susi zamanla sıkılmaya başlıyor. Aklına daha başka bir şey gelmediğinden olsa gerek, uzun süreli hareketsizliğimizden cesaret bularak yanı başımıza kadar gelip etrafta dolanan kurbağaları avlamaya başlıyor. En yakın kurbağaya doğru sinsi adımlarla yönelip ani ve uzunca bir fare avlama sıçrayışıyla onu yakalamaya çalışıyor. Onu önayaklarının altına almayı başabilirirdi, gelgelelim su sert bir zemin sağlamadığından bu durum kurbağayı pek etkilemiyor ve hayvan herhangi bir zarar görmeden dalıp suda kayboluyor. Susi yüzüne gözüne sıçrayan sudan kurtulmak için başını hızlı hareketlerle iki yana sallıyor ve şaşkın gözlerle, şu

kurbağa da nerede kaldı dercesine etrafına bakmıyor. Sonra, gölcüğün orta yerinde bitmiş bir sunanesinin yüzeydeki filizleri –bir köpeğin görme yeteneği göz önünde tutulursa– oturan bir kurbağadan çok da farklı olmadığından onu görüyor ya da en azından gördüğünü sanıyor. Susi başını yana çevirerek bu nesneyi uzaktan izliyor, ardından yavaşça, çok yavaş adımlarla suya girip bitkiye doğru yüzüyor, onu ısıırıyor, ardından da bu utanç verici hatasını fark edip etmediğini anlamak ister gibi, ağlamaklı bakışlarla beni yokladıktan sonra yüzüp tekrar yanıma, kıyıya gelip yanıma uzanıyor. Ona: “Hadi, eve gidelim mi?” dememe kalmıyor, Susi ayağa fırlayıp bütün iletişim becerilerini kullanarak, bu konuda bana katıldığını gösteriyor. Cangılda yolumuza devam ediyoruz ve Altenberg’den iyice yukarıda bir yerde nehre giriyoruz. Susi, korktuğuna ilişkin bir belirti göstermiyor. Kendini akıntıya vermiş, heyecana kapılmadan yanımda yüzüyor.

Kepçeyi, taşıma kabını ve giysilerimi bıraktığım yere yakın bir noktada sudan çıkıyoruz. Hemen en yakındaki su birikintisinden balıklarına güzel bir akşam yemeği çıkarıyorum ve akşamüstünün alacakaranlığında geldiğimiz yoldan gerisingeri dönüyoruz. Susi’nin fare avı iyi gidiyor: Peş peşe üç tarlafaresi yakalıyor ve böylece, kötü geçen bizam sıçanı ve kurbağa avındaki başarısızlığını telafi etmiş oluyor.

18

VİCDANI OLAN HAYVAN

Yabani bir hayvanın içgüdüsellliğini tetikleyen impuls-
ların [itkilerin] tamamı, yarattıkları etki itibarıyla, her
zaman için, hayvanın ve onun ait olduğu türün lehini-
de sonuçlanma zorunluluğu taşır. Onun yaşam alanın-
da doğal eğilimlerle “zorunluluk” arasında bir çatışkı
yoktur, içten gelen her dürtü “iyi”dir. İnsanoğlu bu
cennetsi uyumu kaybetti. Sözlü dil ve kavramsal dü-
şünme gibi sadece insana özgü edimler, ortak bir bilgi-
nin birikmesini ve geleneksel olarak aktarılmasını
mümkün kılar. İnsanın buradan *türeyen tarihsel* gelişi-
mi, diğer canlıların salt organik nitelikteki filogenetik
[türeyim] tarihinden kat kat hızlı gerçekleşir. Ancak
insanın içgüdüleri, onun doğuştan getirdiği etki ve
tepki mekanizmaları, organlar için de geçerli olan çok
daha yavaş bir gelişim temposuna bağlı kalarak değiş-
meye devam eder; bunlar insanlığın kültürel-tarihsel

gelişimine ayak uyduramamışlardır. Çünkü “doğal eğilimleri,” insanın, zihinsel edimlerinin bir sonucu olarak kendi kendini konumlandığı noktada, artık kültürel hayatın beklentileriyle sadece sınırlı ölçüde örtüşmektedir. Yani onun baştan itibaren kötücül olduğu falan yoktur, o sadece bizzat kendisinin biçimlendirdiği uygarlık aşamasında ortaya çıkan toplumsallığın kimi dayatmalarına cevap veremez noktada kalmıştır. Yabani hayvanın aksine uygarlaşan insan – ki bu bağlamda bütün insanlar uygarlaşmış canlılardır– içgüdüsel impulslarına körü körüne güvenebilecek durumda değildir artık. Bu impulsların bazıları, insanın oluşturduğu toplumsal bütüne öyle belirgin bir biçimde ters düşer ki, bunlar, en nahif kişiye bile kültür ve toplum karşıtı olarak görünebilir. Yabani hayvanın, doğal yaşam alanında hiç kuşku duymadan güvenebileceği, itaat etmesi gereken “güdülerin sesi,” onu, istisnasız her zaman, söz konusu bireyin ve onun dahil olduğu türün iyiliği doğrultusunda uyarır; oysa

insanda “içgüdünün sesi” kötü sonuçlara yol açan bir fısıltı halinde ortaya çıkar ve bizim öteki, bugün bile boyun eğmemiz gerektiğinden de öteye, boyun eğmeye mecbur olduğumuz impulslarımızın seslerini bize duyurdukları, aynı dille bize yöneldikleri için, bu fısıltılar insanda çok daha tehlikeli bir hal alır. Bu yüzdendir ki insan, kavramsal düşünme yardımıyla, içindeki her güdüsel itkiye, kendi yarattığı kültürel değerlere ters düşmeden kulak verip veremeyeceğini denetlemek zorundadır. İnsan belirli ve sınırlı bir yaşam

alanına sahip olduğu, sadece hayvanlara özgü olabilecek kadar güvenli ve de içgüdüsel kaynaklı bir uyumu, bilgelik ağacının meyveleri uğruna terk

etmek zorunda kalmıştı. Ama ona yaşam alanını dünyaya yayma imkânı veren ve kendi kendine şu soruyu sormasını mümkün kılan şey de gene bu ağacın meyveleriydi: Şu anda içimi saran eğilime kulak verebilir miyim? Bunu yaparak insan toplumunun en yüksek değerlerini tehlikeye atmıyor muyum? Şu anda içimi saran dürtüye herkes kulak verse, onun gereğini yapsa ne olurdu? Ya da Kant'ın diliyle, fakat biyoloji alanına uygulayarak ifade edersek: Eylemlerimde ölçü olarak kullandığım ahlak yasasını, genelgeçerli bir doğa yasası düzeyine yükseltebilir miyim?

Hakiki olan her türden ahlak anlayışı, en üst, insanlık bağlamında anlaşılması gereken ve hiçbir hayvanın yetkin olmadığı türden bir zihinsel faaliyeti gerektirir. Gelgelelim sorumluluk da belirli duygusal temeller olmadan mümkün görünmemektedir. Bunların, insanın ruhsal yaşantısının derinliklerindeki içgüdüsel "tabakalarda" sağlam kökleri vardır. İnsan salt aklın onayladığı her şeyi yapamaz. Hatta eylemin ahlaki motiflerinde herhangi bir kusur bulunmaması halinde bile, duygunun açıkça karşı koyduğu durumlar görülebilir. Bu gibi durumlarda duyguya değil de akla kulak verenin vay haline! Bu konuda kısa bir hikâye anlatalım:

Bundan seneler önce zooloji enstitüsünde, ölü fare ve sıçanlar yemeye alışkın genç boa yılanlarının [*Boidea*] bakımını üstlenmiştim. Sıçan yetiştirmek fare ye-

tiştirmekten daha kolay olduğu için bunları yem olarak kullanmak daha akıllıca olacaktı. Ama böyle olunca da yavru sıçanları öldürmem gerekiyordu. Gelgelelim erişkin bir ev faresi büyüklüğündeki, koca kafalı, pörtlek gözleri, kısa kalın bacakları, çocuklara özgü sakar hareketleriyle bu yavru sıçanlar, yavru hayvanların ve küçük çocukların duygularımıza hitap eden ve bizi etkileyen bütün o özelliklerine sahiptiler. Doğrusu bu sıçan yavrularına kıymak konusunda pek de istekli değildim; fakat enstitüdeki fare sayısı iyice azalınca bağırma taş bastım ve kendi kendime, “Deney yapan bir zoolog mu yoksa ihtiyar duygusal bir korkak mısın bakalım,” diyerek, sıçan yavrularından altı tanesini öldürüp pitonlarıma yedirdim. Kant’ın ahlak anlayışına göre bu yaptığımın hesabı verilemeyecek herhangi bir yanı yoktu. Akıl bağlamında düşünülünce yaşlı bir fareyi öldürmekle yavru bir sıçanı öldürmek arasında fark yoktu. Ne var ki bu bilgi duyguyu değiştirmiyor işte. Sonuç olarak duygularımın beni bundan vazgeçirmek için yaptığı çağrıya itaat etmemiş olmanın cezasını çok ağır çektim. En az bir hafta boyunca, her gece bu olay *rüyalarım*a girdi: Sıçan yavrularını görüyordum;

gerçekte olduklarından çok daha sevimli ve belirgin bir şekilde insana özgü hatlara bürünmüş bu yavrular, kaç kere yere atarsam atayım (bu tür küçük hayvanları öldürmek için hızlı ve acı vermeyen bir yöntemdir bu) insan sesiyle çığlık çığlığa bağırıyor, bir türlü ölmek bilmiyorlardı. Bu sevimli sıçan yavrularını öldürmem yü-

zünden aldığım hasar, beni ufak bir nevrozun kıyısına kadar getirmişti. Bu esaslı dersten sonra duygusal olmaktan ve duygularımın sesine kulak vermekten bir daha asla utanmadım.

Sadakatin, duygusal alanın derinliklerinde kök salmış biçimini, yüksek düzeyde gelişmiş sosyal canlıların ruhsal yaşantısında da bulmak mümkündür. Köpeklerde tekrar tekrar gözlemlediğim bir davranış, kaçınılmaz olarak bu sonuca götürüyor beni.

Daha önce sözünü ettiğim Hannover Schweiss-hund'u eve getirmem Bully'yi gerçek anlamda sarsmıştı; öyle ki Bully beni Viyana'ya kadar takip etmeyi göze almış ve bunu yapmıştı da. Bully'nin kıskançlığını zamanında fark etmiş olsaydım, güzelim Hirschmann'ı yanıma almaya kalkışmazdım şüphesiz. Bastırılan kinin gerginliği ortamda günbegün artarak hissedildikten sonra, nihayet olanlar oldu: Hayatım boyunca görmediğim şiddette ve normal koşullarda en büyük düşmanların bile ateşkes halinde olduğu, efendinin odasında gerçekleştiğine tanıklık ettiğim tek köpek dövüşüyle gerilim patlak verdi. Kavgacıları ayırayım derken Bully yanlışlıkla sağ elimin küçükparmağını ısırdı. Böylece dövüş sona ermiş oldu. Ancak Bully, bir köpek için olabilecek en ağır şokun etkisiyle resmen olduğu yere yığılıp kalmıştı: Onu hiçbir şekilde suçlamamama, aksine hemen çöküp onun başını okşayarak tatlı sözler söylememe rağmen Bully, sanki kalkacak mecali yokmuş, felç olmuş gibi halının üstünde yatıyordu. Nöbet geçiriyor gibi, birkaç saniyelik aralıklarla bedenini saran şiddetli bir ürpertiyle zangır zangır titriyordu. Son derece ağır nefes alıyordu, zaman zaman derin, darbe halindeki bir iç çekiş yorgun ciğerlerinin

hareketinde dışa vuruyordu kendini; gözlerinden çiy taneleri büyüklüğünde yaşlar süzülüyordu. O gün Bully'yi kucagımda aşağıya, sokağa taşımak durumunda kalmıştım; gerçi aynı yolu tek başına dönebildi, fakat dövüşün getirdiği yorgunluktan kasları öyle zayıf düşmüştü ki merdivenleri zar zor tırmanabildi.

Olan biteni bilmeyenler, köpeğin fizyolojik kaynaklı ağır bir hastalığa yakalandığını sandı. Tekrar yemek yemesi birkaç gün sürdü; o zaman da, lokmayı elimden yemesi için ona uzun uzun dil dökmem gerekti. Aradan haftalar geçtikten sonra bile Bully önümde dururken, o bir zamanlarki dikbaşı, itaatkârlıktan alabildiğine uzak davranışlarından tamamen ve üzücü biçimde ayırt edilen aşırı bir tevazu ve alçakgönüllülük sergilemeye devam ediyordu. Ben de vicdan azabı içinde kıvrandığımdan, onun vicdan azabı çekiyor olması beni iyiden iyiye sarsıyor, duygulandırıyordu. İşte o zaman Hirschmann'ı yanıma almakla nasıl affedilmez bir kabalık yapmış olduğumu anladım.

Bu hikâyedeki kadar iç burkucu olmamakla beraber gene etkileyici olan bir başka deneyimse Altenberg'deki komşularımızın erkek İngiliz Bulldog'uyla yaşadıklarımıdır. Bonzo adındaki bu erkek köpek, yabancılara karşı saldırgan, köpeklerden anlayan aile dostları içinse iletişim kurması zor olmayan, hatta bana karşı son derece nazik bir köpektir. Yolda karşılaştığımızda sevinçle beni selamlardı. Günün birinde Altenberg Şatosunda Bonzo'nun ve efendisinin evine öğle yemeğine davet edilmiştim. Motosikletimi dostlarımızın, ormanın ortasındaki tek şato olan evinin önünde durdurdum. Sırtımı kapıya çevirip motorun ayaklığını açmak için eğilirken üstümdeki giysilerden dolayı beni

tanıyamayan Bonzo yıldırım gibi üzerime atılıp beni bacağımdan bir güzel kaptı ve Bulldoglara

özgü tarzla bir süre bırakmadı. Böyle bir acı az bir şey sayılmaz tabii; ben de var gücümle ve öfkeyle köpeğin ismini haykırdım. Hayvan, adeta yıldırım çarpmış gibi bir anda bacağını bıraktı ve yaptığı hatanın affedilmesi için yalvarır gibi yere çöktü. Ortada apaçık bir yanlış anlaşılma olduğundan ve spor kıyafetim ciddi bir yaralanmayı önlediğinden –motosikletçilerde öyle birkaç morluk normaldir– köpeğe tatlı sözler söyleyip onu okşadım, kısacası olanları unutup konuyu kapatmak istedim. Ne var ki Bonzo aynı fikirde değildi. Şatoda kaldığım saatler boyunca hiç peşimi bırakmamış, öğle yemeğinde de bacaklarımın altından ayrılmamıştı. Ona ne zaman baktıysam dimdik ayağa kalkıp geriye yatırdığı kulakları ve Bulldoglara özgü acı dolu bakışlarla bana bakıyor, devamlı olarak pati uzatarak pişmanlığını dile getirmeye çalışıyordu. Bu olayı takip eden günler içinde sokakta karşılaştığımızda bile, eskiden yaptığı gibi üstüme sıçrayıp taşkın şakalarla değil, daha önce anlattığım o mahcup duruşla patisini uzatıyor, ben de sevecen bir tavırla bu teklifini kabul ediyordum.

Bu iki köpeğin davranışlarının bir değerlendirmesini yaparken, hayvanların o güne dek kimseyi ısırma-
mış olduğuna dikkati çekmek istiyorum. Peki, yanlışlıkla da olsa bu yaptıklarının böylesine büyük bir suç olduğunu nereden biliyorlardı? Herhalde benim şu yavru sıçanları öldürdükten sonra bulunduğum ruh hali içindeydi onlar da: Duygusal alanlarının derinlik-

lerindeki engellerin yasakladığı bir şey yapmışlardı. Olanların yanlışlıkla ya da kazara gerçekleşmiş olması, yani aklen kolayca savunulabilir nitelikte oluşları, ne onların yaşadığı ağır sinirsel yıkıma engel olabilmişti, ne de benim durumumda, yavru sıçanları katlettikten sonra kendime karşı yaptığım akli savunmalar bir işe yaramıştı.

Zeki köpeklerin, doğuştan getirdikleri sosyal engeller çerçevesinde tamamen doğal ve serbest olmakla beraber, kendilerine yasaklanmış olan bir şey yaptıklarında, eğitimle edindikleri “tabular” yüzünden çektikleri vicdan azabı başka bir yazının konusu. Köpekleri iyi tanıyan herkes, zeki köpeklerin zaman zaman sergilediği sahte yüz ifadelerini ve abartılı uslu tavırlarını iyi bilir ve bu tavırlarının arkasında, hayvanın vicdan azabı içinde olduğunu tahmin edebilir. Sözünü ettiğim davranış öyle insani, öyle eğlenceli gelir ki, bu durumla karşılaşan kişi, hayvana hak ettiği cezayı vermekte çok zorlanır çoğu zaman. Benzer şekilde, şahsen ben, köpeğin belirli bir suçu ilk kez işlediği ve söz konusu suçu işlerken temiz bir vicdana sahip olduğu, herhangi bir ceza beklemediği durumlarda da cezalandırmakta zorlanırım.

Çov-çov ve çoban köpeği melezi yetiştiriciliğimden edindiğim yaşlı bir erkek köpek olan I. Wolf, bildiğim en kana düşkün köpek olmasına rağmen, bizim hayvanlarımızdan hiçbirine zarar vermemiştir. Yeni gelen ve tanımadığı hayvanlarlaysa her seferinde kötü deneyimler yaşıyorduk. Bir keresinde Wolf henüz tam büyümemiş tavuskuşlarının bulunduğu bir bölmeye zor kullanarak girmişti. Allahtan Wolf daha henüz bir kuş öldürmüşken yetişmiştim. Wolf cezalandırıldı ve o

günden sonra bir tavuskuşuna, şöyle gözünün ucuyla bile bakmadı.

Anlaşılan Wolf, daha önce hiç kanatlı beslemediğimizden bu tavuskuşlarını zarar verilmemesi gereken hayvanlar kategorisine dahil etmemişti. Ayrıca onun belirli kuş türlerini öldürmeye ve diğerlerini korumaya dönük yetisi, türler arasında ayırım yaptığına, bir bakıma “soyutlama” yeteneği geliştirdiğine yönelik ilginç ipuçları veriyordu. Örneğin ördekgiller familyasına dahil bütün hayvanlar onun için bu kategorideydiler; o zamana kadar hiç beslemediğimiz, bu türün çok farklı üyeleri için, ona asla bu yeni gelenlerin de yasalarca korunan hayvanlardan olduğunu anlatmak zorunda kalmamıştım. Bu yüzden de Wolf’un, tavuskuşlarını öldürme merakı eğitimle yasaklandıktan sonra, ördekgilleri koruduğu gibi bütün kanatlıları koruyacağına inanıyordum. Ne var ki bu da bir hataydı; çünkü günün birinde, çeşitli ördek yumurtalarının üstüne kuluçkaya yatmaları için satın aldığım cüce Wyandotte cinsi tavuklardan oluşan bir aileyi eve getirdiğimde Wolf, bir zamanlar tavuskuşunu hakladığı bölmeye bir kez daha zorla girip civcivlerin yedisini de öldürmüş, ama bunlardan hiçbirini yememişti. Köpek cezalandırıldı: Sadece hafif bir ceza, bir bakıma yasak olanın ona tekrar anlatılması yeterli olmuştu ve bundan sonra satın alınan dokuz yeni civcivin hiçbirine bir daha asla dokunmadı.

Birkaç ay sonra gelen altın sülün ve gümüş sülünleri bahçeye alıştırma zamanı geldiğinde ben de artık akıllanmıştım; önlem olsun diye ilk iş köpeği taşıma kutularının yanına çağırıp burnunu sülünlere yaklaştırdım ve ona bir yandan tehditkâr bir tonda seslene-

rek birkaç hafif şamar attım. Önleyici nitelikteki bu eğitim yöntemi tam isabet olmuştu; Wolf bu sülünlerin hiçbirine asla dokunmadı.

Ama bir keresinde, hayvan psikolojisi açısından çok ilginç bir şey oldu: Güzel bir bahar sabahı bahçeye indim ki ne göreyim: Benim koca Wolf çimenlik alanın orta yerinde ve ağzında da bir sülün! Köpek beni fark etmemişti, dolayısıyla onu rahatça gözlemleme fırsatı bulmuştum. Wolf ne sülünü öldürmek için ağzında sallıyordu ne de başka bir şey yapıyordu. Ağzındaki kuşla, sakın sakın, fakat suratında çaresiz bir ifadeyle öylece oturuyordu. Onu çağırdığımda ise, vicdan azabına ilişkin en ufak bir belirti bile göstermeden, kuyruk havada, sülün hâlâ ağzında, yanıma geldi. O zaman, yakaladığı hayvanın yabani bir sülün olduğunu, yani bizim altın sülün ve gümüş sülünlerden olmadığını fark ettim. Anlaşılan bu son derece zeki köpek, bahçemize giren bu yabani sülünün bizim “kutsal” sülünlerden olup olmadığı konusunda vicdani bir hesaplama halindeydi. Onu herhangi bir av hayvanı olarak yakalamış, ancak daha sonra belki de kokusu bizim kanatlıları andırdığı için normalde bütün avlara yaptığı gibi öldürmemişti. Bu nedenle olsa gerek, Wolf bu konuda kararı bana bırakmaya razı, durum böyle gelişmiş olduğu için de çok rahatlamış gibi görünüyordu. Herhangi bir yara almamış olan bu yabani sülün, yıllar boyunca bizim büyük kafeslerimizden birinde yaşadı ve daha sonraları da yetiştirdiğimiz bir sülünle birlikte bir sürü yavru dünyaya getirdi.

Gelgelelim Altenbergli deney hayvanlarımızdan bazıları, bizim o koca, saldırgan köpeklerimizin kendilerine sağladığı korumayı tamamen kötüye kullanmış-

lardır: Çünkü her ne kadar köpeklere gri kazların dokunulmaz olduğu öğretilseyse de, berikiler bu durumu çok farklı yorumluyordu. Kazlar, köpeklerin olası bir soruna yol açmamak amacıyla geniş bir yay çizerek etraflarından dolaşmalarını, bizzat kendi dövüş güçleriyle ilişkilendiriyor; böyle olunca da cüretkârlıkları akıllara ziyan bir boyuta ulaşıyordu. Örneğin bir kere sinde soğuk bir kış günü, üç köpek kasaba yolundan kendilerine doğru gelen düşmanı havlayarak karşılamak üzere bahçe çitleri boyunca koşuyordu. Ne var ki onların “havlama yolu”nun orta yerinde, bir araya toplanmış küçük bir yabankazı sürüsü duruyordu. Köpekler bir yandan havlamaya devam ederken kazların üstünden sıçradılar; kazlarsa hiç orali olmadan, hatta aralarından bazıları tıslayıp uzun boyunlarını köpeklerin arkasından tehditkârca uzatmayı da ihmal etmeden, oldukları yerde oturmaya devam ettiler. Dönüşteyse köpekler açılmış yolu tercih etmeyip diz boyu karda bu ürkek yabanilerin çevresinden dolaşmayı tercih ettiler.

Özellikle de koloninin despotu olan ihtiyar bir erkek kaz, köpeklere eziyet etmeyi kendine görev edinmişti adeta. Eşi yakınlarda, bahçeden avluya geçiş için kullanılan ve oradan da ana kapıya giden yol üzerindeki bir merdivenin altında kuluçkaya yatmıştı. Giriş kapısının her açılışında onun önüne gidip havlamak köpeklerin kendi seçtikleri ve ihmali söz konusu olamayacak asli görevlerden olduğundan, bu mer-

divenden günde birçok kez geçmek durumundaydılar. Böyle olunca da bu geçişlerin her biri, merdivenin en üst basamağında nöbete duran ihtiyar erkek yabankazına, köpekleri kuyruklarından kapması için bir fırsat oluyordu. Köpekler havlama görevlerini yerine getirmek ve giriş kapısına ulaşmak istiyorlarsa, tıslayan yabankazının yanından kuyruklarını kollayarak geçmek zorundaydılar. Hele hele bizim iyi niyetli, biraz da canı tatlı köpeğimiz –I. Wolf’ün dedesi– Bubi artık bu saldırılardan illallah demişti. Bubi giriş kapısına ulaşmak üzere o tehlikeli merdivene geldiği her seferinde, daha acının kendisi gelmeden çığlıklarını koyvermeye alışmıştı artık.

Bu kaçınılmaz durum günün birinde çok dramatik ve trajikomik bir biçimde son buldu. Bir gün “kötü” erkek kazı nöbet yerinde boylu boyunca serilmiş bulduk. Ölmüş hayvanın muayenesinde, kafa arkası bölgesinde, anlaşılan köpek dişleriyle hafifçe ısırılma sonucu oluşmuş bir kırık tespit edildi; Bubi’yse ortalarda yoktu... Uzun süre arayıp taradıktan sonra onu, daha önce hiçbir köpeğimizin gelmediği bir yerde, bodrumdaki çamaşırhanenin karanlık köşelerindeki eski kasaların arasında perişan halde bulduk. Bu üzücü olayın nasıl gerçekleştiğini, gözümle görmüş kadar iyi biliyordum aslında. İhtiyar erkek kaz, usulca yanından geçen köpeği kuyruğundan öyle bir yakalamış ve ısırmıştı ki, Bubi, saldırıya uğradığı ve acının geldiği tarafa hafifçe bir ısırık atmaktan kendini alamamıştı. Ve bu sırada yaşlı erkek kazı öyle talihsiz bir noktadan yakalamıştı ki, dişlerinden biri, muhtemelen tamı tamına 25 yaşına gelmiş kazın zaten kırılmaya meyilli kafatasını kırıvermişti. Bubi, mahkemenin akla uygun biçimde “kur-

banın özel bedensel durumunu” tespit etmiş olmasından dolayı ceza almadı. Sonunda da, yaşlı kazların kartlaştığı yönündeki yaygın yanlış inancı kırmak amacıyla, kaz, törenle evin pazar mönüsüne eklendi; ihtiyar şişko kaz çok lezzetli ve gayet de gevrekli. Eşim yaşlı kazların, şöyle 20. yaşlarından itibaren belki de tekrar *yumuşadığını* ileri sürdü.

19

SADAKAT VE ÖLÜM

Tanrı evreni yaratırken köpeğe efendisinin yaklaşık beşte biri kadar ömür vermesinin, bilemeyeceğimiz bazı nedenleri olsa gerek. İnsan hayatında, sevdiğimiz birine, salt bizden birkaç on yıl önce doğmuş olmasının getirdiği bir önceden belirlenmişlik nedeniyle veda vaktinin geldiği ve kaçınılmaz sonucun anbean yaklaştığını gördüğümüz durumlarda söz konusu olan türden yeterince acı ve ıstırap var. Durum zaten böyleyken, aynı gün doğan bir insanoğlunun daha çocukluk çağı bile başlamadan, yaşlılığın getirdiği zayıflık ve ölümle karşı karşıya kalan böyle bir canlıya gönülden bağlanmasının gerçekten de akıl işi olup olmadığı sorusu, yerinde bir sorudur. Daha birkaç sene önce –ki bu süre de insana sadece birkaç ay gibi gelir– sarsak ve iç burkan bir yavruyken alınan köpeğin bir anda yaşlanma belirtileri göstermeye başlaması, onun iki, en fazla üç sene içinde öleceğini bilmek, olsa olsa yaşamın nasıl da hızla geçip gittiğini hatırlatan üzücü bir uyarı olur. Sevilen bir köpeğin yaşlanmasının beni

her seferinde depresif bir ruh haline sürüklediğini, bu yüzden hayatıma kara bulutların çöktüğünü ve her insanın geleceğe bakışını karartan bu atmosferin benim hayatımda da çok önemli bir rol oynadığını itiraf etmek isterim.

Üstüne üstlük bir de, her köpek sahibinin, son günlerini yaşayan köpeği iyileşme olasılığı bulunmayan bir yaşlılık hastalığından ölüm döşegindeyken yaşayacağı ve acısız bir şekilde uyutup uyutmama, uyutacaksa bunu ne zaman yapması gerektiğiyle ilgili sorular gündeme geldiğinde ortaya çıkacak ağır ruhsal çatışmalar var. İlginçtir, bu tecrübeyi bana bugüne değin hiç yaşatmadığı için talihime şükrediyorum: Tek biri hariç bütün köpeklerim oldukça ileri bir yaşta aniden ve acı çekmeden öldüler. Fakat aslında böyle bir beklenti olamaz; dolayısıyla, bu kaçınılmaz ve acı dolu ayrılığı göz önünde tuttuğumda, köpek edinmenin lafını bile duymak istemeyen hassas insanlara o kadar da kızamıyorum.

Aslında biraz kıızıyorum da. Çünkü insan hayatında, her sevincin eninde sonunda acı bir bedeli olacağı değişmez bir gerçek ve aslında, sırf sonunda kaderin önüne koyacağı faturayı ödemek zorunda kalacağı korkusuyla, insan hayatındaki onca yasak arasında yapma-yapmama bağlamında tamamen özgür olduğumuz ve etik anlamda herhangi bir sorun oluşturmayan çok az şeyden birinin sevincini yaşamakta tasarruflu davranmaya çalışan herkese, acınası bir cimri diye bakarım. Acısıyla, ıstırapıyla cimrilik etme peşinde olan, çıksın bir tavan arasında otursun ve orada, çiçek açmayan verimsiz bir soğanlı bitki gibi yavaş yavaş kuruyup gitsin.

Şüphesiz, insana on buçuk senelik yaşamı boyunca sadakatle eşlik etmiş bir köpeğin ölümü büyük bir ısırtı verir; bu acı, insanın sevdiği birini kaybetmesiyle eşdeğerdir neredeyse. Ancak, tek ve çok önemli bir fark vardır ikisi arasında, o da insan dostunun senin hayatındaki yeri ebediyen boş kalacakken, köpeğinin yerinin tekrar doldurulabilir olmasıdır. Köpekler kelimenin gerçek anlamıyla birer birey, birer karakter olmakla beraber –ki bunu inkâr edecek son kişi de ben olurum– kendi aralarında birbirlerine, insanların birbirlerine benzediğinden çok daha fazla benzerler. Canlılarda bireysel farklılıklar, bunların zihinsel açıdan gelişmişlikleriyle doğrudan ve doğru orantılı bir ilişki içindedir: Aynı türün üyesi iki balık örneğin, etkiye tepki verme biçimleri açısından pratikte birbirlerinin tıpatıp aynısıdır. Öte yandan işin içinden gelen biri, iki hamsterın ya da iki küçük karganın davranışları arasında belirgin bireysel farklılıklar tespit edebilir. Bazen iki kuzgun ya da gri kaz arasındaysa, tek kelimeyle birbirinden farklı iki ayrı *karakter* gözlemlemek mümkündür. Böyle olunca da aynı durumun, sözünü ettiğimiz evcil olmayan hayvanlara kıyasla, köpeklerde (evcil hayvanlar olarak karakter ve bireysel farklılık bağlamında büyük bir çeşitlilik sergileyebildikleri göz önünde tutulduğunda) ne yüksek bir oranda mümkün olabileceğini, varın siz düşünün. Ama diğer taraftan köpekler, ruhlarının en derinliklerinde yatan içgüdüsel nedenlerle, kendilerini efendilerine bağlayan ilişkileri belirleyen özellikleri bakımından inanılmaz benzerlikler gösterirler. Örneğin ölen köpeğin yerine aynı türün üyesi bir yavrunun edinilmesi durumunda, çoğu kez aynı sonuç ortaya çıkacaktır: Yavru, tam da eski

dostun gitmesiyle yüreğimizde ve hayatımızda açılan acı verici boşluğu dolduracaktır.

Bu teselli kimi zaman öyle çabuk ve kusursuz biçimde gelir ki, insan eski köpeğine karşı sadakatsizliğinden bir tür utanç bile duyar. Köpek bu bakımdan da, insana kıyasla daha sadıktır; çünkü eğer ölen sahibi olsaydı, köpek ilk altı aylık süre içinde kendini teselli edebilecek, sahibinin yerine koyabileceği birini bulamazdı! Bu düşünceler, hayvanlara karşı ahlaki sorumluluk kabul etmeyen kimselere aşırı duygusal, hatta gülünç gelebilir. Beni ise, tuhaf bir davranışa yönlendirdi:

Eski dostum Bully'yi günün birinde "havlama yolunda" ölü bulduğum anda, onun yerini doldurabilecek, kendi neslinden bir yavrusunun elimde olmasından dolayı içimde büyük bir acı hissetmiştim. O zamanlar on yedi yaşındaydım ve Bully'nin ölümü beni derinden yaralayan ilk kaybım olmuştu. Bu köpeğin benim için taşıdığı anlamı anlatmama kelimeler yetmez. Bully benim can dostum, ayrılmaz yoldaşımdı; onun aksak yürüyüş ritmi –Bully, bir omuz kırığı nedeniyle sakat kalmıştı– bana da bulaşmıştı ve artık bu paldır küldür ağır aksak yürüyüşü ve ona eşlik eden soluma seslerini artık duyamaz olmuştum. Bunu öyle benimsemiştim ki, ancak eksiklikleri halinde durumun farkına varıyordum. Bully'nin ölümünden sonraki ilk zamanlarda, bazı saf insanlardaki hayalet inancının hangi psikolojik mekanizmaların sonucu olabileceğini, hatta olmak zorunda olduğunu kavradım. Beni adım adım izleyen köpeğin sesinin senelerce, günbegün kulağıma gelmesi beynimde öyle derin bir iz bırakmıştı ki –psikoloji bu fenomene "eidetik"

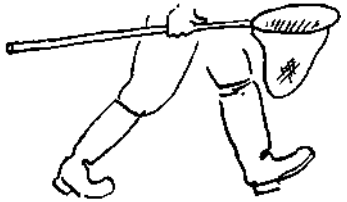
(silinmeyen, iz bırakan) suret diyor– köpeği, ölümünden haftalarca sonra bile en gerçekçi netlikte, peşimde yürürken duyuyordum. Bilinçli şekilde dinlemeye başlar başlamaz o ağır aksak yürüme ve nefes alışveriş sesleri bir anda kaybolup gidiyor, başka şeyler düşünmeye başlar başlamaz da gene aynı sesleri duyduğumu sanıyordum. Erişkinliğinde sakar bir köpek olan Tito arkamdan yürümeye başlayana kadar da, topal hayalet köpek Bully arada bir hortlamaya devam etti.

Tito öleli de çok zaman geçti... hem de ne kadar çok! Ama onun ruhu da bugün hâlâ peşimden geliyor, nefes alışverişi hâlâ kulağımda ve bunu ben sağladım! Yukarıda sözünü ettiğim tuhaf davranış da buydu: Tito ölüp de cansız bedeni önümde yatarken bir anda kavradım ki, onun yerini de bir başka köpek dolduracak; tıpkı bir zamanlar Tito'nun Bully'nin yerini doldurduğu gibi. O an vefasızlığımdan utandım ve Tito'ya tuhaf bir yemin ettim: Bundan böyle beni sadece Tito'nun neslinden olan yavrular takip etmeliydi!

İnsanoğlunun doğanın getirdiği koşullar nedeniyle tek bir köpeğe sadık kalması imkânsızdır; ama onun soyuna sadık kalabilir. Öyle ya, doğa açısından baktığımızda neslin bireye önceliği var... Kendi köpek yetiştiriciliğimiz sırasında sakınca görmeksizin uyguladığımız enstest melezleştirme nedeniyle atalarını tek tek yakından tanıdığım Susi, sahte bir nezaketle karşıladığım davetsiz bir misafire –benim nazik sözlerime hiç de kanmadığı için– hırlayıp havladığında (gerekirse çok geçmeden ısıracaktır da), ufaklığın, benim nasıl bir ruh hali içinde bulunduğumu kestirmesini sağlayan devralınmış karakteristik davranış biçimi Tito'nun salt bir özelliği değildir; Susi o anda, *Tito'nun ta*

kendisidir aslında. Susi, kuru bir çayırılıkta tarlafarelerinin peşinde koştururken, birçok yırtıcının fare avlarken yaptığı gibi havada geniş yaylar çizen sıçramasıyla ve aslen çov-çov ninesi I. Pygi'nin tipik özelliği olan, yaptığı işin tutkusuna kapılmış haliyle ise *Pygi*'dir. Ve epey bir zamandır üzerinde çalıştığımız "otur" eğitimi sırasında Stasi'nin on bir yıl önceki bahanelerinin tı-

patıp aynısı ayağa kalkma bahaneleri bulunduğu da gene tıpkı Stasi gibi büyük bir aşkla çamurlu sulara banyo yapıp ardından, "Ben bir şey yapmadım ki," dercesine masum havalarda, sırılsıklam bir halde eve geldiğinde de *Stasi*'dir. Çayıra açılan sakın patikalarda, kasabalar arası tozlu araba yollarında ya da şehirde beni kaybetmemek için algıları sonuna kadar açık halde adım adım peşimden gelirken ise, o ilk altınçakalın başlattığı günden beri efendisinin izinden giden *bütün köpeklerdir* yani, sevgi ve sadakatin ölçülemez boyut-taki bir toplamı!

Yazarın son notu:

Daha yeni araştırmalara, özellikle de Alfred Seitz'ın son derece titiz çalışmalarına bakarsak, bugünün evcil köpeklerinin ağırlıklı olarak altınakaldan trediğı yönündeki varsayım pek mümkün görünmüyor. Burada uluması itibarıyla akalla benzerlikler gösteren Afrika kökenli Basenji, bir istisna oluşturmaktadır. Anlaşılan evcil kpeğın atasını kurda daha da yakın bir tür olan Asya yabani kpeğında aramak gerekmektedir. Burada da, özellikle hintkurdu *Canis lupus* ile *Canister lupaster* dikkate değerdir.

Ünlü davranışbilimci Konrad Lorenz köpeğin evcilleşmesinin ve insanla ortak yaşamının öyküsünü eğlenceli bir dille anlatıyor. Böylece en eski zamanlarda, köpekle insan arasındaki yaşam-çıkarcı ortaklığının nasıl kurulduğunu ve aradan geçen binlerce yılda, homo sapiens ile bir hayvan arasındaki bu içten dostluğun nasıl derinleştiğini görebiliyoruz. Lorenz, kimi kez insani özellikler atfettiğimiz bu sadık dostlarımızın davranışlarını, binlerce yıllık içgüdüleri temel alarak açıklıyor. Ona göre her köpek ırkının, hatta tek tek her bir köpeğin, ancak onun gelişim tarihini ve davranış biçimlerini tanımakla keşfedilebilecek kendine özgü bir karakteri var.

ALFA

 alfakitap

 alfakitap

 alfakitap

www.alfakitap.com

ARAŞTIRMA